

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10629

REB SHELOMOH NOGID

Sholem Asch

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

רב שלמה נגיד

א פאעמע פון יודישען לעבען.

פון

שלום זאש.

ווילנער פערלאג פון ב. א. קלעצקין.

איבערדרוקען און איבערוועצען
זען דער ערלויבעניש פון דעם
מחבר איז פערבאָטען (געזעץ
פון 20-טען מערץ 1911).

Copyright
by S. Fischer,
Berlin.

דרוקערין פון ב. א. קלעצקי, ווילנא.

לזכר נשמת אבי
רב משה בן צבי נתן
מיוצאי ביהם.

מיין פאטער, דעם גאנצען יוד און דעם גאנצען
מענש; דעם, וואָס זיין לעבען לייכט פאר מיר,
ווי אַ ליכטיגער שטערן אין אַ פּערנעפעלטער נאַכט,
וועלכען איך זעה און קאָן איהם נישט דערגרייכען—
איהם שענק איך דאָס ווערק. קאָן איך דיר, טאטע,
אין מיין לעבען נישט נאַכטן, וויל איך עס אין
מיין חלום.

ש ל ו ם א ש.

ערשמער קאפיטעל.

אויף שבת אהיים.

איבער דעם ווייס-בעשטויבטען וועג צום שמעדיטיל צו לאָזט זיך אַפּעסמע בעל-הבית'ישע פֿוהר מיט שטאַרקע צוויי פּולאַנעס. אַוואָלקען שטויב לויפֿט פֿאַראַויס פֿאַר זייער פֿוהר און זאָגט אָן: „דער סוחר פֿאַהרט!“ דער רעש פֿון וואָגען וועקט אויף די קאַרן-זאַנגען פֿון דעם וואַרימען תּמוז-שלאָף, זיי סודן זיך אין דער שטייל און בויגען מיט שרעק איין זייערע בעזימלעך צו דרייערד פֿאַר דעם סוחר'ס פֿוהר. אָבער שטאַלץ לאָזט זיי דער וואָגען אין אַוואָלקען שטויב הינטער זיך און פֿערנעמט זיך אין גע-דיכטען וואַלד אַרײַן, וואָס לאָזט זיך טאַל אַראָפּ. עס קומט צו לויפֿען דער רעש פֿון דעם וואָגען אין געדיכטען וואַלד אַרײַן, און אַשרעק לויפֿט צווישען די בוימער אַדורף. זיי ברומען און שאַקלען זייערע בלעטער און נויגען זייערע צווייגען מיט כּבֿוד פֿאַר דעם סוחר'ס פֿוהר, וואָס פֿאַהרט פֿאַרביי. נאָר הינטער זיך לאָזט זיי די פֿוהר אין דעם וואָלקען שטויב. עס קנאַקט די בייטש, און עס הירזשען די ווייסע בעשטויבטע פֿערד און לאָזען זיך ווייטער אין וועג אַרײַן.

ווער איז דאָס, וואָס פֿאַהרט פֿאַרביי? פֿאַר וועמען נויגען זיך עס די בוימער אין וואַלד, די זאַנגען אין פֿעלד? עס איז דער סוחר רב שלמה נגיד, וואָס פֿאַהרט אויף שבת אהיים. פֿאַר איהם שרעקען זיך עס די בוימער אין וואַלד און די זאַנגען אין פֿעלד. אָבגעקייפֿט האָט ער זיי, די שטר-מכירות אין זיין בוועס-טאַש. פֿאַר איהם וואַקסט דער וואַלד, רייפֿט די זאַנג. ער וועט זיי וואַקסען לאָזען, ווי לאַנג ער וועט וועלען, שניידען לאָזען, ווען ער וועט וועלען.

נאָר אימויסט שרעקען זיך פֿעלד און וואַלד פֿאַר רב שלמה'ן.

נישט האַנדלען פֿאַהרט איצט אַ יוד, נישט שניידען לאָזען די
 רייפֿע זאָנגען, ניט האַקען דעם אויסגעוואַקסענעם וואַלד. עס איז
 פֿרייטאָג. און כאַטש הויף שטעגט נאָך די זון אין הימעל פֿאַר
 דער מיטאָג־שעה, נאָר אויסגעטאָן איז שוין דער יוד פֿון גע-
 שעפֿמען. אַ צוואַה פֿון טאָטען דעם זוהן — פֿרייטאָג קיין גע-
 שעפֿמען נישט צו מאַכען. פֿאַהרט ער פֿון אַ גאַנצער וואָך האַנד-
 לען און וואַנדלען אויף שבת אַהיים. אָנגעשטאַמט איז דער ברוזעם-
 בייטעל מיט שטר-מכירזת. אַ האַלבע מדינה פֿעלדער און וועל-
 דער, האַלץ אויפֿן וואַסער, וואַל אויף די שעפֿמען אָבעקויפֿט.
 אין מיט אַ האַרץ פֿול בטהון אויפֿן רבּונו של עולם האָט ער
 געענדיגט זיינע וואַכעדיגע עסקים און איז אינגאַנצען שוין אָב-
 געגעבען דעם שבת.

דער שבת איז ביי רבּ שלמהין אַ לאַנגער — וואָס מעהר
 פֿון דער וואָך צוציהען צום "שבת" האָט עס געהייסען אין דער
 משפּחה. איז דער פֿרייטאָג אויף שבת געווען. אין דאָרף האָט
 מען זיך אָבעשטעלט. די פּויערטעס האַבען געוואוסט, אַז רבּ שלמה
 פֿאַהרט אַהיים אויף שבת, האַבען זיי אָנגעהויבען פֿון די היי-
 זער אַרויסצושלעפען ווער וואָס האָט נאָר געהאַט — אַ פֿעטע
 הון, אַ מענדעל אייער. און כאַטש אין דער-היים גרייט מען
 שוין אָן דעם שבת פֿון דאָנערשטאָג אָן, האָט דאָך רבּ שלמה
 מיטגעקויפֿט — טאָמער וועט אויספֿעהלען. גוים פֿישער זענען
 נאָך דער פֿוהר געלאָפֿען מיט זעקלעך לעבעדיגע פֿיש, ערשט פֿון
 וואַסער געפֿאַנגען. נישט געדונגען זיך, געוואַרפֿען אין וואַגען אַריין
 און ווייטער געפֿאַהרען. אַרויסגעקומען פֿון דאָרף, האָט מען אָב-
 געטראָפֿען די ערשטע אורחים ציהען אין שטעדטיל אַריין אויף
 שבת. רבּ שלמה'ס שבת האָט געהאַט אַ שם אין דער סביבֿה,
 און די אורחים פֿון דער געגענד אַרום האַבען אָנגעצויגען אויף
 שבת אין שטעדטיל אַריין. „זרח, שטעה! — שרייט רבּ שלמה
 צום שמייער — קומט אַרויף, רבּ יוד, אויף דער פֿוהר.“ און
 אַלע די, וואָס ער האָט זיי אויף דעם וועג אָנגעטראָפֿען, זענען
 שוין געווען זיינע אורחים. אַזוי קומט מען אין שטעדטיל אַריין:
 אַ פֿולע פֿוהר אָנגעהאַנגען מיט אורחים, אַ פֿולע פֿוהר אָנגעלאָ-
 הען מיט עסענוואַרג אויף שבת אַהיים.

די פֿוהר קלאַפּט שױן איבער דעם שטעדטלישען ברוק. עס גריסען די ערשטע בעלי-בתים אויף די שוועלען פֿון זייערע גע-וועלבלעך, רב היים קאַשעמאַכער און דוד שמיד. דאָס געסיל קוקט נאָך — „א יוד דערלעבט צו אַזא גדולה אָהן עין הרע, א פֿולע פֿוהר אורחים“! נאָר רב שלמה'ן איז מען ניט מקנא. דאָס האַרץ קוועלט נור פֿאַר נחת. „א שאַך נעפּיך, וואָס זיין ווייב נעכע איז געשטאַרבען אין קימפעט. א צדקנית געווען. איהר צדקה געבען האָט דאָך געהאַט א שם“. פֿון דעם נייעם ווייבעל, וואָס ער האָט געבראַכט אין שטעדטיל אַרײַן, רעדט מען נישט קיין גוטס. „זי וויל פֿיהרען רייך“ — רעדט מען אויף די שוועלען פֿון די געוועלבלעך, נאָפֿקוקענדיג רב שלמה'ס וואַגען.

דערהױל איז מען אַהיים געקומען. ברייט עפענט זיך אויף די טיר פֿון הויף, און א שווערען קרעכץ גיט אָב די פֿוהר. די קינ-דער — פֿערשיידען-יעהריגע יונגלעך און מיידלעך — לויפֿען אַנט-קעגען, כאַפֿען זיך אויף הער פֿוהר אַרױף, הענגען זיך אָן וואַגען אָן. פֿון די אָפענע פֿענסטער פֿון קיך טראַגט זיך דער ריח פֿון די פֿריש-קאָכענדיגע פֿיש, פֿון מערען-צימעס, פֿון שבת-מאַכען. עס וואַרמט אַראָב פֿון זיך רב שלמה זיין גרויען בעשטוויבטען מאַנטעל, פֿיהרט אַדורך די פֿינגער דורך זיין פֿערשטוויבטער באַרד, און עס בלישטשען אַפֿיר די שוואַרצע גלאַנצענדיגע אויגען פֿון אונטער די שוואַרצע ברעמען. עס שפּריצט מיט שטאַרקייט פֿון איהם, און די שוואַרצע האָר פֿון באַרד זיצען געדיכט און פֿעסט אין די וואַרצ-לען. עס שפּרינגט פֿון וואַגען אַראָב דער ברייט-בייניגער, פֿערציג-יעהריגער יוד, ווי א יונגעל, און רופֿט אין קיך אַרײַן: „שפּרינצע, חנה, דבורה“... עס ווייזען זיך די דינסטען מיט די רויט-צעקאָכטע געזיכטער, עס פֿלאַמט זיי דאָס פנים פֿון קאָכען ביי דער קיך. זיי שטרעקען אויס זייערע נאָקעטע הענד, און דער יונג זרח הויבט אָן פֿון וואַגען אַראָבצודערלאַנגען די זעקלעך פֿיש און די הינער. דאָס ווייבעל אָבער ווייזט זיך נישט אין פֿענסטער פֿון קיך. עס הערט זיך נישט דאָס ברייטע פֿרישגאָדיגע לאַכען פֿון זיין ווייב נעכע, עליה השלום, ווען ער איז פֿון וועג אַהיים געקומען. רב שלמה פֿערשטעהט, אַז דאָס ווייבעל איז ביזו. קומט ער אין קיך אַרײַן. חנה'לע שטעהט ביי דעם ברייטען מעש-בעלגטען קיך-

מיש און מאַכט דעם קונגעל. איהרע שוואַרצע ברעמען און די שוואַרצע הערלעך פֿון די אויגען לעגען זיך איבער דעם שוואַרץ-אָפּעל. אַ מינוט וואַרט ער. דאָס ווייבעל הויבט נישט אויף איהר בליק פֿון מעלער, שטעהט רוהיג און לאַזט זיך בעטראַכטען פֿון איהם. ער פֿערשטעהט, וואָס זי איז בייז, — איבער די אורחים. אַ יונג ווייבעל נאָך דער חתונה, וויל זי נישט האָבען צו טון מיט אַזאַ גרויס בעל-הבית־ישקייט. און, ניט ווילענדיג, דערמאָנט ער זיך ווידער אָן געכען — ווי זי האָט זיך געפֿרעהט, ווען ער איז אַהיים געקומען פֿון וועג, און די פֿוהר איז בעלאָדען געווען מיט אורחים. „וואָס מעהר אורחים, אַלץ פֿרעהליכער דער שבת“ — פֿלעגט זי זאָגען. און אַ קרעכץ רייסט זיך אַרויס פֿון זיין האַרץ. חנה־לע פֿערשטעהט דעם קרעכץ, אין טיפֿער רוקען זיך אַראָב די ברעמען איבער איהרע אויגען. דער שפּענער הויכער שטערן קנישט זיך, און אויף די הערלעך פֿון אויג בלישטשעט עפּים. ער קוקט אויף איהר, זעהט איהר פֿולע פֿיגור, דערמאָנט זיך אָן ברית, וואָס שטעהט פֿאַר אים ירצה השם, און קריגט גרויס רחמנות אויף איהר. „די טויטע זענען טויט — זאָגט ער זיך — און זי איז דאָך אַפֿשר ווייבעל, איז נאָר נישט געוועהנט צו אַזאַ בעל-הבית־ישקייט.“ ער געהט אַ טויט געהנטער צו איהר און זאָגט מיט אַ וויכער שטים, מיט אַ שמייכל אין זיין שפּענער שוואַרצער פֿאַרד אַרײַן:

— חנה־לע, די זעהסט מיך נישט? איך בין דאָך געקומען צו פֿאַהרען.

אַ מינוט קוקט זיך חנה־לע אום, אויב קיינער איז אין קיך נישטאָ. די מוידען זענען ביי דער פֿוהר, און זי זאָגט מיט אַ טיפֿער וואַרימער שטים, פֿון וועלכער עס קוועלט לייענע:

— איך קאָן דאָך דיר נישט אַנטקעגען לויפֿען, שלמה!

אין די ווערטער פֿיהלט ער, אַז זי האָט נאָך מורא פֿאַר איהם. שוין אַ פֿאַר חדשים נאָך דער חתונה מיט איהר, דאָס קינה טראַגט זי שוין פֿון איהם, און זי איז נאָך דאָס אַכטצעהן־יעהריגע מיידעל פֿון דער־היים און איז נאָך נישט געוועהנט צו איהם, האָט נאָך מורא פֿאַר איהם. דאָס טוט איהם גלייכצייטיג הנאה

און עס ריהרט איהם, און ער קריגט זי ליעב דערפֿאַר. נעמט ער זי אָן ביי דער האַנד און זאָגט:

— חנה־לע, קום אַרײַן אין דער צווייטער שטוב, איך האָב דיר עפּים צו זאָגען!

שטיל, מיט אַן אַראָבגעבויענעם קאָפּ געהט איהם נאָך דאָס וויבעל אין זייער שלאָף־שטוב אַרײַן. ער נעמט אַרויס פֿון קע־שענע אַ שאַטטעלע און גיט עס איהר איבער.

— איך האָב דיר דאָס מיטגעבראַכט.

זי האַלט דאָס שאַטטעלע אין האַנד און טרויט זיך ניט עס צו עפֿענען.

ער עפֿענט עס אויף אין איהר האַנד און נעמט אַרויס אַ נאָל־דענע קאָלע. מיט אַ בראַש.

— עס האָט זיך מיר געטראָפֿען אַ מציאה.

און ער גיט צו:

— עס איז דערפֿאַר, פֿדי די זאָלט ליעב האָבען אורחים. אורחים דאַרף מען ליעב האָבען אין דאַנקען דעם רבונו של עולם, וואָס ער האָט דיר געהאַלפֿען, אַז די קאַנסט אורחים אַדייט ברענגען. — דערביי גיט ער זי אַ גלעט איבער דעם שייטעל.

— איך האָב דען נישט ליעב קיין אורחים? הלואי זאָל אונז דער רבונו של עולם אַזוי פֿיעל העלפֿען, וויפֿיעל מיר זאָלען קאַנען, — האַקט זיך אָב אין מיטען און בלייבט שטעקן פֿער־שעמט און דערוועגט זיך נישט איהם צו קוקען אין די אויגען אַרײַן איבער דעם וואָרט „אונז“ — וואָרום זי איז נאָך ניט גע־וועהנט געווען צו איהם.

ער האָט זי דערפֿאַר נאָך מעהר ליעבער געקראָגען.

און באלד האָט שוין אין הויף אַ קעסעל מיט קאַרטאָפֿעל איבער אַ פֿייער געקאָכט, אַ פֿרייטאָג־דיג מיטאָג פֿאַר די אורחים. די יונגען האָבען שעניקעס שטרוי אָנגעשטאַפט אויף נאַכט־לעגערס אין די שטעלער צו מאַכען, און די דינסט־מוידען האָבען די פֿרישע פֿיש געשאַכען, אַז די שופֿען זענען געשפּרונגען, גע־שפּריצט איבער זייערע צעהיצטע פֿנימער. אין אַז מען האָט די

פֿיש אין די ראָנדלעס געקאָכט, זענען נאָך די אָפגעשניטענע קעפּ פֿיש פֿון ראָנדעל געשפרונגען. אזוי פֿריש זענען זיי געווען.

רב שלמה איז געזעסען אין עס-צימער און האָט זיין פֿרײַ-
מאָנדיג מיטאָג געגעסען. נישט רײַף איז געווען דאָס מיטאָג.
מען דארף דאָך אָפעטיש האָבען צו דער נאַכט-סעודה. אַ פֿרישער
קאָפּ פֿיש און די פֿריש-געבאָקענע חלה פֿערשמעקט די שטוב.
די שטוב איז שוין צוגערױמט צום שבת. די פּאָדלאָגע געוואָ-
שען, מיט זאַמל אויסגעשיש. די קופּערנע הענג-לייכטער בליש-
משען אויף די ווענד; אויפֿין קאָמאָד שטעהען שוין אויסגעשטעלט
די פֿיר פּאָר זילבערנע לייכטער, אָנגעשטעקט מיט לייכט — צוגע-
גרייט צו לייכט-צינדען. דאָס ווייבעל זיצט נעבען איהם. אין דער
שטיל פֿרעגט רב שלמה ביי איהר, צי זי האָט נישט קיין ענמת-נפֿש
פֿון די שטיף-קינדער? פֿערשעמט ווערט זי און ענטפֿערט: זי
האָט זיך, הלילה, נישט צו קלאָגען — די קינדער לזעבען זי,
און דער געשטאַרבענערס קינדער זענען ביי איהר, ווי איהרע אײ-
גענע. אויף דעם טיש לײַגט אַרויסגעוואָרפֿען דאָס געלד, וואָס דער
מוחר האָט פֿון וועג אַהיים געבראַכט. עס לײַגט דאָס ווייבעל דאָס
פּאַפּיר-געלד צו פּאַפּיר-געלד, און באַלד ווערט די שטוב פֿרעג-
ליך. עס קומען אַהיים צו לויפֿען די יונגלעך פֿון חדר מיט די
חומשים אינטער די אַרעמס. אויף די ליפען לײַגט נאָך דער נגון
פֿון מהפֿף פֿשטא, פֿון דעם מעכיר-סדרה זיין. זיי גיבען דעם מאַ-
טען שלום-עליכם אָב, קישען די האַנד און שרייען „עסען“.
פֿון דער אויפֿערשטער שטוב קומט אַראָב דער איידעם, דער
עלטסטער טאָכטערס מאַן, וואָס זיצט ביים שוועהר אויף קעסט.
דער יונגער-מאָן גיט דעם שוועהר „שלום עליכם“ און דרעהט
זיך איבער דער שטוב אַרויף און אַראָב אין זיין זיידענער קאַ-
פּאַטקעלע, וואָס ער טראָגט אין דערהיים (ער לערנט אויף אַ
רב צו זיין:). די טאָכטער, שרהלע, איז אַ ביסעל ברױג אויפֿין
פּאַטער, וואָס ער האָט אזוי פֿריה, באַלד נאָך דער מוטערס טויט
חתונה געהאַט. אָבער מיט דער שטיף-מאַמע איז זי גאָר קניפּעל
בקניפּעל. כּאַטש זי פֿערנעמט די שטעל פֿון דער מאַמע, עליה
השלום, דאָך איז זי אויך אַ יונג ווייבעל ערשט נאָך דער חתונה.

האָבען זיך די ביידע ווייבלעך באַלד בעפֿריינדעט, זיצען צוזאַמען,
און הנהלע אין נעהנטער צו דער שטיף-טאָכטער, ווי צום מאַן.

עס קומט אַהיים עוזריל פֿון בית-המדרש. דאָס איז דער
עלטסטער זון און דער חתן-בֿחור, אויסגעפּוצט מיט דעם גאָל-
הענעם זייגער, וואָס ער האָט פֿון דער פֿלה אַ מתנה געקראָגען.
ער גיט אויף דעם טאַטען „שלום-עליכם“ און זעצט זיך פּרונוזידיג
אַוועק אין אַ ווינקעל. ער איז אַ משפּיל שוין, לייענט די נייע
לשון-קורשידיגע ביכלעך און שפּראַכען קען ער רב שלמה שטערט
איהם (נישט). דער פֿאָר און דער רייכער חתן-בֿחור, נאָהנט פֿאַר
הער חתונה, — איז ער דער ערשטער אין דערהיים און האַלט
זיך פֿון דערווייטענס פֿון אַלע. נאָר רב שלמה'ס נחת איז חיימל,
דאָס פּערצעהן-יעהריגע יונגעל, וואָס קומט איצט אַרײַן מיט די
געקרייזטע פּאהלעך, מיטן גאַלדענעם זייגערל, וואָס ער האָט
פֿון טאַטען צו פֿר מצוה געקראָגען. דער עלוי אין שטערטיל —
עס קלינגט זיין גוט קעפּיל אין דער וועלט, און דער רב אַליין
לערנט מיט איהם אַ בעזונדערן שיעור. דער אור התורה וועט זיך
וידער פֿון איהם אין דער משפּחה אָנהויבען. שרכנים שלאָגען שוין
רב שלמה'ס טירען אָפֿ — אַ שידוך פֿאַר איהם. נור אַ היינטוועלט-
גער איז רב שלמה, וויל ער נישט: עס איז נאָך צו פֿריה. דאָס
יונגעל ווייסט, אַז ער איז דער ליעבלינג פֿון טאַטען און געהט
צום פֿאָטער צו מיט אַ גאַנץ אַנדער דרייסיגקייט, ווי אַלע אַנ-
דערע קינדער. דער טאַטע גיט איהם אַ קניפּ אין בעקיל אַרײַן און
פֿרעגט איהם עפּים אין לערנען. אַזוי האָט זיך די גאַנצע משפּחה
צוזאַמענגעקליבען דעם טאַטען מקבל פֿנים צו זיין. אַלע זיצען
אין די ווינקעלעך און קוקען אויפֿן פֿאָטער מיט געטרייער ליעב-
שאַפֿט, און קיינער דערוועגט זיך נישט קיין וואָרט אויסצורעדען
אין רב שלמה'ס געגענוואָרט.

אַפּגעגעסען, אָפּגעבענשט, רופֿט ער די חדר-יונגלעך אַרײַן,
אייזיקלען און גדליהן, צעהן, עלף-יעהריגע יונגעלעך, וואָס זעהען
אויס ווי אַ צווילינג (קינדער האָט ר' שלמה געהאַט פֿון יעדער
עלטער, יעדעס יאָהר האָט געפּראַכט זיין פֿרוכט). רב שלמה נעמט
אַראָפֿ פֿון דעם געלד, וואָס ליגט אויפֿן טיש, וויקעלט אין פּאָ-

פירלעך איין און שיקט זיי איבער דער שטאָרט: דעם רב א פא-
פירל, דעם דיין רב לייבוש, דעם שוחט, דעם חזן און גלאַט אזוי
א שענעם יוד רב יצחק אליהם. נאָר דאָס פּאַפּיר-געלד לעגט
מען אין דער שאַנק אַרײַן, דאָס קלײַן-געלד אָבער איז בײַ רב
שלמה'ן אַ חזקה פֿרײַטאָג צו צעטיילען אַרײַמע-לײַט. אָנגעפֿילט
די קעשענעס מיט קלײַן-געלד, געהט רב שלמה אין געסיל אַרויס.
אין געסיל רעדט ער מיט קײנעם נישט. ער שמעלט זיך אין ער-
גיין ניט אָב, פּרױ אַ נצרך זאָל זיך נישט שעמען צו איהם צוצוגעהן,
און ער בעט אין האַרצען דעם רבונג של עולם, ער זאָל איהם
צושיקען יודען נצרכים, וואָס דאַרפֿען אויף שבת. עס ווײַסט שױן
דאָס געסיל, צו וואָס רב שלמה געהט דאָ, און קײנער וויל איהם
ניט שמערען אין זײַן גאַנג. מײַדט מען איהם אויס דעם וועג. ער
פֿערקויכט אין די קרומע געסלעך, און יעדעס מאָל קומט אַן
אַנדער יוד צו צו איהם, רופֿט איהם אין אַ ווינקעל אַרײַן און
רױמט איהם אַסוד אַרײַן... רב שלמה געהט אין אײַניגעלע שטי-
בער אַרײַן צו קראַנקע יודען. קײנער ווײַסט נישט פֿון זײַער
נויט, נאָר ער אַלײַן — דאָס איז בײַ איהם „צדקה בסתר“, און
פֿאַר דער גרעסטער מצוה האַלט ער עס.

אויסגעליידיגט די קעשענעס, קעהרט זיך רב שלמה אום
אַהיים מיט אַ האַרץ פֿול נחת אין דאַנקט דעם רבונג של עולם,
וואָס ער האָט איהם אויסגעקליבען פֿאַר זײַן קאַסיר, און אַז נישט
ער זאָל, חלילה, דאַרפֿען צו אַן אַנדערן אָנקומען. וואָרום דאָס
גאַנצע פֿערמעגען זײַנס, האַלט רב שלמה, איז איהם פֿון גאָט
איבערגעגעבען נאָר, פּרױ ער זאָל דערמיט גוטס טון. ער איז גאָטס
נאָמן — זאָגט ער זיך — און ווען ער וועט, חלילה, נישט גוט
פֿיהרען, וועט גאָט פֿון איהם דאָס פֿערמעגען אָבערמען און אַן
אַנדערן פֿאַר זײַן נאָמן מאַכען. טראַכטענדיג זיך אזוי, קומט ער
צוריק מיט אײַנערליכער צופֿרידענקייט אין שטוב אַרײַן. אין דער
קיך הערט ער שױן דאָס קוויטשען פֿון די קינדער, ווי זיי שרײַען
בײַם וואַשען די קעפלעך אויף שבת. און ליעב האָט רב שלמה
די קינדער זײַנע, געהט ער אין דער קינדער-שטוב אַרײַן. בײַ פֿיר
וואַש-שיסלען שטעהען די דינסט-מוידען און וואַשען די קעפֿ פֿון
די קינדער אויף שבת. חנה'לע שטעהט בײַם קאַמאָד און נעמט

ארום וועש. עס שרייען די יונגען פֿון הינטער די שילען ארום,
 זיי רייסען די אָפגעצוואַנגענע קעפּלעך פֿון אונטער דעם קאָס
 אַפֿיר. מייל זענען שוין אָפגעצוואַנגענע, אויסגעקעמטע, שמעלעך
 זיי האַלב-נאַקעט און ווילען נישט קריכען אין די פֿרישע העמדלעך
 אַרײַן. אַ צופֿריהענער שמייכל ווייזט זיך אויף רב שלמה'ס לײַ-
 פען. די קינדער דערוועהן דעם פֿאַטער און שטילען זיך פֿאַלד אײַן.
 ער פֿאַטשט אַ קינד איבער דעם נאַקעטען לײַב און גערט אַ צופֿרי-
 הענער פֿון דער קינדער-שטוב אַרום. דאָס ווייפּעל פֿרענגט איהם
 פֿאַלד פֿרישע וועש אַרײַן, גרייט איהם אָן צום וואַשען, נעמט די
 שבת-דיגע מלבושים אַרום, און רב שלמה הויפט זיך אָן אַלײַן
 צוצוגרייטען צום שבת.

אין עס-שטוב איז שוין אַלץ צוגעגרייט צום שבת. דער
 לאַנגער מיש איז אויסגעצויגען, די ווייסע שבת-צוועל און די פֿיר
 פֿאַר זילבערנע לײַכטער אויפֿן מיש. פֿיעל ליכט איז ביי די שלמה'ן
 צום שבת געווען — „וואָס מעהר ליכט, אַלץ מעהר פֿרנסה“ —
 און די חלות צוגעדעקט מיט דעם נייעם חלה-צוועלעכיל, וואָס
 חנה'לע האָט געמאַכט פֿלד-ווייז. דאָס אַלטע חלה-צוועלעכיל, נע-
 כעס עליה השלום — האָט רב שלמה בעהאַלטען, און קיינמאַל
 ווערט עס נישט בענוצט, פֿדי עס זאָל נישט דעם יונגען ווייפּעל
 קיין צער אָנמזן... אויסגעלעגט פֿאַר יעדען קינד זיין זילבערן
 פֿאַר גאַפּעל-מעסער. געווען איז ביי רב שלמה'ן טאַפּעלט געפֿעס:
 ציגענס אויף אין דער וואַכען, זילפֿערנס אויף שבת —
 אזוי איז עס נאָך פֿון נעכעס צייטען אָן נאָ גרויסע בעל-הבית'טע
 געווען א.

ציניפֿגעוואַמעלט האָט זיך אין עס-שטוב דאָס גאַנצע הויז-
 געזינד. די יונגלעך אָפגעוואַשען, אויסגעקעמט, אין די נייע שבת-
 דיגע קאַפּאַטקעלעך אָנגעטאַן, די מיידלעך מיט קורצע צעפּלעך
 פֿערפֿלאַכטען, אין נייע קאַרמוגענע קליידלעך אָנגעטאַן. פֿון אוי-
 פען קומט אַראָב דער איידעם — אין דער אַטלעסענער קאַפּאַטע,
 אין דעם שטריימעל. אַמתנגד איז רב שלמה, אין דעם פֿשומ'ן
 בית-המדרש דאווענט ער, און זיין איידעם, כאַטש אַ חסיד, דאווענט
 אינאיינעם מוז'ן שוועהר אין בית-המדרש. עס קומט אַרײַן פֿון

זיין צימער דער חתן-בחור, אין דער שצנער עלעגאנטער קאפאטע. ארויסגעוויזען האָט ביי דער קאפאטע יחזקאל דער הויז-שניי-דער אלע זיינע קינדען. וואָרום דאָס בחור'ל האָט זיך ליעב גע- האָט צו פּוצען, ווי אַ מיידעל. אַ מינוט האָט רב שלמה אַרומגע- נומען זיין גאַנץ הויזגעזינד מיט זיין בליק, אַ שמייעל אין דער פאַרד געגעבען, אַ הנאה געהאַט. די יונגלעך האָבען די סדוואים און די הענד גענומען און געגאַנגען אין בית-המדרש אַריין דאָו- נען. און ווער עס האָט אין געסיל געזעהן, ווי רב שלמה געהט מיט העם איידעם און די קינדער, אויסגעפּוצטע, געוואַשענע, און די אורחים הינטער איהם, אין בית-המדרש אַריין — האָט איהם יעדער אין האַרץ געבענשט, הנאה געהאַט און גליקליך געווען.

אַז די מאַנספערשוניגען זענען אַוועק, איז חנה'לע געבליבען אַליין מיט די צוויי קליינע יתומה'לעך פֿון זעקס, זיבען יאָהר ביים טיש זיצען. די עלטערע טאָכטער איז צו זיך אין שטוב געגאַנגען, די שבת-ליכט אַנצידען. חנה'לע האָט זיך צום ליכט- צינדען אָנגעטאָן איהר נייע שבת-דיגע הויב מיט העם צירונג בעפּיצט, און דאָס שבת-דיגע זיידענע קאַפּטענדיל, אין וועלכען זי איז צו דער חופּה געגאַנגען, בעהאַפּטען מיט די טיערע זיי- דענע שפיצען, וואָס דער מאַן האָט איהר פֿון לייפּציגער יריד געבראַכט. די פּעריל האָט זי נישט געוואָלט אָנשוין — עס איז געווען פֿון פֿריהערדיגען ווייב, האָט זי נישט געוואָלט די קי- דער קיין פּערדראָס אָנשוין. אָבער געפֿעלען האָט זי געוואָלט היינט דעם מאַן. האָט זי זיך מיט דער נייער בראַש אין גאַלדענער קייט אויסגעפּוצט. שטעהט זיך ביי דעם שבת-דיג געדעקטען טיש, ווי אַ זונגע יודישע פּרינצעסין, צינדט די ליכט אָן און הויבט אַויף איהרע איידעלע ווייסע הענד, וועלכע זענען ווי שצנע איי- העלע פֿרוכטען אויסגעוואַקסען, און פֿערהאַטעלט זיך מיט זיי איהר געזיכט. די תּחינה ליגט פֿאַר איהר, נאָר קיין וואָרט זאָגט זי נישט. הייסע, שטילע טרעדען רינגען איהר איבער דעם פּנים. צו וויינען האָט זי פֿיעל. נישט, הלילה, איבער איהר מול, וואָס זי האָט געמוזט מיט אַן אַלמן חתונה האָבען. זי האָט דעם מאַן גאַנץ ליעב. פֿון אַ שצן יודיש הויז קומט זי אַרויס. אין דער-

היים ביים מאמעשי האָט מען זיך געפֿיהרט פֿיין-מענשליך. אָבער
 אַרים איז ער געווען, און אייניגע דערוואַקסענע טעכטער אין שמוב.
 תשעה באב איז אין דערהיים געווען, ווען זי איז פֿאַר דעם אַלמן
 אַ פֿלה געוואָרען. אין שטאָדט האָט געקאָכט: „רב שמואל גראַס-
 גליקס טאָכטער נעמט אַן אַלמן מיט זיבען קינדער. וועג, צו וואָס
 מען האָט דערלעבט וו“ געוואוסט האָט זי, אַז אין דערהיים איז
 שלעכט. דאָס שניט-געשעפֿט, וואָס איז איבערגעגאַנגען פֿון פֿאָ-
 טער צום זון און איז אַזוי אַלט געווען, ווי די שטאָדט איז
 אַלט — איז געוואָרען פֿערמאַכט. דער פֿאָטער האָט באַנקראַטירט.
 און פֿאָטש זי איז קוים ניינצעהן יאָהר אַלט געווען — אָבער
 די עלטסטע אין שמוב. און דער חתן איז רייך — רב שלמה נגיד
 פֿון שערעץ. דעם מאַמען האָט ער געפֿענגט צוריק דאָס געשעפֿט,
 אין דער שטיל אויף אויסשטייער און חתונה-הוצאות גע-
 געבען און נאָך אויף חתן-מתנות פֿאַר זיך אונטערגעשטעקט. צו
 בעדייערן האָט זי איהר מזל נישט. די שטיף-קינדער בעהאַנד-
 לען זי גוט. אייהלע קינדער, אונטער אַ מוטערס געטרייער האַנד,
 אונטער דעם פֿאָטערס שטרענגען פֿליק אויפֿגעצויגען געוואָרען.
 האָבען זיי זיך פֿאַלה צו איהר צוגעוועהנט. די יונגערע קינדער
 האָבען זי ליעב דאָס לעבען. די יונגלעך נאָך אַ ביסעלע פֿרעמד.
 זיי טרויערן אין דער שטיל נאָך דער מוטער און האָבען ניט
 ליעב צו ווען, אַז דער פֿאָטער איז צו איהר גוט. דערפֿאַר מיינט
 זי אויס אין די קינדערס געגענוואָרט צו רעדען מיטן מאַן ליעבע
 רייד. מיט דער עלטסטער טאָכטער לעבט זי גוט, איז זיך מיט
 איהר מיט אַן שמוביגע זאַכען און טיילט מיט איהר די מו-
 טערליכקייט צו די יונגערע קינדער. נאָר פֿאַר דעם מאַן איז זי
 פֿרעמד. זי האָט איהם ליעב פֿון דער ערשטער מינוט אָן, ווי זי
 האָט איהם געזעהן: אַזא שטאַרקער און אַ זיכערער; מען קאָן
 זיך אויף איהם אַזוי פֿערלאָוען! און ווען מען האָט זי צו דער
 חופּה געפֿיהרט און דערנאָך זיי געלאָזט אַליין, איז ער צוגע-
 גאַנגען צו איהר און האָט גערעדט צו איהר. איהר האַרץ האָט
 אַזוי געקלאַפט אין דער שטיל, געציטערט האָט זי אין זיינע
 אָרעמס. ליעב האָט זי איהם, און מורא האָט זי פֿאַר איהם, און
 ווייס נישט, צי זי טוט גוט. זי וויל איהם געפֿעלען, נאָר אַליין,

וואָס זי טוט, קומט אַרויס קאָפּיר. זי קען איהם נאָך נישט און
ווייסט נישט, וואָס עס געפֿעלט איהם. זי ווייסט נישט, ווי אזוי
יענע און געווען. נור אזוי טון, ווי יענע, וויל זי נישט — זי
וויל זיך אליין פֿיהרען, אויף איהר שטייגער. נור איהר דוכט זיך,
אז ער שטעקט נאָך אין יענערס אַרעמס, און זי וויל איהם צו-
נעמען צו זיך. אָ, זי וואָלט איהם שוין געפֿעלען, ווען זיי וואָל-
טען נאָר געווען אליין. ווען זי וואָלט געהאט מיט איהם איין
היים, איין שטיבעל, פֿאַמאַש אַ קליין שטיבעל, נאָר אליין. די קינד-
דער רייסען איהם אוועק, מאַכען איהם פֿרעמד, שליסען איהם אין די
אַרעמס פֿון דער טויטער... און זי וויינט דערויף, וואָס איהר
אין נישט בעשערט צו האַבען דעם מאַן אליין, ווי יעדעס אַרם
מיידעל האָט. נור באלד דערמאָנט זי זיך אָן די קליינע קינדער,
אָן די מיידלעך, וואָס זיצען ביים טיש, אָן די יתומות. וואָס
זענען זיי דען שולדיג, אז זייער מוטער איז טויט?

און די קינדער זענען שוין צו איהר צוגעגאנגען. זיי האָ-
בען געזעהן, די „מומע“ וויינט — האַבען זיי אָנגעהויבען זי צו
רייסען ביים קלייד און אוועקנעמען די הענד פֿון געזיכט. „מו-
מע, וויין נישט“, — האַבען זיך די קינדער געבעטען. זי האָט
זיי געקוישט און צוגעדריקט וואָרים צו איהר האַרץ, אויסגעווישט
זיך די טרערען און עפּים אָן אינערליך צופֿרידענקייט, אַפֿרייד
האַט זי געפֿיהלט דערויף, וואָס זי האָט אַזאַ שטאַרקען מאַן און
אַ פֿכּוּרדין מענטש, דעם שענסטען יוד פֿון שטאָדט, און זי איז
שטאַלץ געווען אויף איהר גליק, און אַלץ לייעב געקראַגען —
אַלץ, וואָס קומט פֿון איהם און וואָס געפֿינט זיך אין זיין שטוב.
אַפֿילו די פֿרעמדע זאָכען, וואָס זענען איהר פֿון איצט פֿרעמד
געווען: די זילבערנע לייכטער, די שענק, די זשיראַנדאַלען, דאָס
זילבערן געפֿעס — וואָס איז איהר פֿון איצט פֿרעמד און ווייט
געווען, וויל נישט זי האָט איינגעשאַפֿט דאָס פעל-הבתישקייט, איז
איהר מיט אַמאָל לייעב געוואָרען: איהרס איז עס, און זי האָט
זיך הערפֿיהלט די פעל-הביתשע פֿון דער שטוב.

זי האָט געוואָלט דעם מאַן געפֿעלען. זי האָט זיך אין שטוב
אַרומגעקוקט, צי איז אַלץ אזוי צוגעגרייט, ווי ער האָט עס לייעב.

זי האָט בעמעקט דעם צוגעשטעלטען טיש פֿאַר די אדרחים מיט די וואָכענדיגע מעשענע לעפֿעל און מעשענע לייכטער און מיט די ברענענדיגע לייכט אין זיין. און געוועהנט איז זי געווען פֿון דערהיים אים, אז אלץ זאָל זיין שען, יעדע זאָך אייף איהר אָרט, און עס האָט איהר געשמערט אָט דאָס וואָכענדיגע, וואָס רייסט זיך אריין אין איהר שבת אַרײַן. זי האָט נישט פֿינט גע- האָט די אדרחים, נור זיי מיט זייערע שמוציגע קאפּאָטעס, דאָ ביי דעם הערליך געדעקטען טיש... פֿאַר לייכט-צינדען איז עס נאָך געווען, האָט זי געהייסען די דינסטען גרייטען פֿאַר די אדרחים אָבערונדער טיש אין קיך און אַרױפֿשטעלען די מעשענע לייכטער מיט דעם וואָכענדיגע געפֿעס, כדי אָז זי מיט דעם מאַן און די קינדער זאָלען זיין ביי דעם טיש אַלײַן. זי האָט געמיינט, אָז עס וועט איהם געפֿעלען. דער טיש איז אַזוי שען, שבת-דיג:

עס איז אַראָפּגעקומען די עלטערע טאָכטער פֿון דער הויף, אייף שבת-דיג אָנגעטאָן, מיט איהר צירונג בעפּוצט. זי האָט געזעהן דעם בעזונדערן טיש, וואָס איז אין דער קיך געגרייט, האָבען זי פֿערדראָסען די נייע מאָדעס, וואָס מען פֿיהרט דאָ אײַן נאָך איהר מוטערס טויט. נאָר דער „מומען“ זאָגען האָט זי עס נישט געוואָלט. האָט זי געוואָרט, ביז דער פֿאָטער וועט קומען אַהיים פֿון שול. און כאָטש זי האָט די „מומע“ ליעב געהאַט און זיך גוט פֿערטראָגען מיט איהר, האָט זי דאָך אין האַרצען נקמה געוואָלט דערלעבען אָן איהר, דערפֿאַר, וואָס זי פֿערנעמט דער מוטערס אָרט. זי האָט געוואוסט, אז דעם פֿאָטער וועט פֿער- דריסען דאָס גרויסאַרטיגקייט, וואָס דאָס ווייבעל פֿיהרט אײַן אין דערהיים. דאָס ווייבעל האָט זיך געוואָלט מיט דער טאָכטער אַפֿילו מישבֿ זיין, האָט זי אָפּער געוואוסט, אָז אַ טאָכטערס האַרץ איז שטענדיג אָנגעקניפּט אָן דער מוטער... און איבעריגענס איז זי די בעל-הבית'טע אין דער שמוץ אין טוט, וואָס איהר גע- פֿעלט.

דערווייל איז דער שבת אָנגעקומען מיט רוהיגע טריט. איבער דימלעל האָט זיך די טונקעלע נאַכט אויסגעשפּרייט, ווי אַ שוואַרץ זיידען טוף מיט שטערען בענייהט. דאָס שטעדטיל האָט

זיך אין טונקעלן שאַמען געהילט. די געוועלבלעך זענען גע-
ווען פֿערמאַכט, די שבת-ליכטלעך פֿון די פֿענסטער אַרויסגעקוקט.
און אַ שבת-יום=טובֿ'דיגקייט איז איבערן שמעדטיל ווי אַ זאַנפֿטער
שלאַף געפֿאַלען. יודען געהען שוין פֿון דאווענען אַהיים. רב שלמה
מיט דעם איידעם און די קינדער, מיט די יונגען — זיינע מענ-
שען און אַ פעקעל אורחים הונטער איהם. רוהיג, מיט שבת'דיגע
טריט, טרעט רב שלמה און מאַכט זיך מיט דער האַנד די שוואַר-
צע געדריכטע באַרד גלייך, פֿערשפּרייט זי איבער זיין ווייס-גע-
פרעסט העמד, איבער זיין שוואַרצען זיידענעם ראָק, און דאָס
יודישקייט שמעקט אַראָב פֿון איהם. ער קוקט אויף די אַרימע
שמעדטילשע גוים, וועלכע דרעהען זיך האַלב שפור אין געטיל
אַרום, און זייערע וואַכענדיגע קליידער, און בעדויערט זיי פֿון
טיפֿען האַרצען, וואָס דער רבונז של עולם האָט מיט זיי דעם
חסד נישט געטאָן און זיי דעם שבת ניט געגעבען. עס פעט
דער יוד און ווינשט פֿון גאַנצען האַרצען, אַז משיח זאָל קומען,
די וועלט זאָל ווערען אויסגעלייזט, און אַלע גוים פֿון דער וועלט
זאָלען אָננעמען יודישקייט.

אַריינגעקומען אין שטוב, געזאָגט גוט-שבת. מיט אַ שטיילען
רוהיגען שמייכלעל, וואָס שיינט איבערן פנים פֿון אַ פֿול האַרץ
אין דער שטייל: „גוט-שבת, גוט יאָהר.“ רב שלמה דערפֿיהלט אין
איהר טאָן און אין איהר מינע דאָס וואַרימקייט פֿון איהר האַרץ,
וואָס ליגט ווי אַ ליכט אויסגעגאַסען איבער איהר גאַנץ געשטאַלט,
און מיט אַ האַרץ פֿול פֿרייה בעגריסט ער די שבת'דיגע מלאכים,
וואָס קומען מיט איהם אין שטוב אַריין. ער קוקט אויף דעם
ווייס-געדעקטען טיש, אויף די זילבערנע לייכטער און דאַנקט דעם
רבונז של עולם פֿאַר אַלין, וואָס ער טוט מיט איהם. און אַ
גרויס שמאַלצקייט פֿילט איהם אָן, אַ שמאַלצקייט אויף זיין יו-
דישקייט, אויף גאָט און אויף דער תּורה, וואָס ער האָט די יודען
געגעבען. ווי אַ קיניג פֿיהלט ער זיך אין זיין היים. אַוועק איז
דער גלות, חורבן ירושלים איז קיינמאַל נישט געווען, און בכל
אין רוים האָט קיינמאַל נישט עקסיסטירט. און ווי אַ נצחון-ליה
איבער זיינע אייביגע שונאים, די גריכען מיט די רוימער, ווי ער

וואָלט ערשט פֿון בית-המקדש צוריקגעקומען, און דאָ איז זיין ירושלים, זינגט ער, „שלום-עליכם מלאכי השרת“.

אָבער פֿליצונג דערזעהט ער דעם געדעקטען מיט אין קיף פֿאַר די אורחים. אָצער דריקט זיין האַרץ, וואָס זיין שבת ווערט פֿערשטערט. ער ווייסט, וואָס דאָס איז, אין האַלט זיך איין מיט אַלע מעגליכקייטען נישט צו צעשטערען זיין שבת. ער זעהט, ווי די אורחים זעצען זיך שוין אויס אין קיף ביים טיש – און דער צער אין האַרץ ווערט נאָך גרעסער. פֿערשעמט ווערט ער פֿאַר זיך. „אן אורח איז געגליכען צום רבנו של עולם; און דו ביסט מכבד אן אורח, איז ווי דו וואָלסט דעם רבנו של עולם מכבד געווען“, – דערמאָנט ער זיך, וואָס דער גאָסטיניער רבי האָט איהם אַמאָל געזאָגט. און ווער איז ער דען, וואָס ער זעצט זיך ביי זיין שניטעם טיש, און דעם רבנו של עולם לאָזט ער אין דער קיף? אָבער שבת איז עס. קיין איין וואָרט רעדט ער נישט, געהט צו צום טיש, נעמט אַראָב די פֿלאַש וויין מיט דעם כּוס פֿון זיין טיש, טראָגט עס אין דער קיף אַריין און זעצט זיך אַוועק ביי די אורחים. באלד האַבען זיך אַלע אויפֿגעוויבען פֿון טיש און זענען נאָגעגאָנגען דעם פֿאַטער אין קיף אַריין. קיינער האָט נישט דערוועגט זיך קיין וואָרט צו רעדען, ניט צו פֿרעגען. די אורחים האַבען באלד צווישען זיך אַרט גע־מאַכט. מען האָט אָנגעדריבען איבערטראָגען אין קיף אַריין די שמוּלען, די טעלער און לעפּעל. אַלע האַבען זיך אין קיף אויסגעזעצט ביים אַרים-געדעקטען טיש, מיט די מעשענע לייכטער־לעך, און די גרויסע זילבערנע לייכטער האַבען זיך פֿערשעמט און איינזאָם געברענט אין דער גרויסער שטוב.

דאָס ווייבעל איז פֿערשעמט געוואָרען. רויט און בלאַס איז זי דעם גאַנצען אָבענד געווען, און נישט איין מאָל זיך טועה גע־ווען ביים טיילען. דער עולם איז געוועסען שטיל. נאָר באלד האָט זיי רב שלמה פּעררהינט מיט זיינע בליקען. נאָך דעם קרוש, ביי די פּיש, האָט ער אָנגעדריבען פֿריינדליך צו רעדען מיט די אורחים, מיט די קינדער און געשמייכעלט ליעבליך צום ווייבעל, און גע־רעדט צו איהר, גלייך ווי עס וואָלט נאָר נישט געווען פֿאַרגע־קומען. און געשפּיעלט האָט ער זיך מיט די קינדער, געגלעט

די מיידלעך איבער די קעפלעך און געפֿרענט די יונגלעך עפֿים פֿון לערנען. פֿאלד האָט מען אָנגעהויבן זמירות צו זינגען, און אַלע האָבן פֿערגעסען, אַז זיי זיצען אין דער קיף. אַלע זענען צוריק פֿרעהליך געוואָרען, בערוהיגט, און דער שבת איז זיך גע- גאַנגען זיין געוועהנליכען יום-טובֿ'דיגען גאַנג.

נור דאָס ווייבעל אַליין איז געזעסען אַטרויעריגע. און ווי- פֿיעל רב שלמה האָט זיך פעמיהט זי צו בערוהיגען מיט די בליקען און מיט גוטע ווערטער, האָט עס נישט געהאַלפֿען. זי איז געזעסען אַטרויעריגע און האָט רוהיג געטיילט ביים טיש. אַז זיי זענען צו זיך אין צימער אַריינגעקומען, איז רב שלמה צוגעגאַנגען צום ווייבעל, האָט זי געגלעט איבערן קאַפּ און געזאָגט אזוי:

— ביזט פֿערשעמט געוואָרען, תּנהילע. אָפּער וואָס האָב איך געזאָלט טון? אַז דו ביזט מכבֿד אַן אורח, איז ווי דו וואָלסט מכבֿד געווען דעם רבּונו של עולם. און ווער, וואָלסטו געוואָלט, זאָל לייעבער פֿערשעמט ווערען: דו, צי דער רבּונו של עולם?

זי האָט אין דער שטיל דעם קאַפּ צו דרערד געבויען אין געזאָגט מיט אונטערטעניגקייט און מיט אַ פעווינטער שטים: — איך ווייס נישט, ווי אזוי איך זאָל זיך פֿיהרען. לערן מיך, שלמה, לערן מיך, איך וועל דיך פֿאַלגען.

אין זי האָט גענומען זיינע הענט און האָט זיי אין דער שטיל געקוישט.

צווייטער קאפיטעל.

רב שלמה'ס יחוס.

אויף אן אלט חומש, וואָס אָן עלטער-זיידע האָט איבערגע-
לאָזט, ציהט זיך אַוועק אַ יחוס-בריוו פֿון רב שלמה'ס משפּחה.
לויט דער אלמקייט פֿון דער משפּחה דערגרייכט דער יחוס-בריוו
נישט זעהר ווייט. אָן עלטער-זיידע, דער מחבר פֿון דעם ספֿר
„אור ישראל“, האָט אין שנת תקל"ז אין דעם שמעדטיל שערעץ,
וואָס איז במדינת גרויס-פוילן, פֿערשריבען, אַז זי פֿסליו
איז ביי אידם געבוירען געוואָרען אַ זוהן אַלקום געציל. דער
יחוס-בריוו ציהט זיך ביי צום „נודע פיהודה“. און דער
„נודע פיהודה“ — ווי מען ווייסט — רעכענט אויס אין דער הקדמה
צו זיין ספֿר זיין יחוס ביי צו דוד המלך, — אַזוי איז
רב שלמה און אַזוי זענען רב שלמה'ס קינדער איבערגעצייגט און
גלויבען באמונה שלמה, אַז זיי קומען אַרויס פֿון דוד המלך.

איך ווייס נישט, אויף וויפּיעל אמת עס איז דאָ אין דער
לעגענדע פֿון דער משפּחה. איך ווייס אָבער, אַז נאָך די קרייץ-
צוגען, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבען די גרויסע אויסוואַנדערונג פֿון
די דייטשע יודען אין די סלאַווישע לענדער אַרײַן, איז אויף רב
שלמה'ס משפּחה אויסגעוואַנדערט פֿון אַ קליין דייטש שמעדטיל
וואָס זיי זענען דאָרט אַהין געקומען נאָך אין יענע צייטען, ווען
די גענענד איז געווען אַ רוימישע פּראָווינקי קיין שערעץ, וואָס
ליגט אין גרויס-פוילן. אַהין גענומען האָט זיי דאָס שמעדטיל,
וועלכעס האָט אויסגעשריבען צו זיך פֿאַר אַרבֿ רב שלמה'ס אָן
אור-עלטער-זיידען, — ווי עס איז דעמאָלט דער מנהג געווען אין
פוילן אויסצושרייבען זיך רבנים פֿון דייטשלאַנד. און די משפּחה
האָט אויף אַ לאַנגע צייט געטראָגען דעם נאָמען פֿון דעם דייטשען
שמעדטיל, פֿון וואַנען זיי זענען אַהער געקומען. ביי אַ צווייט פֿון
דער משפּחה האָט זיך אָבערמילט אין דער דער צייט, ווען דער דייטש

איז געקומען קיין פוילן, און עס איז ארויסגעגאנגען א גורה, אז זיזען זאלען זיך געבען ביי-נעמען, האָט די משפחה אָנגענומען דעם נאָמען לאַנדוי.

א לאַנגע צייט האָט די משפחה פערנומען אין דעם שטעדטל די שטעל פון אַרֶב, וואָס האָט קיין שפירות ניט גענומען פֿאַר דער רבנות. דער רב איז איינציטיג געווען אַסוּחָר, און דאָס איז אזוי איבערגעגאנגען פון די טאַטעס צו די זיהן. אַז אַ רב איז עלטער געוואָרען און געפיהלט, אַז ער האַלט פֿאַרן שטאַר-בען, האָט ער נאָך בוי זיין לעבען בעשטימט איינעם פון זיינע זיהן, וועלכער איז ראוי געווען דערצו, פֿאַר אַ ממלא מקומו, און אַזוי איז ער אוועקגעפֿאַרען קיין ירושלים שטאָרבען, און דער זוהן האָט זיך מתחיל געווען צו צאָהלען דעם פֿאַטער וואָס-געלד, אזוי לאַנג ווי ער וועט לעבען. די שטאָרט האָט געמאַכט אַ גרויסען מאָלצייט דעם טאָג, איידער דער רב איז פון דער שטאָרט „ארויסגעגאנגען“ קיין ירושלים. אויף דעם מאָלצייט האָט מען דעם אַלמען רב געוואונשען מול-טובֿ, וואָס זיין זוהן איז ממלא מקומו, און צומאָרגענס אין דער-פריה האָט דאָס גאַנצע שטעדטל אַרויסבעלייט דעם רב מיט דער רבי'צין אין וועג אַרײַן. און דער רב איז אַרויסגעגאנגען צו-פּיס פֿון שטעדטל, פֿדי עס זאָל הייסען, אַז ער איז „עולה רגל“.

פיעל רבנים פֿון דער משפחה זענען אָנגעקומען קיין ירושלים און ליגען אויפֿן הר הזיתים, וואָס איז קעגענאָפער דעם הר הבית. נאָר פיעל רבנים פֿון דער משפחה זענען אין יענע אומרוהיגע צייטען, ווען די מלכים האָבען געפֿיהרט צווישען זיך מלחמות, פערלאָרען געוואָרען אויפֿן וועג, מען ווייסט נישט, וואו זיי זענען אַרויסקומען, און זייערע בינער זענען פערשפרייט אויף די בית-עולמים פון אַלע שטעט, וואָס ליגען אויף דעם וועג צווישען דעם שטעדטל שערעץ און ירושלים. זיי זענען געשטאָרבען אויפֿן וועג און האָבען נישט די זכיה געהאַט צו טרעמען אויף דער הייליגער ערד.

אזוי האָט זיך געצויגען אַ לאַנגע שנור פון דורות רבנים, פון דאָס „אומגליק“ איז געקומען. דאָס אומגליק איז געווען, אַז דער ממלא מקומו פון דעם בעריהמען „אור ישראל“, טאַקע דער

אליקים געציל הניל, וואָס איז געווען אַן עלוי, אַ פֿייערדיגען קאָפּ געהאַט, און די וועלט האָט געשימט מיט די קינדער, פֿערלאָזען דעם בית-המדרש מיט מעגן געווען זיין ווייב מיט די קינדער, פֿערלאָזען קיין בערלין, וואָס איז דענסטמאָל גע- ווען אַ מקום טומאה, רחמנא לצלן, וואָרום דער דעסער האָט דאָרט דעמאָלט געלעבט, און ער איז אַרויסגעגאַנגען לתרבות רעה.

פֿון דעמאָלט אָן איז די שטור פֿון רבנים-סוחרים געוואָרען איבערגעדריסען. די קינדער פֿון דעם מומר זענען געוואָרען איי- דעמס אין פרעמדע שטעט, האָבען פֿערלאָזט דעם פּסא רבנות און זיך גענומען צום האַנדעל. רב שלמה'ס פֿאָטער האָט אָפֿילו יאָ דערגרייכט צו זיין אַ שוחט, אָבער ווייטער איז עס נישט גע- גאַנגען. מען האָט איהם אויף די שטעל געגעבען נאָר צוליעב זיין יחוס. הער „אור התורה“ איז געוואָרען אָפּגענומען פֿון זיי, און קיין סוחרים זענען זיי אויף נישט געווען קיין גרויסע, און מחמת דעם פֿאָטערס שפּליקייט האָט מען פֿאַרד אויף זייער יחוס פֿערגעסען. אויף רב שלמה'ן פֿלעגט מען אויף היינט נאָך זאָגען אין דער שטיבל, אַז ער איז אין דער יוגענד געווען אַ קאַלבען-טרענער. נאָר רב שלמה פֿלעגט זיך הערמיט ניט שעמען. אַדרבא, נאָך פֿיו היינט, אויף יעדען פּסח צום סדר, אַז די קינדער זיצען אַרום מיט, און ער קוקט אויף דעם שעץ-געדעקטען מיט, דער- צעהלט ער פֿאַר זיינע בני-בית דעם נס, וואָס דער רבנו של עולם האָט מיט איהם אַמאָל געטאָן, ווי אַזוי ער איז געקומען צו זיין עשירות. וואָרום ער פֿלעגט זאָגען, אַז פּסח צום סדר דאָרף אַ יוד דערצעהלען ניט נאָר די נסים, וואָס דער רבנו של עולם האָט געטאָן מיט די יודען אין מצרים, נאָר מען דאָרף אויף דערצעהלען די נסים, וואָס דער רבנו של עולם טוט מיט יעדען יוד בעוונדער.

און דערצעהלען פֿלעגט ער אַזוי:

„מיט אַזוי פֿיעל און אַזוי פֿיעל יאָהרען צוריק, ווען איך בין נאָך געווען אַ יונגער-מאַן נאָך דער חתונה, האָט דער רבנו של עולם מיט מיר געטאָן אַ נס. איך האָב דעמאָלט געדאַנדעלט קאָדן מיט אַ יונגען-מאַן בשותפות. האָט מען זיך אָפּגערעדעלט דעם שבת-צו-נאַכטס, וואָס פֿאַר פּסח, איז מיר גאַרנישט אַרויסגע- קומען. מיר זענען געבליבען נאָר די פינף גראָשען, וואָס אייער מו-

מער געכע האָט איבעריג געהאַט פֿון פֿרייטאָגדיגען שבת-מאַכען. און דאָ איז געווען דריי טעג פֿאַר יום-טובֿ, אין שטוב איז גאָר-נישט דאָ, און אַן אורח אויף יום-טובֿ בין איך אויף געוועהנט אַהיים צו נעמען. נאָר איך האָב מיר גאַרנישט געמאַכט דערויס. איך האָב זיך פֿערלאָזט אויפֿן רבּונו של עולם, אַז ער וועט מיך נישט פֿערלאָזען. צומאָרגענס אין דער-פֿריה איז געווען יאָהר-מאַרק, זונ-טאָג. בין איך געגאַנגען דאַוונען. אַהיים געקומען פֿון דאַוונען, האָב איך מיך געוואָשען צו די פֿאָר זעמעל, וואָס די מאַמע האָט גע-קויפֿט, פֿערביסען, אָנגעבענישט אין געה אַרויס אין גאַס אַריין און זאָג מיר: „רבּונו של עולם! דער שותף האָט מיך פֿערלאָזט, און קיין געלד האָב איך נישט — וויל איך דיך צונעמען פֿאַר אַ שותף. איך וועל אַריינלעגען מיין אַרבייט, דו — דיין ישׁועה, און וואָס מיר וועלען פֿערדיגען, וועלען מיר זיך טיילען.“ קיין גראַשען אין קעלענע האָב איך נישט געהאַט, אָבער דעם בטחון האָב איך נישט פֿערלאָרען. איך האָב געוואוסט, אַז דער רבּונו של עולם וויל מיר העלפען, און זאָג מיר: „דאָס ערשטע בעכטע, וואָס איך וועל טרעפען — דאָס קויף איך אָהן אַ גראַשען.“ טרעף איך אַן אַ פּויער, טראָגט ער אויפֿן אַקסעל אַ קעלבל. צוויי רובל וויל ער דערפֿאַר. איך גיב איהם נור צעהן גילדען; דינגט ער זיך: נאָך צוויי גילדען, — און איך נעם דאָס קעלבל אויף דער פּלייצע און שעם זיך גאַרנישט, — פֿאַשט איך בין דעמאָלט געווען אַן אָג-געזעהענער יונגער-מאַן פֿון אַ שענער משפּחה און ערשט נאָך דער חתונה, און אַלע האָבען מיך געקענט, — און געה דרייט, פֿאַשט די שטאָדט קוקט מיר נאָך. איך האָב אַ שותף דעם רבּונו של עולם און אַ ווייב מיט קינדער פרנסה צו געבען. טראָג איך דאָס קעל-בל פֿאַר לייבוש מלוהים טיר. „באָרג מיר דערויף דריי קערבֿ-לעך!“ פֿאַרגט ער מיר דריי רובל. בעצאָהלט דעם פּויער, און אַרויס אין גאַס ווייטער האַנדלען. אַ זעקל תּבואה, אַרבעס, אַ פעל — איך האָב גאַרנישט געקוקט: אַלין, וואָס האָט זיך מיר געטראָפען, דאָס האָב איך געקויפֿט. און דער רבּונו של עולם האָט מיר טאַקע געהאַלפען. ערבֿ פּסח האָב איך געמאַכט מיט איהם אַ חשבון, ווין חלק ריוח האָב איך איהם אָנגעגעבען ביו צו אַ גראַשען, צעטיילט אַריבע לייט, און איך מיט דער מאַמען האָבען מיר אָנגעגרייט אַ

שענעם פסח, און אן אורה אהיים גענומען, געהאט א מצעהליבען יום-טוב, און ס'איז איבערגעבליבען א פאך קערבלעך אויף נאך יום-טוב אויף. נאך יום-טוב האב איך איהם געזאגט, דעם רבוננו של עולם: שותפות מאכען מיט דיר קאן איך נישט; איך האב א חייב מיט קינדער און דאָרף זעהן צו זאָרגען פאַר זיי אויף אַ תכלית. נאָר ווי חייט איך וועל קאָנען, ווי חייט די וועסט מיר העל-פען — מיר זענען דאָך יודען... און האָב זיך אַרױסגעלאָזט אין דאָרף אַרױן צום שררה מיט אַ פאַר רובל און געאַרבייט... און קיינמאַל מיטן שררה האָב איך קיין קוויטעל נישט אונטערגעשרי-בען, און דער רבוננו של עולם האָט מיך נאָך קיינמאַל, חלילה, נישט געבראַכט צו דעם, אַז אויף זאָל דאַרפֿען מיין וואָרט ברעכען, אַפֿילו עס האָט געהאַלטען אומגליקליך צו ווערען. און מן דעמאַלט אָן לעב איך, און מיר האָבען זיך נישט צו קלאָגען, און איך האָף און גלויב, ער וועט אונז ווייטער איך נישט פֿערלאָזען."

היינט, אַז עוורל דער זוהן און די טאָכטער — ווען זיי הערען, וואָס דער פאָטער דערצעהלט, — רויטלען זיי זיך ביים טיש און בויגען די קעפֿ צו דרערד, און עס איז זיי אונאַנגענעם, וואָס דער פאָטער דערצעהלט, ווי ער האָט אַמאַל אַ קעלביל געטראָ-גען. אָבער רב שלמה איז שטאַלין דערויף און איז גרייט אַפֿילו היינט, ווען עס זאָל איהם, חלילה, טרעפען אָן אומגליק, און ער וואָלט זיין געלד פֿערלירען, וואָלט ער אַפֿילו איין מינוט נישט גע-קלערט און צוריק אָנגעהויבען אים'ם ניי און קעבלעך געשלעפט. אַזוי האָט רב שלמה אויסגעפֿיהרט זיין וועלט מיט דעם כח מן בטחון, וואָס ער האָט געהאַט. עס זענען נאָך געווען יענע ציי-טען, ווען די יאָהר-מערק זענען פֿול געווען מיט פֿויערים און פֿוהרען; „געשעפֿטען" האָבען זיך אין די גאַסען געוואָלנערט; דער פֿריציל האָט נישט געוואוסט מן דער שטאַרט און געדאַרפֿט האָבען דעם יודען. רב שלמה'ס עהרליכקייט האָט אין דער וועלט געקלונגען. קיינמאַל קיין קוויטעל נישט אונטערגעשריבען, און אַפֿילו אויף „ברי" קיין שמועה נישט געגעבען. און עס האָט מיך שוין אַמאַל געטראָפֿען, אַז רב שלמה האָט געלאָזט פֿערפֿאלען אַ פֿרעגען ביי אַ שותף נאָר דערפֿאַר, וואָס בית-דין האָט איהם צוגעפֿסקענט אַ שמועה. די שמועה איז געווען אַ ברי; די וועלט האָט געוואוסט,

ער האָט רעכט, נאָר שווערען האָט ער נישט געוואָלט. און פֿער-
פּאַלען געלאָזט: „דער רבוננו של עולם וועט מיר ממלא זיין“ — האָט
ער געזאָגט. און אזוי איז געווען. אין „הויף“ אָנגעזעהן, די שררות
האַפֿען איהם פּעהאַנדעלט ווי זייערס אַ גלייכען. אַ שטאַלצער יוד
געווען. אַמאָל האָט איהם אַ יונגער פּריץ, וואָס ער האָט איהם
נישט געקענט (ערשט בירזשע געקראָגען דאָס פֿערמענען), פֿער-
שעמט, נישט געהייסען איהם זיצען און געזאָגט „דו“. האָט ער
איהם שטענדיג געלאָזט, אַוועקגעפּאַהרען און קיין געשעפט נישט
געמאַכט, כאָטש עס איז דערפּיי געשטאַנען אַן עשירות צו פּערדוי-
נען. דער פּריץ איז אַ הולטיי געווען, האָט אויספּערקויפֿט זיינע
גיסער בחצי-חנם, האָט דאָך רב שלמה מעהר נישט געוואָלט מיט
איהם קיין געשעפטען מאַכען — און בידן היינטיגען טאָג.

אַז רב שלמה איז אַריינגעקומען אין אַ הויף אַרײַן, אָדער
אַז מען האָט איהם אַגעשעפט פֿאַרגעלעגט, האָט ער געפֿרעגט:
צו זענען זיין יודען סוחרים דאָרט געווען. קיים איז ער געוואָר
געוואָרען, אַז יודען דינגען שוין, האָט ער עס פֿאַר קיין געלד
נישט געוואָלט קויפֿען. ער האָט קיינמאָל קיינעם קיין געשעפט נישט
אויסגעזינגען, און האָט ער דאָס אַמאָל געטאָן בלאַ יודעים, האָט
ער יענעם דעם ריוח אָפּגעגעבען. דאָס האָט איהם געמאַכט אַ
שם אין דער וועלט. מען האָט זיך פֿאַלד דערמאַנט, ווער רב
שלמה איז, דערמאַנט זיין יחוס. דער פֿאַטער דער שוהט, דער אַרײַ-
מאַן, איז פֿערגעסען געוואָרען; דעם מומר דעם זיידען האָט קיינער
נישט געדענקט. עס זענען פֿאַלד אויסגעשטאַנען די גרויסע עלטער-
זיידעס, די רבנים-סוחרים, דער בעל „אורח החיים“, וואָס האָבען
פעלזיכטען דאָס שטעדטיל דורך אזוי פֿיעל יאָהרען, און רב שלמה
איז געוואָרען דער גרויסער נגיד און דער גרויסער בעל יחוס אין
שטעדטיל.

און מען האָט געזעהן, אַז דער רבוננו של עולם וויל איהם
העלפֿען. די ברכה איז געלעגען אויפֿ'ן הויז, און צו וואָס ער
האָט זיך גענומען, איז גאָלד געוואָרען. דאָס ווייב נעלע —
אַן אשת חיל, די גאַנצע וואָך איז ער אַרומגעפּאַהרען האַנד-
לען אין די הויפֿען, אין די שטעדטלעך, און זי האָט געמאַכט
פּון הויז אַ גאַמט-הויז פֿאַר אַרימע לײַט. קיינער איז נישט אַזײַס-

געגאנגען פֿון איהר הויז אַ הונגעריגער. דער בית-המדרש און די שול האָט זי מיט ליכט אויסגעהאלטען, און אַן אַרימע קינפע-טאָרין אין שטאָדט – איז מען צו נעכען געגאנגען נאָך אַ ביסעל גוטען אַייגעמאַכטס, נאָך אַ לעפֿעל זויף. און אַ נדבֿה, און אַ העמד אַן אַרימאָן, אַדער אַ ריינעם לײלעך פּאַר אַן אַרימער גע-ווינערין. קיין מלבושים האָט מען נישט פּערקויפֿט, אויף יעדען יום-טובֿ נייע געמאַכט און די אַלטע אַוועקגעשענקט אַרימע לײט. און האָט ווער געדאַרפט אַ גמילות חסד (קלײנע, וואָרום מיט גרויסע איז מען צו רבֿ שלמה'ן געגאנגען), איז מען אַריינגע-קומען צו נעכען. אין שאַנק לײגט אַ פּולער שוּפּלאַד מיט פֿינג-גערלעך און בראַשען, וואָס אַרימע-לײט לאָזען ליגען פּאַר משפּנות. אויף אַ יום-טובֿ גיט מען עס צוריק אַרויס, און די, וועלכע זענען פֿערפֿאַלען געבליבען, זענען מען אַוועק אַן אַרימער פּלה אויף פּלה-מתנות. פּענוצען טוט מען עס, חלילה, נישט, מען האַלט עס פּאַר צדקה.

און מען האָט טאַקע אָנגעזעהן, ווי דאָס גאַנצע הויז האָט זיך געטונקט אין גאָטס ברכֿה, וואָס איז געלעגען דערויף, גע-טונקט זיך אין שפֿע. יעדעס יאָהר אַ קינד געהאַט. די אַמען מיט די פּאַכעס זענען גאַרנישט פֿון שטובֿ אַרויס – איידער מען האָט איין סעודה פּערענדיגט, האָט מען שוין זיך געגרייט צו אַ צווייטער סעודה... און ווי די קינדער, אַזוי, להבֿהיל, די קיה אין די שטאַ-לען און די שטובֿ-חיזת... און עסענוואַרג האָט זיך אין הויף אַרומ-געוואַלגערט. אַלע הינער פֿון דער שטאָדט האָבען אין רבֿ שלמה'ס הויף תּיונה געקליבען. און דאָך, אַז רבֿ שלמה האָט אָבגעקויפֿט די אַלטע פּלעצער, וואָס האָבען געהערט צו זיינע זיידעס, און איז דאָרט געגאנגען בויען – האָט געכע אַרויסגענומען אַ פּעהאַלטען זעקעלע, אָנגעשטאַפט מיט זילבערנע רובּעלס, וואָס זי האָט אָנגעקליבען פּעזונדער, אין צו-שטייער געגעבען אויפֿן בויען. נור דער אור-התּורה איז איהם נישט צוריקגעגעבען געוואָ-רען. קיין למהן איז רבֿ שלמה קיינמאַל נישט געווען, נאָך זײַ-געהייד זיך גענומען צום האַנדעל. און אַז ער איז געוואָרען אַן אָנגעזעהנער מענש, האָט ער זיך אָנגעהויבען צו פּערצן מיט פּעל-פּתים, מיט די פּישערס און קצבֿים, מיט פּראַסע יודען, קאָטש

די חסידים האָבען איהם געוואָלט אַרײַנציהען צו זיך און שטענ-
 דיג געדענקט זיין יחוס. ער האָט פאַר זיי דרף-אַרײַן געהאַט,
 אָבער ליעב האָט ער זיי נישט געהאַט. „איך נישט — האָט ער
 געזאָגט — נאָך נישט די צײַט. אפשר מײַנע קינדער אַמאָל“
 געמײַנט האָט ער חײַמלעך דעם יונגערן זוהן, פון איהם וועט
 זיך אָנהױבען דער אור התורה). געפֿאַהרען איז רב שלמה צום
 גאַסטינינער, וואָס איז געווען אָנגענומען פֿאַר אַ „ווייבערישען גו-
 טען יוד“, און וואָס די חסידים האָבען פון איהם הויך געמאַכט, —
 ווייל צו איהם זענען געפֿאַהרען נאָר פֿראַסטע יודען בעל-בתיים.
 דער גאַסטינינער איז אָבער געווען אַן איהם ישראל און
 האָט דוקא ליעב געהאַט זיך צו חבֿרין מיט די פשוטע יודען,
 בעל-בתיים, די חבֿרה פֿ״פען (פֿישערס, פֿליישערס, פֿערד-סוהרים).
 און איז געקומען אַ שבת אָדער אַ יום-טובֿ, זענען צו איהם גע-
 קומען די בעל-בתיים מיט די ווייבער און מיט זייער גאַנצען הויז-
 געזינד, בעלענגערט זיין הויז, ליעב געהאַט דעם רבי׳ן, ווי דאָס
 לעבען, און זיך געשלאַגען פֿאַר איהם. און געהאַלפֿען האָט דער
 רבי מיט תהלים זאָגען. איז אַ יוד געקומען צו געהן צו איהם
 און האָט איהם דערצעהלט זײַנע צרות, האָט ער זיך אַזעקגעשטעלט
 מיט דעם יודען תהלים זאָגען, — ער אַ פֿסיק, דער יוד אַ פֿסוק.
 און מען האָט געזעהן בחוש, ווי דער יוד ווערט געהאַלפֿען,
 ווי די ישועה קומט. דאָרט, ביים רבי׳ן, האָט מען זיך געפֿיהרט
 בעל-בתייש. אַפֿילו געדאווענט האָט מען פֿמנהג אַשכּנז. האָבען
 יודען דעם רבי׳ן ליעב געהאַט, פֿון אַלע מקומות אַרום איז מען
 געקומען צו איהם, און געוואוסט האָט ער פֿון אַלע זייערע גע-
 שעפטען און עצות געגעבען.
 אָט צו דעם בעל-הבתיישען רבי׳ן איז רב שלמה אויף גע-
 פֿאַהרען, ווי יעדער יוד. און אַז ער האָט אַ ברית געמאַכט, האָט
 ער איהם פֿיש געשיקט דורך אַ שליח. דערפֿאַר האָבען איהם
 די יודען בעל-בתיים ליעב געהאַט, און ער איז געוואָרען באַלד
 זייער גאַנצער פֿערטרויער, דער בעל-יועין אין שטאָדט און דער
 פֿורר. און ווען עס האָט נאָר עפֿים געמראָפֿען אין שטאָדט, און
 מען האָט זיך געדאַרפט מיטשײַן: אויסגלייכען אַ סכּסוף, אַ
 שותפֿות, אַ שידוך, — איז מען געקומען צו רב שלמה׳ן. זײַנע

דערטער זענען געווען הייליג, וואָרום ער איז געווען זייער שטאַלץ—
רב שלמה, דער גרעסטער נגיד און דער גרויסער בעל-יחוס, דער
שענסטער יוד פון שטאָדט, איז מיט זיי, דאווענט מיט זיי אין
איינ בית-המדרש און פאָרט מיט זיי צו איין רביץ. איז ער
אויף געוואָרען דער פיהרער פֿון שטאָדט.

און אז זיין ווייב געפֿע איז געגאָנגען שווער צו קינד, איז
רב שלמה פונקט נישט געווען אין דערהיים. וואָס האָט זיך
דענסטמאָל געטאָן אין שטאָדט? אין אַלע שולען און בתי-
מדרשים ליבט געצונדען; יודען בעל-בתיים האָבען די אַרבייט
אזעקגעוואָרפען און געשטעלט זיך תהלים זאָגען. די שטאָדט
וויבער האָבען פֿינסטער געמאַסט דאָס געסיל מיט דעם גרויסען
געשטעג פאַרן הויז. און די גוואָלדען און די געשרייען זענען
געגאָנגען אין הימעל אַרויף. און אז מען האָט דעם דאָקטאָר
געזעהן אַרױסגעהן פון דעם חולה, און דער דאָקטאָר האָט גע-
מאַסט מיט די הענד און געוויזען דעם עולם אויפֿן הימעל, —
אז דאָ קאָן נאָר דער רבונן של עולם העלפֿען, איז געוואָרען
אזא יאָמער, אז די שטיינער אין גאָס האָבען געוויינט.

עס דאָט זיך פונקט געקליבען צו רעגען, די וואָלקענס
האָבען בעלעגט די הימעלען, — און פֿון עק גאָס קומט אָן רב שלמה'ס
פיהר צו פֿאָהרען. אז די וויבער האָבען דערזעהן די פֿוהר אָנ-
קומענדיג, איז מען אַרױנגעלאָסען צום חולה, אָנזאָגען, אז דער
מאָן קומט אָן. און אז רב שלמה האָט דערזעהן פֿאַר זיין מיר
אזא עולם שטעהן, איז ער אַראָפֿגעשפרונגען פון דער פֿוהר און
האָט אָנגעהויבען צו לויפען אַהױם. האָט מען איהם פֿאַר אָנגעזאָגט
דאָס אומגליק, איז ער אַרױן צום חולה נאָך אין מאַנטעל. זי האָט
נאָך צײט געהאַט איהם בײַ דער האַנד אָנצונעמען און צו זאָ-
גען: „שלמה, אז דו וועסט נעמען פֿאַר מײנע קינדער אַ שטיק-
מאַמע, זאָלסטו זעהן, אז זי זאָל גוט בעהאַנדלען די קינדער
און די אַרױמע לײט אין שטאָדט, און אז די שטוב זאָל זיך
פיהרען ווייטער אַזוי, ווי זי האָט זיך געפֿיהרט בײַ מײן לע-
בען. און צו מײן טאָטערס חתונה זאָלסטו נעמען אָן אַרים פֿאַר-

פֿאַלק, און זיי זאָלען אָנשטאַט אינו פֿיהרען מיין טאָכטער אונטער דער הויפּה.

די קינדער זענען געשטאַנען אַרום בעט, און אז זיי האָבען געהערט דער מוטערס רייד, איז געוואָרען אַ געוויין. זי האָט פֿאַלד די אויגען צוגעמאַכט און איז געשטאַרבען.

אַלױה האָט זי געהאַט: די גאַנצע שטאָרט איז נאָכגעגאַנגען, אַלע געוועלבער זענען געווען פּערמאַכט, אַלע תּלמוד-תּורה-קינדער און בית-המדרש-בחורים זענען נאָך דער מיטה נאָכגעגאַנגען. די אַרױם-בחורים האָבען אַלע בײַ איהר „מעג געגעבען מען“, און די תּלמוד-תּורה-קינדער האָט זי אויף יעדען יום-טובֿ קליידער און שיף געמאַכט. אַן אַרט פאַר אַ קבֿר האָט מען איהר אָפּגעגעבען אין שכנות בײַ דער רביצין. און אַלע בית-המדרש-בחורים און די תּלמוד-תּורה-קינדער האָבען נאָך איהר קרויט געזאָגט. און דער דיין האָט איהר אַהספּר געמאַכט, וואָרום זי איז געווען פאַר אַלע, ווי אַ מוטער.

דאָס איז געווען אַ פּאָר וואָסען פאַר דער טאָכטערס חתונה. נעביף, נישט די זכּיה געדאַט די טאָכטער אונטער דער הויפּה צו פֿיהרען. מען זאָגט, זי האָט זיך פֿערזינדיגט. זי האָט גע-האַט פּערגעסען אַן אַרימער פּלה די צירונג אַרויסצוגעבען צו דער חופּה, וואָס די פּלה האָט געהאַט בײַ איהר פּערזעצט אין אַ משכן, און די פּלה איז געגאַנגען אונטער דער חופּה אָהן צירונג און איז נעביף פּערשעמט געוואָרען פֿאַרן חתן. האָט זי גאָט גע-שטראָפּט, אז זי זאָל נישט דערלעבען צו פֿיהרען איהר קינד אונטער דער חופּה, נאָר דערמיט איז זי אָפּגעקומען די זינה אויף דער וועלט.

אַן איידעם האָט רבֿ שלמה גענומען פֿאַר זיין עלטסטער טאָכטער אַ למדן אין אַ חסיד. געוואָלט צוריק אויפֿזוכען דעם אור תּורה, וואָס איז אַמאָל געווען אין דער משפּחה, האָט ער זיך גענומען אַן אַרימען בחור, כאָטש נישט פּון קיין שטענער משפּחה, נאָר אַן עלוי. כמה וכמה אלפים נדן געגעבען און קעסט — כל ימיו. און אַ חתונה איז עס געווען אין שטעדטיל, ווען רבֿ שלמה האָט דאָס ערשטע קינד אויסגעגעבען (מען האָט אָפּגעלעגט די חתונה

אויף נאָך דריי חדשים! מיט אַכטאָג פריהער האָט מען גע-
מאַכט חתונות פאַר אַרימע לייט. אָנגעצויגען האָבען אַרימע לייט
פון דער גאַנצער סביבֿה אַרום אויף דער חתונה. דער מזותן מיט
דער פּלה האָבען אַליין דערלאָנגט צו די מישען. גאַנצע קעסלען
אינן הויף געקאַכט, און פון בית-המדרש האָט מען טיש און פּענק
אַרויסגענומען און אויפֿן הויף אויסגעשטעלט. דער פּאַטער מיט
דער פּלה האָבען פאַר די אַרימע לייט געטאַנצט. דערנאָך האָבען
זיך ביידע אַוועקגעשטעלט, רב שלמה האָט אין איין שירין געהאַלטען
זילבערנע רופֿלס, און די פּלה אין אַצווייטען שירין. אז די
אורחים האָבען די חתונה פּערלאָזט, האָבען זיי ביידע צו רובל
געטיילט.

היינט די חתונה אַליין! דאָס געהן אויפֿן „גוטען אָרט“,
די געשטאַרבענע מאַמע צו דער חופּה בעמען: צוערשט איז רב
שלמה געגאַנגען, דערנאָך די פּלה; אַ האַלבע שטאַרט איז מיט
זיי אַרויסגעקומען צום קבר. אַן אל מלא רחמים דער פּלה אונטער
דער חופּה צו מאַכען האָט מען אַראָפּגעבראַכט רב בצלאל סאַכאַ-
משאַווער, וואָס די וועלט האָט מיט איהם געקלונגען. אז די
מחותנים זענען זיך צוזאַמענגעקומען, האָט פּלה'ס צד אָנגעהוי-
בען אויסצורופֿען רבנים-משפּחות. צוואַנציג שטריימלעך זענען ביי
דער חופּה געווען. האָט רב שלמה'ן אַנדערש נישט געפּאַסט פּאַר
די מחותנים, און ער אַליין האָט אויף צו דער חופּה אָנגעשטאָן אַ
שטריימעל און אַן אַטלעסענע קאַפּאַטע. קיין פּלי-זמרים זענען
נישט געווען, — ווייל די פּלה איז דאָך געווען אַיתומה, נור רב
שלמה האָט זיי חתונה-געלד אָפּגעצאָהלט. עס האָבען אָנגעצוי-
גען פּערשיידענע ברחנים און מגידים, די פּלה פאַר דער חופּה צו
בעזינגען און די טויטע מוטער צו בעוויינען. און אויף דער נאַכט,
אינן גרויסען זאַל, וואו די פּלה איז געזעסען צווישען בלומען-טעפּ,
אז רב בצלאל סאַכאַמשווער האָט זיך אַוועקגעשטעלט פּאַר דער
פּלה און האָט געמאַכט דעם אל מלא רחמים פּאַר נעכעס נשמה,
איז געוואָרען אַגעוויין ביי דער פּלה, גלייך ווי עס וואָלט אַלויה
געווען. דערנאָך האָט דער ברחן פּערבעטען די טויטע מוטער,
אז זי זאָל קומען בענשען די פּלה פאַר דער חופּה. די ווייבער
האָבען זיך געגעבען אַרוק אָפּ און געמאַכט אָרט פאַר דער טוי-

טער מוטער; די בלה האָט געהאַלטען דאָס פנים אין מיטעל
און געלליפעט. און עס האָט מאַקע אויסגעוויזען, ווי נעלע טרעט
אין איהרע ווייסע תכריכים צווישען די ווייבער, געהט צו דער
בלה, צו, לעגט אַרויף אויף איהר קאָפּ איהרע טויטע הענד און
בענשט זי, — אזוי שטיל איז געוואָרען, און אזוי טונקעל האָ-
בען געלויבטען די ליט.

אין צו דער חופה האָט רב שלמה געמאָן, ווי נעלע האָט
איהם אָנגעזאָגט פאַר'ן טויט: גערופען אָן אַרים פאַר-פּאַלעק און
מיט זיי אינאיינעם געפיהרט אונטער דער חופה זיין ערשטע טאָל-
טער. מ'זאָגט, אַז דאָס איז געווען יענע יודינע מיט'ן מאָן, וועלכע
נעלע האָט פּערשעמט אין איהר נישט אַרויסגעגעבען די צירונג
צו דער חופה, און דערפאַר וויל זי איז פּערשעמט געוואָרען פֿון
נעלען, האָט זי די זכיה געהאַט, אַז זי און איהר מאָן זאָלען
פֿיהרען רב שלמה'ס עלטסטע טאָכטער צו דער חופה.

באַלד נאָך דער טאָכטערס חתונה האָט זיך רב שלמה אָנ-
געהויבען אַרומקוקען נאָך אַ שידוך פאַר זיך. אזאָ הויזגעזונד אָהן
עין הרע; אין רב שלמה אַליין, אַלשענער געזונטער יוד, און
דאַרף האָבען אַ ווייב אין שמוּב. איצט איז ער דאָך שוין געווען
דער נגיד און דער אָנגעזעהענער מענש — האָט ער געוואָלט נעמען
אין שמוּב אַריין אַ בת נדיבִים, וועלכע זאָל פֿיהרען זיין הויז מיט
ברייטקייט, ווי נעלע, און זיין אַ גוטע מוטער צו די שטיף-קינדער.
געשידלעכניש האָט מען איהם גראַמליקיס אַטאָכטער פֿון קויל. גע-
קענט האָט ער די משפּחה, אַ שען יודיש הויז, פֿון זענד אָן אַל-
טען יחם — אייניגע טעכטער, און עס געהט דעם פֿאָטער
נישט גוט. דאַרט האָט מען זיך אָן דעם אָנגעכאַפט. רב שלמה האָט
זיך געלאָזט געלד קאַכטען, דעם פֿאָטער געהאַלפֿען, די שניט-
קראַם צוריק געעפענט און פאַר די אַנדערע טעכטער וועט ער
אויך זאָרגען.

דאָס מיידעל איז נאָך געווען יונג, ניינצעהן יאָר, און אַז
מען האָט איהר פאַרגעשטעלט דעם חתן, האָט זי געוויינט אָבער
רב שלמה האָט זי פֿי דער האַנד אָנגענומען און געפרעגט, צי
ער געפעלִט איהר נישט, און געזאָגט האָט ער איהר, אַז עס

וועט איהר גוט זיין, און די קינדער זענען איידעלע קינדער, וועלען זי גוט בעהאנדלען, און ער וועט איהר, חלילה, נישט לאזען קיין שלעכטס טון. און גענעבען האָט ער איהר די מיידער בריליאַנטע איירינגלעך חתימה-געד. דאָס מיידעל איז ווייכער געוואָרען. דער יוד מיט דער שוואַרצער פאַרד און די פּרענענ-דיגע אייגען איז איהר געפּעלען. נאָר זי האָט מורא פאַר איהם און האָט איהם נישט געקאָנט זאָגען „דו“. און ביז היינט נאָך, אַפּאַר חדשים נאָך דער חתונה, ווען זי טראָגט שוין דאָס קינד פון איהם, געטרויט זי זיך נאָך נישט איהם צו זאָגען „דו“ און דער „איהר“ ליגט איהר שטענדיג אויף די ליפּען.

אַמאָל אויף שבת איז דער פאָטער נישט אַהיים געקומען עס האָט זיך געטראָפּען דאָס ערשטע מאַל, וואָס רב שלמה איז אויף שבת נישט אין דערהיים געווען, האָבען די קינדער בערשטאַנען, אַז דער פאָטער איז אַחתן געוואָרען. איז דאָרט דעם שבת תּשעה באב געווען, און די גאַנצע שמאַדט האָט זי בעוויינט. דערנאָך, אַז רב שלמה איז אַהיים געקומען, האָט ער זיי דערצעהלט, אַז אין קורצען וועט די „מומע“ קומען אין שטוב אַרײַן, און ער בעט זיי, אַז זיי זאָלען זי גוט בעהאַנדלען, וואָס רום זי איז אַן איידעלע טאָכטער פון אַגוט הויז און זי וועט זיי זיין אַנעטרייע מוטער, און זי איז ווערט צו פּערנעמען דער מאַמעס אָרט.

אין אַ חתונה האָט רב שלמה געהייסען מאַכען דער פּלהים עלטערן אַ ברייטע און אַרייַע, ווי עס פאָסט פאַר אַ מיידעל „מילא, איך - בין אַן אלמן - האָט ער געזאָגט, - אָבער די פּלה איז דאָך נאָך אַ בתּולה, זי האָט דאָך נאָך איהר חתונה נישט געהאַט.“ און פּאַטש ער האָט פון זיין צד קיינעם נישט געבעטען, און די קינדער אין דערהיים האָבען נישט געוואוסט, ווען דער פאָטער פאָרט פאָהרט אויף דער חתונה, דאָך האָט ער זיך געהייסען אָנגרייטען אַן אויסשטייער ביי דער פּלה, ווי פאַר אַ בחור אַחתן. און געלד דערויף האָט ער געלאָזען. געלאָזט מאַכען נייע וועט און נייע בעטגעוואָנט, אַז עס זאָל דער נייער פּלה גאַרנישט דער-מאָנען אַן דעם פּריהערדיגען ווייב און עס זאָל איהר נישט די

שמחה פערשטערען. „פאר דיר בין איך נאך א בור“ — האָט ער געזאָגט צו דער פֿלה.

און אז ער איז פון דערהיים אַוועקגעפֿאָרען אויף דער חתונה, האָט קיינער נישט געוואוסט. געזאָגט האָט ער, אז ער פֿאָהרט קיין לייפציג אויפֿן יריה און וועט זיך זאַמען אַ צוויי וואָסען. קיינעם נישט מיטגענומען פון זיין צד. און געפֿאָרען אויף דער חתונה, האָט ער אָן אַלץ פֿערגעסען, פון אַלץ זיך אויסגעטאָן, ווי ער וואָלט קיינמאָל קיין ווייב און קיין קינדער נישט געהאַט. אינגאַנצען זיך איבערגעגעבען משמח צו זיין די פֿלה.

אַ חתונה האָט מען געמאַכט, ווי עס פֿאַסט פֿאַרן גרעסטען גביר. דאָ איז שוין יאָ מוזיק געווען, און די שענסטע מיידלעך פון דער שטאָדט זענען צו דער פֿלה געקומען, און די בחורים צום חתן. ער האָט זיך צווישען די בחורים אַוועקגעזעצט, ווי ער וואָלט נישט געווען קיין אַלמן, נאָר נאָך אַ יונגער בור. און אז מען האָט איהם אונטער דער חופּה געפֿיהרט, און זיין שענע שוואַרצע באָרד און זיינע אויגען האָבען געגלאַנצט אין דעם שענעם נייעם זיידענעם ראָק מיט דעם נייעם שטריימעל, און ער האָט גע-קוקט אויף דער יונגער, שענער פֿלה, וואָס שטעהט נעבען איהם — איז ער טאַקע אַ יונגער בור געווען.

און ווען זיי זענען אַליין געבליבען, און ער איז צו איהר נאָהנט געוואָרען, האָט איהם דאָס מיידעל ליעב געקראָגען און געבענקט נאָך איהם, ווי מען בענקט נאָך דעם ערשטען ליעבהאַבער...

דרימער קאפּימעל.

הירחור תשובה.

צו-מאַרגענס אין דער פֿריה, שבת, ווען די זון איז גאַר-
וואָס אַרויף אויפֿן הימעל און האָט אָנגעהויבען צו טריקענען די
בוימער און די שטיינער פֿונם פֿייכטען טוי, וואָס האָט זיך
געלעגט איבער זיי ביי דער נאַכט, האָט זיך רב שלמה אין בריי-
טען זיידענעם שלאָף-ראַק, אין קאָפּעל אויפֿן קאָפּ, אַרויף און
אַראָב געדראָהט אין דער קליינער אַליי, וואָס אין זיין גערטענ-
דיל, און האָט געקלערט וועגען זיין יונג ווייפעל און וועגען די
קינדער. רב שלמה האָט זיך מיט אַלע מעגליכקייטען געהיט, אַז
שבת זאָלען איהם, חלילה, נישט קומען אויפֿן זינען געדאַנקען
וועגן געשעפט און אויף נישט אַזעלכע געדאַנקען, וועלכע זאָ-
לען איהם טרויעריג מאַכען — עס איז שבת. צופֿרידען מיט זיך
און מיט אַליין, וואָס אַרום איהם, האָט ער אינערליך גאָט גע-
דאַנקט פֿאַר אַליין און געהאַכט אויף דער רבונג של עולם, אַז ער
וועט איהם, חלילה, נישט ברענגען צו קיין נסיון. אונטערגעזונ-
גען פֿאַר זיך זיין געוועהנליך ניגונדיל, די הענה פֿערלעגט, האָט
ער זיך צוגעקוקט צו די פֿרוכטען, ווי זיי ווערען רייף אויף די
בוימער, צו די בלומען, וואָס וואַקסען אונטער זיינע פֿיס, און גע-
טראַכט זיך: „דעם רבונג של עולמים מעשים! מלא כל הארץ
כבודו“.

הערדווייל האָט די דינסט אַרויסגעטראָגען אויף דער וועראַג-
דע אין גערטענדיל אַרין טיי, וואָס איז געוואָרען צוגעגרייט שבת-
דיג, לויט דעם דיין. רב שלמה האָט זיך אַזעקגעזעצט אויף דער
וועראַנדע, וואָס קוקט אין געסיל אַרויס. איז אָנגעקומען, ווי דער
שטייגער איז, רב האַצקעל, אַ יוה אַ שפּן, וואָס איז אַן אַיינגעהער
ביי רב שלמה, אַ האַלבער מעקלער, אַ האַלבער סוחר, און האָט

שטענדיג געדארפט רב שלמה'ס א מובה. א היימישער איז ער אין שטוב. רב האצקעל קומט שטענדיג שבת אין דער-פריה צו רב שלמה'ן אין גארטען אריין אויף א גלעזיל טיי און דערצעהלט איהם, וואָס עס איז אַגאַנצע וואָך אין שטעדטיל פֿאַרגעקומען. גלייך ווי ער וואָלט מורא געהאט, אַז עס זאָל איהם ווער נישט אויסכאַפּען דאָס נייעס, פֿעדערט ער זיך הער וערשטער און פֿאַר-טאָג שוין דרעדט ער זיך אין געטיל אַרום אין וואַרט, אַז דער לאַדען פֿון רב שלמה'ס פֿענסטער זאָל זיך עפֿענען. ווייס ער, אַז רב שלמה איז שוין אויף, קומט ער אין גערטענדיל אַריין „גוט-שבת“ ביטען אין דאָס גלעזיל טיי טרינקען. רב שלמה ווינקט איהם מיט דער האַנד, ער זאָל זיך זעצען, און הייסט הער דינסט, אַז זי זאָל אַגלאָז טיי הערלאַנגען.

— וואָס הערט מען עפּים נייעס, האַצקעל?

האַצקעל האָט נאָר געוואַרט דערויף, און רב שלמה האָט שוין געזעהן, אַז יענער האָט עפּים וויכטיגס מיטצוטיילען — ווייל האַצקעל האָט אויפגעוואַרט דאָס שפּיץ פֿעדריל זיך געצוכט — דאָס נייעס האָט איהם געפּיקט.

איצט, ווייל רב שלמה האָט איהם געפֿרענט, פּרובֿט ער זיך אַיינהאַלטען. לאַנג זיך אַיינהאַלטען קאָן ער אָבער נישט, ברעכט ער אַרום מיט אימפעט:

— עס האָט זיך פֿערלאַפּען זעהר אַ מיאוסע מעשה אין אונז-זער שטאָדט, רב שלמה: מיר וועלען ווערען צו געלעכטער איבער דער גאַנצער וועלט, אַלע וועלען מיט אונז צו טון האַפּען. רב שלמה ווערט נייעריג:

— וואָס אַזוינס?

— עס איז נישט שטען צו דערצעהלען, רב שלמה.

אנדערע פעלי-בתים האַפּען שוין אָפּגעוואַרט אין געטיל, אַז רב שלמה זאָל זיך אויפֿהויבען, פּדי איהם אויף צו דערצעהלען די מעשה. געזעהן, אַז האַצקעל האָט אויסגעכאַפּט, זיצט שוין ביי איהם אין גערטענדיל, — קומען זיי צו צום מיר פֿון גערטענדיל, שמע-קען אַריין די קעפּ צווישען די בוימער אין זאָגען אַריין „גוט-שבת“. האַצקעל זעהט די פעלי-בתים, האָט מורא, מען זאָל ביי איהם ניט אויסכאַפּען דאָס נייעס, דערצעהלען ער פּסוד:

— רב ליב-בערין, דעם דיין אונזערן, האָט מען געכאַפט ביי אַ מיאָסער עבירה.

— וואָס? — פֿרעגט רב שלמה ערשטוינט.

— נישט שײַן צו הערצעהלען, רב שלמה. די בעל-עגלות-יונגען, די פֿישער האָבען איהם געכאַפט. עס קלינגט דאָס נאַנצע שטערטיל. אַ מיאָסע מעשה.

דערווייל איז שוין נאָמע בעל-עגלה דאָ, מיט ויין פֿרייטען דיקען קיל. ביי דערויף, וואָס האַצקעל האָט אויסגעכאַפט דאָס נייעס, האַלט ער זיך אַיין מיט אלע מעגליכקייטען פֿאַר רב שלמה'ן, שטעקט אַריין דעם קאַפּ צווישען די קשאַקעס אין גערטענדיל:

— גוט-שבת, ר' שלמה, — הויבט ער אָן, ווי רעדער וואָל-טען הויף דעם געסיל דורכגעפֿאַהרען, — שוין אַודאי געהערט, האַצקעל שוין דאָ.

האַצקעל נעמט זיך איצט דערצעהלען די מעשה, נור נאָמע כאַפט איהם אויס:

— וואָס דערצעהלט ער דאָ? האַרעכט מוץ אויס, רב שלמה.

מיר געהען זיך אַזוי נעכטען באַדען, איך מיט איהם — ווייזט ער אַיף אַייוקל פֿישער-יונג, וועלכער איז אויף געקומען צו לויפֿען צום גערטענדיל צו, ציטערט פֿאַר רב שלמה'ן און האָט מורא אַ וואָרט אויסצורעדען. — שפעטליך איז עס געווען, טאַקע וואָהר, אַ שטיק שוין אַריין אין שבת. די ליכטלעך האָבען שוין אין די פֿענסטער געברענט, און אויף דער פֿאַלאַנקע צווישען די פֿוימער איז שוין טונקעל געווען. וואָס טוין, רב שלמה? שפעט אַנגעקומען פֿון וועג, אין די בגדים פֿון שטאַל פֿאַסט דאָך נישט צו געהן אין בית-המדרש אַריין, איז מען געגאַנגען דעם ברוד פֿון לויב אַבשווענקען. ווי מיר קריכען אַזוי אַרויס פֿון וואַסער, זעה איך פֿון דערווייטענס, ווי צווישען די קשאַקעס אויף יענער זייט טייף שליכט זיך ופֿיס, ווי אַ הונט וואָלט געבלאַנדזשעט. האָב אַיך געמיינט, אַז דאָס זענען די גנבים פֿון מאַנדריקס זיל-פֿערנע לייכטערס, וואָס זיי האָבען פֿאַראַכטאַגען שבת אַרויסגע-גנבֿיעט און גראָבען זיי איצט אויס פֿון דרעדר. גיב אַיך אַ מאַף צו אַייוקלען: „לעג היף אין די גרעזער אַריין.“ מיר האָבען זיך אַוועקגעלעגט אין די גרעזער, און דאָ רודערט עס ווידער

צווישען די קשאקעס. מיר זענען אין דער שטיל סערקראַפֿען אָן אַ זייט אויף יענער זייט טייף, — אין דער שטיל אין די קשאקעס אַרײַן. נאָכט איז עס שוין געווען, נאָס איז געווען, אין דאָ יאָגט מען פֿון די קשאקעס אַרום די מיינקע, די שיקסע פֿון דער גאָס. איף גיב אַ קוק — אוי, וועג מיר! רב ליב-בער, דער דיין, אין דער גיידענער קאָפּאַטע, דאָס שמרײַמעל אַראָפּגעפּאַלען פֿון קאָפּ. „רבי! וואָס טוט איהר דאָ?“ — פֿרעג איף. ענטפֿערט ער קיין וואָרט ניט. די פּיאַות טרײַסלען זיך, אַלײן איז ער בלייב. „רבי, אַזעלכע מעשױת טוט איהר?“ — גיב איף אַ שרײַ אױס, און ווי איף גיב איהם ניט דעם ערשטען פּלאַס אין פּנים אַרײַן, פּרהט מיר נאָך די האַנד. „צום רב קומט!“ אַראָב דעם גאַרמעל, אַ טאַפּ אַרום איהם, אַרויף אױפֿן אַקסעל, ער — חײַזט ער אויף אַײַזקלען — האָט זיך געגעבען אַ לאָז נאָך די שיקסע, די האָר צעפּלאַשעט, נאָס. איף — דעם דיין, ער — די שיקסע, און מיר גיבען זיי פּיידע אַ טראַג אין שטאַרט אַרײַן, אַ נעם אַרײַן צום רב, אַ שטעל אַוועק: „רבי, זיי האָבען מיר געכאַפּט“. געוואַלט נאָך נעכטען אַרײַנגעהן אײַף דער צעהלען — איז שוין געווען שפּעט, נישט געוואַלט.

— אַזוי איז עס געווען, רב שלמה — פּרעכט צום סוף אַרום אַײַזקל פּישער-זונג, וועלכער איז געווען אַן אױסגעדינטער סאַל-דאָט, און שטעהט פֿאַר רב שלמה'ן, ווי פֿאַר דעם אַפּיציר, האַלט די האַנד אונטערן שמערן און שאַקעלט צו מיטן קאָפּ.

— גענוג שוין, גענוג שוין, — ענטפֿערט האַצקעל אָב פֿאַר רב שלמה צו די יונגע בעל-הבתיס און ווינקט זיי מיט דער האַנד, אַז זיי וואָלען אַוועקגעהן. זיי ווילען אָבער נישט האַרבען און וואַרטען הינטער די שטאַלעטען פֿון גאַרטען.

רב שלמה איז אַ ביסעל בלייב געוואַרען, געבליבען זיצען ביים מיט און געקוקט פֿאַר זיך אָהן אַ מחשבה. באלד האָט זיך דערהערט פֿון די אָפּענע פֿענסטער, וואָס געהען אין גערטענדיג אַרום, דעם אײַדעמס קול תּורה. ער זיצט מיט דעם זונגעל, מיט היימל, אין סאַלע, און זיי לערנען דעם שיעור פֿאַרן דאוונען. עס הערט זיך אויף עזרײַלס קול. רב שלמה ווערט אַ ביסעל פֿערשעמט, וואָס ער זיצט דאָ אין גאַרטען און האַרכט אױס אַזעלכע מעשױת,

הויפט ער זיך אויף, זאגט „א גוטען-שבת, יודען“ און געהט
אין שטוב אריין.

אריינגעקומען אין שטוב אריין, האָט ער דערזעהן חנה'לעך,
וועלכע איז שוין אויף געווען, און איהר ווייסער געטאָקטער האַלז
מיט דער אַלפאַטער-ברוסט, דורכגעוועבט מיט די בלאָהע פעדימ-
לעך פון די אָדערן, קוקט אַרויס פון בעט. איהרע שענע גרויסע
אויגען האַלט זי אָפֿען, און זיי קוקען צו איהם ליבעליך און גלע-
טען מיט זייערע ווייסע בליקען זיינע אויגען, זיין פנים. זעהט זיך
אויס, דאָס וויבעל איז געוואָרען צו איהם היימישער און צוגע-
פונדענער דורך דער גאָט, און האָט איהם שוין מוחל געווען דאָס,
וואָס עס איז נעכטען פֿאַרגעקומען. אָבער רב שלמה האָט נישט
געקאָנט צו איהר צוגעהן, נאָכדעם וואָס ער האָט אין דרויסען גע-
הערט... ער האָט זיך געפויהלט אינערליך ריין, בעת ער האָט חנה'לעך
דערזעהן, און אַ גרויסע אינערליכע פרייד און אַ רייניקייט האָט איהם
אַדומגענומען, און ער האָט גאָט געדאַנקט דערפֿאַר. ער איז אַריין
צו זיך איבערמון גיף. געשפירט אויף זיך די שבת'דיגע פגדים,
איז ער אַריין און דער סאַלע, וואו אַרום דעם פרייסען גרויסען
אַמפיר-טיש, מיטן שענעם גאָלד-געהאַפֿטענעם שבת-טויך בעדעקט,
איז געוועסען דער איידעם מיטן יונגעל און האָבען אויסן קול גע-
לערנט. דער פֿכור איז געוועסען אָן אַ זייט און שטיל אונטערגע-
ברומט. רב שלמה האָט זיך אַוועקגעזעצט אויבען-אָן און גענומען
דעם חומש מעביר צו זיין די סדרה.

ביים חומש איז רב שלמה ניט געווען אַזוי רודהיג, ווי יעדעס
מאָל. די מעשה, וואָס ער האָט היינט געהערט, האָט איהם גע-
שטערט און אַרויסגעצויגען פֿון זיין שבת'קייט. רב לייב-בער איז דער
שענסטער יונגער-מאן אין שטאָדט. אָן עלוי, געהאַט אַ היתר הוראה
נאָך בחור-ווייז. אָן אַרים-ביתר געווען, האָט ער חתונה געהאַט מיט
אַ מאַכטער פון אַ היגען בעל-הבית אַ גייר. דאָס וויבעל איז טאַקע
נישט געווען קיין שגענע, בלייב אויף איין אויג, נאָר דער שוועהר
האָט איהם צוגעזאָגט קעסט פֿאַר ימיו. עס האָט זיך פֿאַר אים-
געלאָזט פון שוועהרס רייניקייט אַ גאַרנישט. דער שוועהר האָט
פֿאַנקראַמירט און געשטאַרבען פֿאַר עגמת נפש און איבערגעלאָזט
נאָך זיך חובות. מען האָט געמאַכט דעם פֿאַר אַ שניט-געוועלצט.

דאָס ווייבעל איז געשטאַנען אין שניט-קראָם, און ער איז געזעסען יומט ולילה און האָט געלערנט. פאַלד האָט געקלונגען מיט איהם די וועלט. דער רב האָט מורא געהאַט פאַר איהם, ווייל פאַר אַ יום-טובֿ אָדער אַזומערדיגען פרייטאָג, ווען די קאַטשקעס טרפֿנען זיך, און עס איז דאָ אַ סך שאלות, פֿלעגט מען צו איהם קומען מיט די שאלות. פאַר אַ צדיק איז ער געווען בעוואוסט. אַ יושבֿ אודל, און זיין דאוונען, זיין לערנען, — האָט מען איהם געמאַכט פֿאַר אַ דיין. און זיין נאָמען איז נאָך גרעסער געוואָרען. אַ גרוי-סער פרומער יוד, יעדען מאָנאַט און דאָנערשטאָג געפאַסט, אין די דריי וואָכען איז ער אין קאַלטען פּאַליש געזעסען אין די זאָ-קען און חצות אָפּגעריכט. מען האָט שוין פאַלד אָנגעהויבען צו טראָגען צו איהם קוויטלעך, און דאָ אַזאַ מעשה — די האָר שטע-לען זיך קאַפּויר: „געראַנגעלט זיך מיטן יצר הרע, געראַנגעלט זיך, ביז דער יצר הרע האָט איהם בייגעקומען“...

„ברענג מיך נישט צו קיין נסיון“ — האָט רב שלמה אין האַרצען געבעטען, און ער האָט זיך אָנגעהויבען צו דערמאָנען אָן זיינע נסיונות. צי איז ער אויף נישט אַזוי ווי רב לייב בער? נאָר וואָס? קיינער ווייס נישט דערפֿון. אמת, ביי איהר, זינט ער איז מיט חנה־לען, האָט איהם דער יצר הרע אָפּגעלאָזען. אָבער ביי יענער, ביי נעלען, אין פּערשיידענע אכטניות, אויפן וועג... און וויפּיעל מאָל עובר געווען אויף לאַ תּחמוד, געקוקט אויף פּרעמדע ווייבלעך... און מעשיות מיט דינסט-מוידען... אוי, איז ער געלעגען פעסט אין יצר הרע'ס האַנד. אַרשע, און פאַר-וואָס קומט איהם דאָס איצט צו זיצען אין דעם זידענעם ראָק ביים הוימש, און דער איידעם און דער זוהן נעפען איהם, און דרינען טוט זיך זיין ווייבעל אָן צום שול-געהן?..

ער האָט געפרובֿט אַוועקיאָגען פון זיך די מחשבות. — עס איז היינט שבת. און ער האָט זיך אַריינגעלאָזט טיף אין דער מדרה אַרין, אָבער פּערשיידענע בילדער זענען איהם פאַר די אויגען שטעקן געבליבען ווי לעבעדיג... גאָט, ווי מיאוס ער איז אָן אומווירדדיקייט און אַפּעראַכטונג צו זיך האָט איהם אַרומ-גענומען. ער האָט זיך אויפּגעהויבען פון טיש און אַרומגעדריעהט זיך איבערן שטוב פּערטראָגען, און אַלע זיינע פּערפאַרגענע

מעשים זענען איהם געשטאנען פאר די אויגען. און דערנאך, אז ער איז אריין אין דער צווייטער שטוב און האָט דערזעהן, ווי חנה'לע ביים שפיגעל אין שוואַרצען זיידענעם קלייד טוט אָן די פּעריל אויפ'ן האַלז מיט די ווייסע זיידענע שפיצען — האָט זי איהם אויסגעזעהן ווי אַ פּריצעט, ווי אַ פּרינצעסין, און ער האָט ביי זיך אויסגעזעהן ווי אַ פּערדס-יונג, וואָס איז נישט זוער צו שמעקן אין איהרע ד' אמות, און האָט זיך נישט געטרויט צו צוגעהן צו איהר...

כדי צו פֿעריאָגען זיינע געדאַנקען, איז רב שלמה היינט פריהער געגאַנגען אין בית-המדרש אַריין, ווי אַן אַנדערש מאָל, און אַוועקגעשטעלט זיך אויף זיין שטאַט אויבען אָן אין דער מורה-הראַנט נעבען רב. און איידער דער הון האָט אָנגעהויבען צו דאַונען, האָט ער אַרויסגענומען דעם חובֿת הלֿבֿבות, וואָס ער האָט ליגען אין שטענדער, אַריינגעקוקט אין איהם און פּער-טראַכט זיך וועגען זיך, וועגען יצר הרע, ווי אַ מענש מוז זיך דערווייטערן פֿון שלעכטס, און די גאַנצע צייט ביים דאַונען און לייענען האָט ער אין האַרץ נאָר געהאַט איין תּפּילה: „רבּנו של עולם, דערווייטער פֿון מיר דעם שטן און ברענג מיך נישט צו קיין נסיון!“

דער בית-המדרש איז דערווייל געוואָרען אָנגעפּראַפט מיט יודען. שבת'דיג איז געווען, די זון האָט נאָר גליַכטיגער גע-שיינט, ווי אַן אַנדערש מאָל, מיט מעהר גלאַנץ. ענג און וואַ-רים איז געווען אין בית-המדרש. פֿון דער זויבער-שול האַבען אַראַבגעקוקט די שענע זויבער מיט די בריליאַנטענע שטערנסכלעך. דער חזן האָט שצן געדאַווענט, אין די יונגלעך האַבען זיך די קעהלער אויסגעשריען פֿון נאָכזאָגען „אַמֿן יהא שמה רבּא“. מען האָט פֿערקויפֿט דאָס לייענען. יודען האַבען געקראָגען אַגרוים חושק צו עליות, און מען האָט זיך געיאָגט נאָך די עליות אין די רעגלעך אַריין. איינער דעם אַנדערן אויסגעדונגען, ווי עס וואָלט געגאַנגען אַגרוים געשעפט מאַכען. צוויי שניידער-געזעלען, וואָס האַבען זיך געקויפֿט הוצאה, זענען אַרויף אין די סליחות צום אָרֿן. דער גאַנצער בית-המדרש האָט זיי נאָכגע-קוקט — צו זאָם שניידער-געזעלען דערגעהען שוין היינטיגע יאָה-

רצון, קייפֿען זיך פתיחה: אין די באקען זענען רויט געווען ווי פייער. דער חזן האָט גענומען פון זייערע הענד די ספר תורה און בעווזען עס די יודען. יודען האָבען זיך געפרעהט מיט דער ספר-תורה. אין דעם שבת-דיגען מענטלעלע איז עס געגאנגען אַנגעמאָן, מיט דער זילבערנער קרוין אויף די עץ-חיימלעך, וואָס רב שלמה האָט געהאט צו זיין טאָטערס חתונה געשענקט. יעדער האָט די ספר-תורה געקוישט, אין מען האָט עס אויפֿן בעלעמער אַרויפגעטראָגען, און דער חזן האָט אַנגעהויבען צו עלות צו דימען. עס זענען געגאנגען בעל-בתים, גבאים, — די קארפּען-קעפּ פון שטאָדט. דער בעל-קורא, דער מלאווער בחור, וואָס איז אַגרויסער בעל דקדוק, האָט שצן געלייענט און גע-שטעלט דעם טראָפּ אויף יעדען וואָרט. יודען האָבען אין די זעלבען אַריינגעקוקט און הנאה געהאַט פֿון זיין טראָפּ שטעלען.

און ווי דער עולם איז אזוי פערמאָן, ווי אזוי מען זאָל זיך בענגען מיטן פיינד, ווען מען וועט אַ שטאָרט אַיינגעמען, ווי מען זאָל די בוימער נישט אויסהאַקען פון דער אַיינגעט-מענער שטאָרט, — ווערט אַגרויס גערודער אין בית-המדרש. יודען שרייען: „ארויס, אַרויס!“ און צווישען עולם רייסט זיך אַריין אַ בלאַסער צעבלוטֿיגער יונגערמאַן. די אַטלעסענע קאַפּאַטע אָפּ-נעריסען אויף איהם, די האָר פון באָרד און די פּאה אויסגעריסען, דאָס האַרץ קוקט אַרויס פון דעם צעריסענעם העמד, דער פנים צעבלוטֿיג, צעקעלעלט, אַ שטריק אַרומגעוויקעלט אַרום די לענט-דען, — האָט ער זיך אַריינגעריסען מיט זיינע דאַרע צעקאַליע-משעטע נאַקעטע הענד צווישען עולם, אַרויף אויפֿן בעלעמער און געגעבען אַ קלאָפּ אין טיש און געשריען: „יודען, איך בין אַ חוטא! איך האָב זיך אזוי לאַנג געלאָזט אַנרעדען פון יצר-הרע, פון איך בין פערפיהרט געוואָרען פֿון איהם! יודען, די גאַנצע תולדה פון דער תורה זאָל קומען אויף מיין קאַפּ! יודען, שלאַגט מיך!“ — און דער הומא האָט זיך געגעבען אַוואָרף אויף דרערד פאַר דער תורה.

עס איז געוואָרען אַ גערודער. בעל-בתים האָבען געשריען: וואָרט איהם אַרויס, וואָרט איהם אַרויס! פאַלד האָבען אַ פאַר

בעלי-עגלות איהם אויסגעוויבען פון דיערד און ארויסגעמראַגען אין פאָליש אַרײַן.

דער עולם האָט זיך פאַלד בערוהיגט. אין בית-המדרש האָט זיך ווייטער געפיהרט די תפילה פאַר גאָט. דער בעל-קורא האָט געענדיגט ליינען, דער חזן האָט זיך גענומען צום מוסף. נאָך עפּים איז שוין דער דאוונען געווען צעשטערט, אלע האָבען גע-קלערט וועגען דער מעשה, — און פון פאָליש, וואו דער חוטא ליגט, דינגט אַרײַן יעדעס מאָל אַרעש און אַגערודער.

רב שלמה איז איצט געשטאנען ביים שטענדר, פֿער-שמעלט דעם פנים מיטן מליח, אין האָט געקלערט וועגען זיך — אז אייגענליך האָט ער אויף געדארפט אזוי ארויפגעהן, ווי דער יוד, אויסן בעלעמער אין פאַר אלעמען דערצעהלען זיינע חטאים און זיך אוועקלעגען אויף דיערד, אז מען זאָל איהם שלאָגען. נאָך דאָס בילד, ווי ער שטעהט אויסן בעלעמער און איז זיך מתודה, האָט ער זיך נישט געקאנט פאַרשטעלען. און נאָכדעם ווי ער האָט געזעהן דעם דיין מיט די צעריסענע בגדים אויסן בעלעמער, איז ער סיעל רוחיגער געוואָרען, און ער האָט זיך געזאָגט: „אזוי זענען מיר, מענשען. דער מענש איז זינדיג, אלע זענען מיר זינדיג, און אַנאָט איז דאָ, אז ער זאָל מוחל זיין אונזערע זינד. און גאָט איז מוחל! וואָרום ווי וואָלט דען דער מענש געקאנט לעבען, אז גאָט וואָלט נישט געווען קיין אל רחום והנון? וואָרום מיט יעדען טריט אונזערן טוען מיר אַ פֿעהלער, צי מיט דער מחשבה אָדער במעשה.“

דער בטחון אין גאָט האָט איהם פאַלד אינגאנצען בערוהיגט, און ער האָט צוריק געפונען זיין גאַנצקייט און צופרידענקייט מיט זיך און אין האַרץ אפילו פעראַלט דעם דיין, וואָס ער האָט זיך אזוי מבוזה געמאַלט. „האָסט געזינדיגט, בעט צו גאָט, — האָט ער געזאָגט אין האַרץ — וואָס מאַכסטו פול אַוועלט?“

אז רב שלמה איז אַרויס פֿון בית-המדרש, האָט ער דער-זעהן דעם דיין ליגען ביי דער מיר פֿון בית-המדרש, אַ בלוי-פֿען מיט אַן אויפגעריסען העמד, אין יעדער, וואָס איז אַדורף-געגאַנגען, האָט איהם געגעבען אַ שמוץ, אַ שפי, און מערסטען די, וואָס האָבען איהם געשלאָגען, זענען געווען בעלי-עגלות

מיט קצב'ים-יונגען. עס זענען געשטאנען געבען איהם נאָמע פעל-
עגלה מיט אייזיקל פֿישער-יונג און האָבען דערצעהלט בקול
רם, ווי אזוי זיי האָבען איהם נעכטען געפאָקט, און איהם גע-
שלאָגען מיט די זעלנערישע פאָסקעס, וואָס זיי האָבען געדאָל-
טען אין דער האַנד.

אז רב שלמה האָט זיי דערזעהן, ווי זיי שלאָגען דעם
יוד, האָט ער געגעבען אַגעשריי אויף זיי:

— וואָס שלאָגט איהר איהם? וואָס איז די מעשה? איהר
זענט פעסער? איהר זענט די צדיקים?

די יונגען האָבען זיך פערשעמט פאַר רב שלמה'ס ווער-
טער, צוריק אָנגעטאָן די פאָסקעס אויף די הויזען און זיך אָב-
געטראָגען.

— אַהיים געה, די שוטה! — האָט רב שלמה געגעבען אָב-
שריי אויפ'ן דיין, וואָס איז געלעגען אַ פער'חלשיטער אויף דר'ערה —
האָסט געזינדגט, בעט צו גאָט, זאָל ער דיר מוחל זיין. ווי
ער מאַכט פול מיט זיך אַוועלט!

דער דיין האָט זיך פון דר'ערה אויפגעוויבען.
— פֿיהרט איהם אַהיים, לייזער, בעריל — האָט רב שלמה
אַגעשריי געגעבען אויף זיינע צוויי פערדס-יונגען, וואָס האָבען
מיט'ן בעל-הבית געדאווענט אין בית-המדרש, — און זעהט, אז
מען זאָל איהם אויפ'ן וועג קיין שלעכטס נישט טון, און זאָגט
אָן זיין ווייב, אז זי זאָל איהם נישט אַרויטלאָוען. געהערט?
— געהערט, בעל-הבית!

די צוויי יונגען, ווי צוויי דעמבעס, האָבען דעם דיין אונ-
טער די אָרעמס גענומען און איהם איבער'ן שמעדטיל אַהיים
געפֿיהרט, און אז אַיונג האָט געוואָלט צוגעהן צו איהם און איהם
„דערלאָנגען“, האָבען זיי געשריען: „לאָז אָב, לאָז אָב! רב שלמה
האָט נישט געהייסען“.

און דאָס איז געווען גענוג, אז דער יוד זאָל בשלום
אַהיים קומען.

רב שלמה איז דערוויל אַהיים געגאָנגען פון בית-המדרש
מיט די זייניגע. דאָס האָרץ איז איהם רוהיגער געוואָרען, און
ער האָט צוריק געפונען זיין שבת-דיגקייט. אָנגעטראָסען האָט

ער אויפ'ן וועג דעם שוחט-הזן, וועלכער איז געווען אַ גרויסער
חסיד און געגאנגען מיט איהם אינאיינעם. דער שוחט האָט גע-
קעצט און זאָגט צו רב שלמה'ן:

— דאָס איז דערפֿאַר, רב שלמה, וואָס אַ מענטש פֿערלאָזט
זיך אויף זיין אייגענעם כח. מאַקע ער איז געווען אַ שטאַרקער
יוד, נאָר וואָס שטאַרקער דער יוד איז, אַלץ שטאַרקער איז זיין
יצר הרע. און זיך פֿערלאָזען אויף זיך טאָר מען נישט. געראַנגעלט
זיך מיט'ן יצר הרע, געראַנגעלט זיך, ביז ער איז איהם ביי-
געקומען.

— אָבער ווי אזוי איז ער געקומען דערצו? ווי האָט דער
יוד נישט מורא געהאַט?

— מיינט איהר, אָז עס איז געווען פֿון היינט? ווער ווייסט,
וויפֿעל מחשבות זרות ס'זענען פֿריהער געווען? ביים לערנען, ביים
דאוונען, און דאָס גאַנצע לערנען און דאוונען איז געוואָרען צו
נישט פֿאַר'ן שטן, רחמנא לצלן.

— נו, עס איז שבת, רב מרדכי, — זאָגט רב שלמה, — און
מצער זיין זיך טאָר מען נישט. און טוט אַיוד אַן עבירה, איז
ער נאָך ניט פֿערפֿאַלען — מדייט דערווייל רב שלמה זיך אַליין.
אויך איז דאָ תשובה, ווי זאָגען די חכמים: „במקום שפֿעל
תשובה עומדים...“ אַ ביסעל לערנען קאָן איך נאָך. און דער
גאָסטיינער רבי האָט מיר אַמאָל געזאָגט, אַז אַיוד אָהן אַן עברה
איז נאָר נישטאַ. אַיוד מוז האַבען עפֿים אויף זיין נשמה, כדי
ער זאָל קאָנען זיין אַן אמת'ער יוד, מיט אַ צעבראַכען האַרץ.
וואָרום אזוי ווי אַ בוים, וואָס קאָן אַנדערש נישט וואַקסען, סיי-
דען ער שטעהט אויף דער לופט, און רעגען און האַגעל פֿאַ-
לען אויף איהם, און דער ווינט יאָגט איבער איהם, און דאָס
זאמט און מיסט קלייבט זיך אַרום זיין שאַלעכיק, אזוי מוז
אַיוד זיין. אַיוד אַ צדיק, וואָס האָט גאַרנישט אויף זיין נשמה,
קאָן זעהן לייכט קומען צו גאווה, ווערט שטאַלץ און איז אַלץ
מבטל. איך קען אַזעלכע יודען, רב מרדכי. אָבער אַ יוד מיט
אַן עברה אויף דער נשמה האָט שטענדיג אַ צעבראַכען האַרץ.
איך זאָג אַיך, אַז פֿון דעם דיין קאָן נאָך ווערען אַ גרויסער
צדיק. אַיוד דאַרף אַלץ פֿיהלען אויף זיך: אי רעגען, אי ווינט,

ווי דער בוים אויפ'ן גאס. אגרויסער צדיק אין אגרויסער יוד
 איז דער גאסמינינער רבי. אי, זאגט ער גוט: „איוד דארף זיין
 ווי דער בוים, אלץ דארף ער האַבען אויף זיין נשמה: אי דעם
 מעם פֿון דער עברה אי דעם מעם פֿון דער מצוה.“ יא, רב
 מרדכי, מיר אלע זענען נישט ריין פֿון זינד, אלע האַבען מיר
 עפּים אויף דער נשמה – א גוטען שבת, רב מרדכי, א גוטען
 שבת!

אז רב שלמה איז אריינגעקומען צו זיך אין שטוב אריין,
 איז צוריקגעקומען אויף איהם דער ענג פֿון שבת. געטרייסט
 האָט ער זיך מיט די ווערטער, וואָס ער האָט געזאָגט רב מרדכי,
 און דאָס זענען געווען די ווערטער פֿון דעם גאָסמינינער רבי,
 וואָס ער האָט איהם געזאָגט, ווען רב שלמה האָט זיך אַמאָל גע-
 קלאָגט פֿאַר איהם דערויף, וואָס דער יצר-הרע לאָזט איהם נישט
 צו רוה... ער האָט זיך דערמאָנט אָן דעם רבי'נס ווערטער און
 האָט צוריקגעקראָנען זיין פרעגליכקייט און פעסטקייט. אָ דאָס
 ווייבעל איז פֿון שול אַהיים געקומען, און דער זיבעטער חן
 האָט גערוהט אויף איהר, האָט ער זיך שוין נישט געפּוהלט,
 ווי פּריער, אומווירדיג. איז ער צוגעגאנגען צו איהר, אָנגע-
 נומען זי ביי דער האַנד און געזאָגט אין דער שטיל: „גוט-שבת,
 חנה'לע, געזונט זאָלסטו מיר לעפען“, און זי האָט איהם אויף
 געענטפּערט אין דער שטיל: „גוט יאָהר, שלמה, מיר זאָלען
 נחת דערלעבען אינאיינעם.“ דאָס זענען געווען די געטרייע ווער-
 טער, וואָס זיי האַבען גערעדט צווישען זיך אין דער שטיל.
 און ברייט האָט זיך רב שלמה אַוועקגעזעצט ביים טיש. גע-
 דעקט איז שוין געווען דער טיש אין דער גרויסער שטוב, פֿאַר
 זיי און פֿאַר די אורחים אינאיינעם. הנה'לע האָט געוואָלט גע-
 פעלען דעם מאָן, האָט זי די אורחים אַוועקגעזעצט אין מיטען
 טיש און אויף פֿאַר זיי געדעקט מיט זילבערן לעפעל און
 מעסער. דער שבת איז געווען ביי רב שלמה'ן אַ ברייטער און
 אַפעטער. נישט אומזיסט האַבען די אורחים אָנגעלאַנגט וועג,
 אַבי נור אַנצו ציהען אויף שבת אין שטעטייל אַריין. דער מעם
 פֿון רב שלמה'ס קוגעל איז זיי דערנאָך געלענען אַגאנצע וואָך
 אין מויל. חנה'לע האָט אויף געוואָלט וויזען רב שלמה'ן, אָ

זי קאן ווירטשאַפֿטען נישט ערגער, ווי דאָס פֿריהערדיגע ווייב.
און פון אַרײַף הױז איז זי אַרויסגעקומען, און אײדעלע מאַכלים
האַט מען געגעסען בײַ זײ — האָט זי זיך הערמאַנט אַליץ נאָר
דאָס שענסטע און דאָס בעסטע, וואָס איהר מוטער האָט געמאַכט
אויף אַײם־טובֿ, און האָט דאָס אײצט אָנגעגרייט אויף אַ שבת.
רב שלמה האָט ליעב געהאַט גוט און פֿיעל צו עסען.
האַט מען צוערשט דערלאַנגט די גרויסע קאַרפּען־קעפּ אײפֿן טיש;
די ברייטע שטיקער פיש מיט דער געגליווערטער פיש־ײִף, דעם
גוטען טרונק פראַנסען נאָך די פיש און דאָס ביסעל גוטע לע-
בערלעך, דורכגעהאַקט מיט ציבעלעס מיט גרווען און דורכגע-
מישט מיט גענוען־שמאַלץ און מיט פעפּער בעשױט, אַז עס
שמעקט פון דערווייטענס. נאָך די ציבעלעס מאַכט מען אַ הפסקה.
געשיקט דערווייל נאָכץ טשאַלענט, זינגט מען דערווייל די שניענע
זמירות. די אורחים זענען שוין אַ ביסעל פּרעהליך פון שטאַר-
קען טרונק פראַנסען. רב שלמה מאַכט מיט זײ אַ שמועס וועגען
די ווייטע מקומות, פון וואַנען זײ קומען. און אַ יוד דערצעהלט
אַ מעשה פון אַלמד־ואײניק, וואָס האָט זיך געלאָזט נע ונד
זײן. ער אַליין האָט איהם געקענט. ער האָט זיך געטראַפּען
מיט איהם אײפֿן וועג, און זײ זענען געגאַנגען איבער וועל-
דער אַליין. נור יעדעס מאָל פּערשטעלט ער זיך, און מען קאָן
איהם נישט דערקענען. קוקט חײמל דאָס יונגעל מיט גלאַנ-
צענדיגע אויגען אויף די אורחים, אפשר זיצט דער למד־ואײניק
צווישען זײ, און אפשר געפינט זיך גאָר אליהו הנביא צווישען
זײ. צי וועגט מעשיות האָט ער זיך דען אָנגעלייענט, ווי אליהו
הנביא געהט אַדום איבער יודישע מערק און יודישע שטעדט-
לעך, פּדי יודען צו העלפען? און ער האָט גרויס דרײַ־אַרץ
פֿאַרן טאַטען, וואָס דער טאַטע נעמט אַזױ פֿיעל אורחים אַהײם,
און מאַכט בײַ זיך אַב: אַז ער וועט גרויס ווערען און אַ הויז
פירען, וועט ער איבערנעמען דעם טאַטענס מדה און אויף
אורחים מכבד זײן. דערלאַנגט מען אויף דעם טיש דעם פֿעטען
קוגעל. דאָס שמאַלץ טריפט פֿון די מאַכלים, פון דעם מעגעלע
און די טשאַלענט־קאַרטאַפּעל, און דאָס געבראַטענע גענועס מיט
דער שוואַרצער קאַשע, און וויין טרינקט מען צו דערצו. פֿאַר

יערען בעזונדער שטעהט אַ פעכער אָנגעגרייט. און פון דעם גור-
מען אינגארשישען וויין, „מאָקייִער“ איז דער טאַמע נאָר מַכְבֵּד צום
בענטשען. מיט בענטשען איז ער היינט מַכְבֵּד דעם עלטסטען
פון די אורחים. און נאָך דעם פעטען עמען פֿידלש מען דאָך
עפּים אַמידקייט, גלוסט זיך אַגלעזעל לימאַנאַר, מיט דעם פּיי-
נעם ביסעל שלאָף. און אין אַ האַלב שעה אַרום ליגט שוין רב
שלמה אונטער דער ווייסער דעקע, די שוואַרצע לאַנגע באַרד
איז פּעדשפּרייט איבער דעם ווייסען ליילעך, און דאָס ווייפּעל,
נאָך אין דעם זיידענעם שוואַרצען קאַפּטענדעל, אין די פּעריל
מיט די פּריליאַנטענע אוידינגלעך, זיצט אויפֿן ראַנד פון בעט,
קוקט איהם מיט לייעבע אין די מידע אויגען אַרײַן, וואָס של-
מען זיך צום שלאָף, און שפּיעלט זיך לייכט מיט איהרע דינע
פּינגערלעך מיט די האַר פון זיין באַרד. אַמלכות־דיגער שמייעלע
שוועבט איבער רב שלמה'ס געזיכט, און אַזוי געהט ער אַי-
בער מיט דעם שמייעלע אויף די ליפּען פון דער וואָהר אין
חלום אַרײַן...

אין אַ צוויי שעה אַרום וואַרטען שוין די מלמדים; זיי זע-
נען געקומען צו רב שלמה'ן פֿערהערען די קינדער. רב שלמה
שטעהט אויף פון שלאָף אַן אויסגערודשער, אַ צופּרידענער, די
קאַנטען פון די פּאות אין באַרד זענען נאָס, זיצט ער אין דעם
גרויסען פּאַטער-שטול פאַר דעם גרויסען חומש און פֿערהערט
די קינדער. ביים מיט אַרום זיצט דער איהעם מיט דעם זונגעל
אין דעם עלטסטען זוהן און לערנען הויף דעם שיעור. די זון
שיינט פּרייט אַרײַן דורך די גרויסע אָפּענע פענסטער. אין געסיל
איז שבת־דיג. שוין אויפֿגעשטאַנען די בעלי-עגלות פֿון שלאָף
און זיי זיצען פאַר די מירען פון זייערע הייזלעך; די מייד-
לעך פון שטאָרט אין די שבת־דיגע קליידלעך לאָזען זיך שוין
אין געסיל צום שפּאַציר, אַיודינע אין אַ טערקיש טוף געהט
זיך בנעימות־דיג גוט-שבת־בוטען, און אַלע הערען פון רב
שלמה'ס פענסטער דאָס קיל התורה, ווי עס רייסט זיך אַרום
אין געסיל אַרײַן, און ווינשען זיך אין האַרצען, אַז זייערע קינד-
ער זאָלען דערלעבען צו אַזאַ גדולה, ווי רב שלמה.
באַלד קומען די ערשטע שבת־געסט: די מומע גיטעלע

מיט דעם פעטער לייווער. עס איז דעם יונגען ווייפעלס משפחה, וואָס וואוינען אין שטאָדאָם, פֿון די פֿיינע לייט בױ גאָר, רייכע לייט, האָבען געשענקט אין שול אַרײַן דעם „מזרח“. דער פעטער — שוין מיט דעם געפרעסטען קראַגענדיל און „שפּריכט דייטש“. עס קומט אַרײַן דער „שותף“, רב אשר, מיט זײַן ווייב, אויף פֿון די גאַנצע יודען, רעדט וועגן, הערט אַסך. און עס ווייזען זיך באלד די שבת־דיגע מיכער, געבראַכט פֿון די לייפציגער מערק, מיט די קאַלשער פֿיין געשטיקטע שפּיצען, מיט די אַלמע יודישע גאַלדענע אוינגלעך, מיט די ברייטע בראַשען, מיט די לאַנגע גאַלדענע קייטען. יודישע אויגען און יודישע פּנימער. עס ווייזען זיך די ברייטע יודען מיט די גלאַנצענדיג-אַלע-מענע קאַפּאַטעס — געפרעסטע קראַגענס און שוואַרצע בערד. די ווייבער בעזונדער, די מאַנספּאַרשוינען בעזונדער. און באלד פּע-ווייזט זיך אויפֿן מיט דאָס גוטע גלעזעל „טאַקיער“ וײַן מיט די ערשטע פּרוכטען „אויף אַ ברֶכֶה“ — וײַנפּערלעך און רויטע פּאַזשאַמקעס מיט צוקער. די שטיבער ווערען פֿול מיט קינדער. אלע יודען זענען משפּחה. די ווייבער רעדען צווישען זיך אין דער שטיל, דערצעהלען עפּים פֿון פּאַמיליען-אַנגעלענעווייטען. די מענער רעדען פֿון שטאָדמישע ענינים. און דער שבת לוגט איבער דער גאַנצער שטוב אויסגענאַסען.

עס איז שוין געוואָרען פאַר נאַכט. ושמיל, מיט צעד שטאַרבט אָב אין יודישע שטערט דער שבת. די זון פּרענט רויט אין עק הימעל, דער גיהנום — אונטערגעהייצט, און מען טרייבט שוין די זינדיגע נשמות אין דעם פּיער אַרײַן... אין די שטיבער טונקעלט זיך. די יודען אויף די גאַסען געהען שפּאַ-צירען, און דער „גאַט פֿון אברהם“ לעגט זיך אין אַלליכטען פּערטרויערטען נעפעל איבער דער גאַס. עס איז דער שטילער צער פֿון דורבן בית המקדש, וואָס רוהט שבת צו שלוש סעודות, איבער די יודישע שטערמלעך. חנה־לע ושמעהט ביים פענסטער, קוקט אין טונקעלן געסיל אַרויס און קלערט וועגען דעם ניי-געבאַרענעם, וואָס שטעהט איהר פאַר... זי וועט אַמוטער זײַן. און דער רבּונו של עולם זאָל איהר העלפען, אָו זי זאָל נישט פּערשעמט ווערען... אין שטוב איז טונקעל. קיינער איז נישטאַ.

דער איידעם איז אַרונטערגעגאַנגען צום רב צו שלוש מעודות
און האָט מיטגענומען חיימלעך. די קינדער קומען אַריין. און אין
האַרצען בעט זי: „רבנו של עולם, גיב מיר חן אין מיין מאַנס
אויגען און אין די קינדערס אויגען, אַז זיי זאָלען מיך ליעב
געוויינען, אַז איך זאָל זיי קאַנען זיין אַ געטרייע מוטער. אין
בשכר דעם, וואָס איך וועל זיין אַ מוטער צו די יתומים, זאָלסטו
מיך מזכה זיין צו הערלעכען, אַז איך זאָל ווערען אַ מוטער פֿאַר
מיינע אייגענע קינדער“... רב שלמה קומט אַריין פֿון מעריב.
„חנה־לע, וואו ביזטו?“ — „שוין פֿון מעריב?“ און „גאָט פֿון אברהם“
זאָגט זי אין טונקעלקייט. עס ווייזט זיך דאָס ערשטע ליכט, און
רב שלמה מאַכט הַבְּדֵלָה.

נאָך הַבְּדֵלָה לאָזט רב שלמה אַריינרופֿען צו זיך דעם מעקלער
האַצקעל, וואָס וואוינט מיט איהם אין שכנות, און זאָגט צו איהם:
„האַצקעל, געה פֿרענג מיר ליב בער דעם דיין“.
— דעם חוטא דאָ, דעם עובר ישראל? — שרייט אויס האַצ-

קעל מיט וואונדער.

— טו, ווי איך הייס דיר. איך בעט דיך. און זאָ קיינעם
נישט דערפֿון קיין וואָרט. איך בעט דיך אַטוּבָה.
האַצקעל מעניעט נישט קיין סוף. נאָכט איז עס, שעמט
ער זיך נישט צו געהן מיט דעם דיין איבער דער גאַס אַריין-
געקומען צו רב שלמה'ן. דער דיין שטעהט ביי דער טיר, מיט
דעם צעפֿלוזטיגטען פנים און אַפּגעדיסענעם ראָק נאָך. רופט איהם
רב שלמה אין אַ בעזונדער חדר אַריין.

— האָרשט מיך אויס — זאָגט רב שלמה צום חוטא —
אַז אַ מענטש זינדגט, איז ער נאָך נישט פֿערפֿאַלען, איז דאָ
תשובָה. איך ווייס, אַז איהר וועט מוזן תשובָה גמורה. אַ מענטש
לאָזט זיך אָנרעדען פֿון יצר הרע. מיר זאָלע זענען נישט בעסער.
זאָלע זענען מיר נאָר מענשען. פֿערפֿאַלען, עס איז געשעהן. בעט
גאָט, אַז ער זאָל אַיך מוחל זיין. וואָשט אַיך אָב און הערט
אויף די נאַרישקייטען, זיך וואַרפען פֿאַר'ן בית־המדרש. גאָט קוקט
אין האַרץ אַריין. די שטאָרט וועט דאָך אַיך איצט רודפֿן, ביי
אַיך אַוועקגעמען די פרנסה — וועט איהר וואוינען ביי מיר אין
הויז. איהר וועט לערנען מיט מיין יונגעל. איך וועל אַיך אָב-

געבען א דירה און וועל אייך צאָהלען זעקס רובל אַ וואָך. זענט
איהר צופרידען?

דער יוד האָט גאַרנישט געענטפערט, נאָר אַ גרויסער לשמראָם
טרערען האָט אַרויסגעגאַסען פון זיינע אויגען.

רב שלמה האָט אַריינגעזען דעם דיינים ווייב, וואָס איז
מיטגעקומען נאָך דעם מאָן. די יודינע איז געווען נאָך מער
געבראַכען פֿאַר חרפה, ווי דער מאָן. בעהאַלטען דאָס פנים אין מיך,
האָט זי אַרויסגעוויינט: „זעהט, רב שלמה, ווי דער רבונז של
עולם האָט מיך געשמראָפט, וואָס דער רבונז של עולם האָט
געמאַכט פון מיר. וואָס וועט איצט פון מיינע קינדער ווערען?“

— דערט אייך צו וויינען און זעהט, אַז ער זאָל נישט
מערד אין גאָס לויפֿען. אָט האָט איהר אַ צעהן־רובל־דיגען און
נעמט דאָס בעל־הבתישקיים און ציהט אייך אַריבער צו מיר אין
הויז אַריין. האַצקעל וועט אייך אָנווייזען אַ שטוב, אויפֿען, ביים
שולעכיל. איך וועל איהם צאָהלען זעקס רובל אַ וואָך, ער וועט
לערנען מיט מיינע קינדער, און זאָל ווערען אַ סוף.

פערטער קאפיטעל.

דער יאָהרמאָרק.

רב שלמה איז זינטאָג נישט אַוועקגעפֿאַהרען אין וועג אַרײַן. נאָמע איז נישט פֿערפֿאַהרען מיט די צוויי בולאַנעס פֿאַר דער טיר, און רב שלמה איז געבליבען אין דער-היים צום גרויסען יאָהאָן-יריד, וואָס וועט זיך אָנהויבען מאָנטאָג און זיך אַוועקצײ-הען גאַנצע אַכט טעג... עס איז דער גרויסער יאָהר-מאָרק אין אַטענדטיל, וואָס ציהט צו די אַרומגע סוחרים פֿון דער גאַנצער געגענד.

עס איז נאָך דעם שניט, שוין האָבען די גוים זייער בײַ-מעל תבואה אין די שפייכלער אַרײַנגעבראַכט און קומען זיך איצט צוזאַמען צו פֿערקויפֿען די תבואות; ווער עס קויפט דערפֿאַר אַ קוה, ווער אַ תויר אויף אויסצופאַשען איבערן ווינטער און אויפֿין פֿריהלינג צו פֿערקויפֿען, וועלכער פויער ברענגט זיין אייגען פֿערדול צו פֿערקויפֿען, וואָס ער דאַרף ועס נישט מעהר נאָכין שניט, און וויל דאָס אויף אַ גוטען פעלין אויסביימען. ס'קומען דאָ אַנצופֿאַהרען די פֿערד-סוחרים פֿון די מקומות אַרום, וואָס קויפֿען אויף די פֿערד פֿאַר דעם דייטש. די פעלצען-סוחרים האָ-בען שוין אָפּגעזונגען די שטעלען אין די גאַסען מיט וואָצען צו-ריק, און פֿון פֿריה-מאָרגענס אָן הערט זיך פֿסדר דאָס רעדער-קלאַפען איבער דעם ברוק פֿון שטעדטיל. דאָס קומען אָן צו פֿאַהרען די סוחרים פֿון די נאָהנטע שטעדטלעך אַרום. אויפֿגעפאַקט אויף די גרויסע פֿוהרען די קאַסטענס סתורה מיט די שטעקענס און דרענגער, די שטעלען אויפֿצושטעלען, קומען אַרײַנגעפֿאַהרען אין אַטענדטיל אַרײַן טאַנדעט-שניידער, טאַנדעט-שוסטער, היטעל-מאַכער, פעלצען-פֿליקער מיט זייער סתורה, וואָס זיי האָבען פֿאַרן גאַנ-צען זומער אויף דעם יריד אָנגעאַרבייט. מען לויפט פֿלינק אַ שטעל צו פֿערפֿאַפען און מען שלאָגט אויף אַ קראָם. די שטעדט-י-

שע האַבען שוין פֿערטאָפּט די בעסטע קראַמען אין מיטען מאַרק
און האַבען די פֿרעמדע אַרויסגעשמופּט צום פֿערד-מאַרק, צום חויר-
מאַרק, און נישט איין געשלעג איז שוין דורך דעם היינטיגען
טאָג אַרויסגעקומען, און נישט איין מאָל איז מען געקומען צו
לויפֿען צו רב שלמה'ן זיך קלאַגען אויף די פֿרעמדע, וואָס פֿער-
טאָפּען די שטעלען, אין אַרויסגעשיקט האָט מען אַ פּאַר בעל-
בתים, איינצושיילען די שטעלען לויט חוקה.

ביי רב שלמה'ן אין שטוב איז היינט גאָר אַ מחיה. עס זע-
נען זיך צוזאַמענגעפֿאַהרען רב שלמה'ס צוויי מחותנים, איינער אָן
אַרימער און איינער אַרייכער. דעם איידעם פֿאַטער, אָן אַרימער
יוד פֿון גאַסמינין, וועלכער באַרגט נאָך היינט פֿון מחותן אַ הונט-
דערטער, און דער צווייטער איז רב יואל ברפּהן, דער גרויסער
שעפּטען-סוחר, פֿון פּלאַצק, עוורליס דעם עלטסטען זוהנס מחותן.
געבראַכט האָט ער אײַפֿין מאַרק יונגע אַקסען צו פֿערקויפֿען פֿאַר
די שררות אויף פּאַשע; בשותפֿות זענען די אַקסען מיט רב שלמה'ן
געקויפֿט. און אזוי סוחרים — שותפֿים פֿון אַנדערע געשעפֿטען
זענען געקומען, און גלאַט איז אַ מעקלער געקומען אײַפֿין
יאָהר-מאַרק, — איז די ערשטע זאָך געהט מען אַרײַן צו רב
שלמה'ן. דאָרט וועט זיך שוין מאַכען אַ רובל צו פֿערדינען.
שטענדט מען אַלע ביי רב שלמה'ן אין שטוב, און די מוידען
קאָכען דעם דײַטען בוריקעס-באַרשמיש פֿון פֿריה-מאַרגענס אָן. די
שטוב איז פֿול מיט רענען-מאַנטלען, און יודען פֿון דער גאַנצער
וועלט זענען דאָ אין האַנדלען. גרייט מען זיך דאָ צום גרויסען
מיטאָג, וואָס מען מאַכט פֿאַר די צוויי מחותנים. די יונגע חנה'לע
וויל ווייזען, אַז זי איז אַ בעל-הבית'שע, איז זי פֿערטאָג פֿון
פֿריה-מאַרגענס אָן מיט די דינסטען ביי דער קיך. דאָך האָט זי
צײַט זיך צו פֿערנעמען מיט די געסט און מיט די אַרימע לײַט,
וואָס קומען אַרײַן צו רב שלמה'ן באַרגען אַ גמילות-חסד אַ פּאַר
רובל אײַפֿין יאָהר-מאַרק.

דאָס גאַנצע שטעטל קוקט אויס אויף דעם יאָהר-מאַרק,
וואָס גיט יודען אַ האַלבע פרנסה. איז ביי רב שלמה'ן געווען אַ
מנדג — אַלע ערבֿ יאָהר-מאַרק אויסצובײַטען אַ הונדערטער אויף
קלײַן-געלד און איהם אויסצובאַרגען אַרימע-לײַט אײַפֿין יאָהר-מאַרק.

פֿאַרצייטען האָט מען גענומען אויף די גמילות-חסדים פֿון די אַרימע-
 לויט משכנות: אַ זייגערל, אַ פינגערל, אַ זילבערן לייכטערל,
 וואָס אַ העלפֿט דערפֿון זענען פֿערפֿאלען געוואָרען, און אַ העלפֿט
 האָט מען צוריק אַרויסגעגעבען אויף די ימים-שבוים. נאָר זינט
 עס האָט זיך געטראָפֿען דאָס אומגליק מיט נעכען, האָט רב
 שלמה שוין נישט געוואָלט ביים נייעס ווייבעל איינפֿיהרען קיין
 משכנות, וואָס מען קאָן זיך, תלילה, דערפֿון פֿערוינדיגען, און
 פֿעשטימט צו באַרנען אָהן משכנות. גענומען האָט ער נאָך שבת-
 צו-נאַכטס אַ הונדערטער, צעפֿיטען איהם, אַריינגערופֿען הנהלען
 און געגעבען איהר דאָס געלד אין שירץ אַרײַן: „נא, באַרג אַרימע-
 לייט און פֿערשרייב אויף אַ פֿאַפֿירל וועמען און וואָס.“ געווען
 איז דאָס נעכעס חוקה, איז עס איבערגעגאַנגען צום נייעס וויי-
 בעל. קומט יעדעס מאָל אַרײַן אָן אַרים ווייבעל און רופֿט הנהלען
 אַוועק פֿון דער קיך. דער מיטאָג קאָכט זיך, און דער גרויסער
 מיט ווערט אויסגעצויגען, אַריינגעזעצט אין איהם די ברייטע ביי-
 ליגע ברעטער און מען העקט אויף איהם פֿאַר אַ צוויי מחותנים —
 יודען. עס זיצען סוחרים, רייכע און אַרימע, די צוויי מחותנים —
 צו רב שלמה'ס ביידע זייטען. דער רייכער מחותן, מיט דער בריי-
 טער באַרד און גאַלדענער קייט, זיצט ברייט מיט דרייסקייט און
 רעדט מיט רב שלמה'ן וועגען אַלטע געשעפטען, וועגען אַלטע
 שותפים — ביידע אויסגעהאַנדעלט אַ וועלט. דער אַרימער מחותן,
 דער אַרימער ווייץ-סוחר, זיצט זיך בהכנעה, קוקט אין וואָס פֿאַר
 אַ גדולה זיין זעהן איז אַריינגעקומען, קוועלט אינעווייניג פֿאַר
 נחת, האָט אָבער מורא ביים מיט אַ הויף וואָרט אויסצורעדען, האָט
 דרף-אַרײַן פֿאַר די יודען נגידים און ווייס גאַרנישט, פֿאַרוואָס
 עס קומט איהם דער אויבען-אָן. נור יעדעס מאָל, ווען ער קוקט
 אויף רב שלמה'ס אייזעס, ווערט ער ביי זיך פֿעסטער און שטאַל-
 צער, וואָס גאָט האָט איהם מופֿע געווען צו אַזא זעהן.
 מעקלער וואַרפֿען אויף געשעפטלעך. דער ווייס פֿון אַ מאַיאָנטעק,
 וואָס שטעהט צו פֿערקויפֿען בחצי-חנם; דער צווייטער האָט געהערט
 פֿון אַ צוויי הונדערט זעקלעך תבואה, וואָס עס שטעהט צו פֿערדי-
 גען אָן דעם אַ פֿערמעגענעס; דעם שלאָגט אָב דער שררה יעדען מאָג
 די טירען: „גיב איהם אַ סוחר פֿאַר דעם וואַלד.“ אין נאָך איינער

דארף א צעהן מיווענד רובל פאר א שררה, קאן מען קריגען ביי איהם, וואָס מען וויל. מוחרים זיצען שטיל, הערען אים די גע-
שעפטען און קוקען זיך איינער דעם צווייטען אריבער און מראַכ-
מען יעדער פאר זיך אין דער שטיל איבער דאָס געשעפט. און
קלענערע יודען זיצען און האַבען דרף-ארין פאר די גרויסע גע-
שעפטען, וואָס פליהען דאָ איבער דעם מיט. און די יויף פארעם,
און חנהילע, אין דעם ברייטען שירץ אָנגעמאָן, טיילט אַליין אים
דעם גרויסען טעלער פלייש פאר די געסט. און אז זי דערועהט
אַרום איהר מיט די מוחרים יודען, ווי די געשעפטען
לויפֿען איבערן מיט, קוועלט איהר דאָס האַרץ פאר נחת.
און די מוחרים וואַרפֿען בעהאַלטענערהייד בליקען אויף דעם יונג-
גען שענעם ווייבעל און זענען אין דער שטיל רב שלמה'ן מקנא
אזא מזל...

פֿאַרנאָכט איז אָנגעקומען די גאַמבינער חברה. דאָס זענען
די סעדער-יודען, וועלכע האַנדלען אויף מיט פֿיט פֿון די גרויסע
טייכען. עס שמעקט פֿון אזא יוד אַראָב דער פֿיינער עפעל-גע-
שמאַק, מיט וועלכען ער געהט אום אַנאַני יאהר. אין זיין גע-
דיכטער זונקעלער באַרד, וואָס שטעכט ווי שפּילקעס, האַלט זיך
אויף דער סוד פֿון דעם טונקעלן טייף, פֿון וועלכען זיי כאַפען
די פֿיט אַרויס. דאָס זענען פֿון יענע יודען, וועלכע האַבען נישט
קיין מורא פֿאַר קיין גוי און זענען קיינמאָל אין גלות נישט געווען.
דאָס גאַנצע לעבען מיט דער ערה אינאיינעם אויפֿגעצויגען געוואָ-
רען, אין די טונקעלע טייכען ביים פֿיט כאַפען, אין די פֿייכטע
סעדער ביים אייפֿס געוואַקסען. אָבגעברענט פֿון דער זון זענען
זייערע פֿנימער און זייערע הענד, און עס דאַכט זיך, אז זיי זענען
אינגאַנצען פֿון מאַסיווען בראָנו געגאַסען. יעדער אזא יוד האָט
אַ זיין קינדער אין לעבט אים זיינע הונדערט און צוואַנציג יאהר
אַהן צער און וועהמאַג, פֿערדינט זיך זיין ברויט פֿון צו דער לעצטער
מינוט פֿון זיין לעבען און צו זיבעציג יאהר ברענגט ער נאָך אַ
ניי קינד אויף דער וועלט. אומעטום זענען די גאַמבינער די תקיפֿים,
פֿאַר זיי האָט מען מורא. זיי כאַפען זיך באלד צום דרענגעל, מחמת
דעם איז ביי זיי אייפֿן מאַרק יאָ חוקה, נישט חוקה — אַ קליינג-
קייט. באלד אַראָב פֿון די פֿוהרען די פֿאַטערס מיט די יונגען אין

מיטען בעסטען מארק, גענומען די היימישע שמעלען צעווארפען
און אויסשמעלען זיך זייערע אייגענע און אויסגעלעגט זיך זייערע
פעלצלעך. איז דאך דאָרט געוואָרען אַ געוואָלד. די היימישע
שטאָדט-ווייבער זענען אַרויס מיט הייס וואַסער, בעגאַסען די גאַמ-
ביגער רוצחים, וואָס געהען איינגעמען אַ וועלט. אָבער פֿאַר גאַמבין
האַט מען מורא, האָט מען זיך סוף כל סוף אָבגערוקט אָן אַ זייט
פֿאַר זיי.

עס זענען געקומען אַנצוואָהרען די גאַסטיניגער „ווייבער“.
ווייבער האָט מען זיי גערופֿען דערפֿאַר, ווייל די מענער זענען טאַג-
העט-שניידער און הימעל-מאַכער, זיצען אַ גאַנצע וואָך ביי די
אַלטע מאַשינעס, וועלכע ווילען נישט אַנדערש ניהען, סידען נאָר
מען טרינקט זיי גוט אָן מיט אייל, אַזוי אַז די הויזען און די
מאַרינאַרקעס, וואָס קומען אַרויס פֿון דער מאַשין, זענען ווי דורכ-
גענעצט אין אייל; און ווייל די מענער זענען פֿערנומען, פֿיהרען
די ווייבער די שטאָדט. די מענער האָבען מורא פֿאַר זיי. זיי זענען
קליינע, אויסגעטריקענע שניידערלעך, און די ווייבער גרויס און
שטאַרק. אַ שם האָבען די גאַסטיניגער מוידען אין דער וועלט,
און פֿאַר אַ פּאַטש פֿון אַזאַ מוידה היט מען זיך. וואָרום שטאַרק
איז אַ גאַסטיניגער מוידה און עסט פֿאַר דריי מאַנספּאַרשויגען. עס
איז אַ פּערגעניגען אַריינצוקוקען אין אַ גאַסטיניגער קיך. די מויד-
הען האָבען פּח צו שייערן די מעשענע רייפֿען פֿון די טונען, צו
רייבען מיט וואָדע אין זאַמד די ברעטלעך, און אַלץ פֿינקעלט שטענ-
דיג. דערפֿאַר האָבען מעהרסטען גאַמביגער פּחורים חתונה מיט
גאַסטיניגער מוידען. זיי פּאַסען זיך פּונקט איינער פֿאַרן צוויי-
טען און האָבען נישט מורא איינער פֿאַרן אַנדערן.... און אַז די
גאַסטיניגער ווייבער קומען אָן מיט זייערע שמעלען, רוקען זיך די
גאַמביגער „רוצחים“ אַ ביסעל פֿאַר זיי אָב. טאַקע „רוצחים“, אָבער
מיט גאַסטיניגער ווייבער איז נישט גוט זיך צו שטעפען...

עס קומען אָן די זשאַפֿליגער קצבים-יונגען, וועלכע קוין-
פֿען אויף די בהמות אויף די מערק צו פֿיהרען זיי קיין לאָדז, מיט
די גראַבע שמעקלעך אין די הענדי און די געפּוצטע האַלעוואַקע-
לעך — ציטערט פֿאַר זיי דאָס שטעדטל. אַז זיי פּעווייזען זיך,
קוקען זיי זיך אויס אַ גאַסטיניגער מוידה אַ פּלה צו נעמען פֿון זיי.

מיט זיי קאנקורירען די קראשענוויצער פערדס-יונגען. מיט די לערערנע הויזען, געפאסטע שטיוועלעך און די באטיקלעך אין די הענד געקומען צו פאָהרען אויפֿן יריד פֿערד איינקוילען פֿארן דייטש. עס ציטערן פֿאר זיי די וואָסלינער קצבים-יונגען און קוקען זיך איינער דעם אנדערן אַריבער:

„נו, העלמ, וואָס הערט מען אין דייך וואָסלין?“
„זאָל דיר דער מוח נישט אויסדארען פֿאר וואָסלין, דו קראָשענוויצער פראַנט!“

זווי נעמט מען זיך אָן פֿאר די שטערט. מען ווערט אָבער באַלד צווישען זיך גוט און מען געהט אַרײַן צו נאָמע דעם רעסטאָ-ראַמאָר אינאיינעם נעמען דאָס ביסעל גוטע פראַנסען.

דערזײַל איז פֿאַרנאַסט געוואָרען, און ביי נאָמע רעסטאָ-ראַמאָר איז לעבעדיג: די סוחרים וענען געקומען צו פֿאָהרען. אָב-געבראַטען האָט לאהילע, דאָס שצנע פֿעטע ווייבעל, נאָמע רעם-טאָראַמאָרס טאָסטער, דו פֿעטע געזולעך מיט די פֿעטע קאָטש-קעלעך. וואַרשט געבראַכט פֿון וואַרשע מיט דעם גוטען מרוקן בראָנפֿען. שטעהט זי הינטער דעם שצנע-מיש מיט איין אויערינגעל אין אויער, מיט די פֿערקעמטע צעפֿ און אָבגעוואַשענעם פֿעטען האַלז און זעהט אויס אַזוי פֿעטעמיט, ווי איהרע פֿעטע געזולעך. זי גיסט בראָנפֿען אַײַן די סוחרים. מען מרינקט דעם „ניינציגער“ און מען פֿערבייסט מיט דעם געשמאַקען קנייפֿ, וואָס מען גיט די פֿעטע, שצנע שצנקערין דאָרט, וואו עס איז צום אָנגעגעמסטען צו קנייפֿען...

אָנגעקומען איז צו פֿאָהרען אויפֿן יריד אַ חברה צירק-מאַכערס — יודען, מיט אַ שצנער דראָטען-געהערין, אַ זיפֿע-צעהן-יעהריג יודיש מיידעל, מיט אַ שוואַרצען געגרייזעלטען קאָפֿ האָר, מיט אַ פֿאַר שוואַרצע אויגען, ווי אַ ציגיינערין. אַ דארע, נאָר אַ פֿעחנישע, געהט אָנגעמאָן אין דעם קורצען רויטען קליידעל, אין דער מריקאָ, וואָס איז אַרײַפֿגעגאַסען אויף איהר דינעם לייב, און וואַרשט אייגלעך... אַרום, איבער די בענק זיצען אויסגעזעצט די סוחרים און עסען געשמאַק די פֿרישע געבראַמטע געזולעך, און די שצנע פֿשוף-מאַכערין ברעכט זיך אין אַ רײַך פֿאַר זיי. דער פֿאַטער נעם איז אַדאָי גאָר קײן פֿאַטער נישט — געגנציעט

האָט ער זי אַרדאי פֿון אַ רייף יודיש הויז אַרויס, ווען דאָס מיידעל איז נאָך אַ קליין קינד געווען) - שטעהט ער דער „פֿאַטער“, דער יוד מיט די גנדהיישע אויגען און געגרייזעלטע האָר און קלאַפּט צו אין אַ בעמבעלע אַרײַן. און דו שטענע פּשוף-מאַכערין וואָרעט אַרונטער דעם שוואַרץ געגרייזעלטען קאַפּ, הויבט אויף די דינע געטאַקטע פּיסלעך און טאַנצט אין דער רייף און הויבט אָן צו זינגען אַ טרויעריג לייער פֿון אַ ציגיינערין אויף רוסיש, פֿון אַ לייעכע, און דאָס האַרץ ווערט צעגאַנגען פֿון איהר זיס קול.

נישט איין יונגען מאַן האָט שוין די פּשוף-מאַכערין פּשוף אָנגעטאַן. וואָרעט די פּלה פֿאַר דער חתונה און פֿערליעכט זיך אין דער שטענע רייף-טענצערין און פֿאַהרט איהר נאָך אין די שטענע-לעך אַרום אויף דו יאָהר-מערק. און מען ווערט דערנאָך געוואָר, און דער פֿערליעכטער יונגער-מאַן האָט מיט דער ציגיינערין חתונה געהאַט, און דאָס איז טאַקע נישט געווען דעם קאַטאַרינאַרושכ מאַכטער, נאָר, אַזוי ווי מען האָט געוואוינט, - אַן איינציגע מאַכטער פֿון אַ רייף הויז אַרויס, וואָס דער קאַטאַרינאַרוש האָט אַוועק-געגנבעט, ווען זי איז נאָך אַ קליין מיידעל געווען, און פֿאַטער-מוטער האָבען געטרויערט נאָך איהר דאָס גאַנצע לעבען... דער יונגער-מאַן (דערצעהלט מען דערנאָך אין די שטעטלעך) האָט אַיפֿגעזוכט איהרע עלטערן און איז געוואָרען אַן איידעם פֿון אַ רייכען שוועהר.

אַזוי זיצען די סוחרים אַרום אַ טיש ביי די געבראָטענע גענולעך און קוקען זיך צו צו דעם טאַנצען. אין דרויסען, אין דער נאַכט, האָט מען גרויסע ממאָלע-פּאַקלען אָנגעצונדען, און די סוחרים זאָלען זעהן אין שטעטל אַרייַנצופֿאַהרען. עס פֿאַהרען אַדורך די שווערע פֿראַכט-וועגען מיט די גרויסע קאַסטענס סחורה, שטענגער און דרענגער - קומען זיך צוזאַמענגעפֿאַהרען פֿון אַלע מקומות אויף חעם גרויסען יאָהאָן-יוד, וואָס גיט יודען פֿרנסה אויף אַ גאַנץ יאָהר. אַ גאַנצע נאַכט זענען די וועגען אין שטעטל געפֿאַהרען. אַ גאַנצע נאַכט האָבען די פּויערים מיט די פּהמות פֿון די אַרומיגע ערטער אָנגעצויגען, און פֿון פֿריה-מאַרגענס אָן איז גע-שטאַנען אַזאָ הו-האָ, איז געווען אַזאָ געפּילדער, געשריי און לאַרם

אין די גאסען פון שטעדטל. דאָס גאַנצע שטעדטל האָט מיט
 איין מאָל אַן אַנדער פנים בעקומען — נישט צו דערקענען. אָנ-
 געשטאַפּט זענען די גאָסען, די מערק מיט פּוהרען. רויטע, קאַ-
 לירטע מיכער איבער די פּויערטעס רוקענס פּרענען זיך אין דער
 וואַרימער זון. און דאָס קירען-געזאַנג פון די בעמלערס, אויס-
 געמישט אינאיינעם מיט דעם שרייען פון די יונגע פּערד, קוויטשען
 פון די חזירים, קרעהען און שרייען פון אַלערליי געפליגעל האָט
 אָנגעפילט די לופט. אויסגעמישט זענען שוין די שוואַרצע לאַנגע
 קאַפּאַטעס מיט די ווייס-גרויע רעק פֿון די פּויערים, די וואַכערדיגע
 טרויעריגע פּאַטשיילעס פון די יודישע ווייבער מיט די העל-קאַ-
 לירטע מיכער פון די פּויערטעס — און קאַכט זיך אינאיינעם
 צונויף.

געכאַפּט האָבען די גאַסטיגער ווייבער אַ פּויער צו אַ שטעל,
 אויסגעטאַן איהם אין העמד און מעסטען איהם אָן אַלע רעק מיט
 אַלע הימלען. דער פּויער מיט דער בייטש אין דער האַנד, שטעהט
 אין אַ צו קרין יאקעלע מיט אויסגעשטאַרטע הענד, און די ווייבער
 האַלטען איהם אַ שפּיגעלע פֿאַר די אויגען: נאַ, זעה, ווי זשען
 דו ביזט!

דאָרט שלעפט אַ יוד אַ זעקיל תּבֹואה פון אַ פּויערס אַ
 פֿוהר אַראָפּ, דער גוי וואַרפט צוריק דאָס געלד. עס הערט זיך
 געלד קלינגען, הענער שרייען, גוים שילטען, יודען דינגען זיך—
 און אַלץ איז אינאיינעם אויסגעמישט. מיט אַ מאָל קומט אָן אַ
 גוי צו לויפּען מיט אַ יונג פּערד, פּרובט עס אויס און קוקט
 נישט, ווער עס שטעהט — לאַזט זיך מיט זיין פּערדיל אין
 פּולען, אָנגעשטאַפּטען מאַרק אַריין.

אין מיטען דעם ים פּוהרען, יודען, פּויערים, חזרים און
 פּערד האָבען זיך די לאַוויטשער ווייבער אויסגעשטעלט זייערע
 קראַמען מיט די קאַלירטע פענדער.

לויב האָט זיך די פּויערטע פון יענער גענענד אין רייף קאַ-
 לירטע פענדער אויסצוירען, און דער גוי זיין קאַפּעלוש מיט
 פּערהיידענע קאַלירטע קרעלען און סטענגעס אויסצופּרוען. און די
 רייף בלאָה-רויטע פּאַרפען פון בענדער, מיט די קליינע ווייסע
 בלימעלעך לויכטען זיך אין דער זון. עס שטעהען אַרום ביי די

בענדער-קראמען די יונגע, שענע דארפס-שיקסעלעך מיט די גראַבע צעפּ און רויט שטארקע הענד, קוקען מיט לייכטענדיגע פרע-סענדיגע אויגען אויף דעם ארצד פון די סמענגעס, און די יונגע חתנים-שקצים - נעמען די בייטעלעך אַרויס און קויפען די מיד-לעך מתנות. עס שפיעלט אויף די קאטערינקע פאלד, אין מימען מאַראַראַם, ווערט אַדום דעם יודען אַ געשטעה, און דער בלאַהער פויגעל הויפט אָן אַרומצוטיילען מיט זיין שנאָפּעל די גוים קוויט-לעך מיט יעדענס גורל. - עס קומט אָן אַ יוד צו לזיפען פון דער העלער הויט, שטעקט אַ פויער געלד אין האַנד אַריין. דער גוי וואַרפט עס צוריק. דער יוד שטעקט עס ווידער איין - דער גוי וויל נישט. דער יוד שלעפט די שרייענדיגע קאטשקעס פון דער פוהר אַראָב - דער גוי לאָזט נישט. און דאָס זינגען פון די בעטלערס מיט דעם געשריי פון די גוים, דאָס קוויטשען פון די קאטשקעס און דאָס ברומען פון די חורים, די קאַלירען פון די בענדער, דאָס רוימע לייט פון די טיכער שרייען מיט אין דער זון אַריין - און די אַלע געוואַלדען, ברומען און געשרייען קאַטען זיך צונויף, און עס איז דאָס ברומען פון דעם גרויסען יאָהר-מאַרק - יאהאַנע.

אויף דעם אַקסען-מאַרק איז קיין פּוים נישט צו טרעטען. די קצבים שטעהען אַרום די פּהמות, מאַפען די אייטערס, קר-קען אין די פּיסקער אַריין, דינגען זיך, שרייען, שעלטען, וואַרפען געלד און שלעפען די פויעדים אין שענק אַריין. קומט אָן אין סאַמע העכסטען ברען פון מאַרק אייזיקל שלעסער-האַקער מיט אַ קיה. ער אליין פּיהרט זי נישט, נאָר זיין קאַמפּאַניאָן סטאַש „קאַניקראַד“ (פּערדס-גנב), אַ גוי מיט אַ צעשנימען פנים און אַרי-פּערגעצויגענעם הוט איבער די אויגען, ווי אַ גנב. „אַהא, גיב נאָר אַ קוק, אייזיקל ממור, וואו האָסטו די קיה געפאַקט“? פּרעגען די קצבים-יונגען אייזיקלען, דערזעהנדיג, ווי ער פּיהרט די קיה. ענטפּערט ער: „שוויגט, זי איז פּלאַט“. קוקען זיי זיך גוט איין צו דער קיה, דערזעהען זיי, אַז זי איז אַ חולה. אָן עפּוש האָט זיי, מען דאַרף זיי שמעלען. אַנגעטרונקען האָט זיי נאָך אייזיקל, איידער ער האָט זיי אַפּוין מאַרק געפּראַכט, מיט וואַסער, אַז זיי זאָל אַ דיקען בויך קריגען, עפּוים געגעבען צו לעקען אַזאַ מין

גנבישען זאלן, אז די אייטערס זאלען איהר ווערען אנגעלאפען —
עס הייסט, זי גיט פיעל מילך — און גענומען די קוה בייס
שמריקעל און אוועקגעשמעלט סטאש „קאני-קראד“, אז ער זאל זי
פערקויפען. און אייזיקל אליין האָט זיך אוועקגעשמעלט די קוה
האנדלען. שמעהט ער אזוי און קויפט די קוה: „אָט און דרייסיג
רובל, פערציג רובל, צוויי און פערציג“ און שרייט הויף און
צאהלט פאלד געלד, דוקא מיט זילבערנע רובעלס, פרו עס זאל
קלינגען, און מען זאל הערען. קומט אָן אַ גויע מיט „שרצימ“
לעד“—יתומים. דער פויער איז ערשט נישט לאנג געשמארבען,
האָט זי פֿערקויפט די צוויי חוירים און וויל זיך קויפען אַ גוטע מילך-
קוה — זי זאל פוטער מאַכען, אין שטאָדט אַרײַן ברענגען צו
פערקויפען, אויף זאלן און זיך האָבען איבערין ווינער. קיי-
נעס האָט זי נישט, די גויע, דרעהט זי זיך אליין אויפן אַקסען-
מאַרק אַרום און זױט זיך אַ קוה מיט אַ פאַר גרויסע אייטערס.
דערזעהען די צוויי חברה-לייט, אז די גויע שטעלט זיך
אַב ביי דער קוה, הויפט אָן אייזיקל אַרויפצוואַנגען אויפן מקח:
„פיר און פֿערציג רובל, זעקס און פֿערציג — פֿינציג. גאַנצע
פֿופֿציג“ און פאַטשט העס „קאני-קראד“ אין האַנד אַרײַן, אז זי
ווערט אַנגעשוואַלען ווי אַ פלאש. און דער „קאני-קראד“ ושמעהט
און האַלט אַלץ אין איין טענען: — „זשידאָווי נייע ספּשעדאַם!“ —
אַ יודען וועל איך גיט פערקויפען.

— פערקויף מיר די קוה, בעט זיך דער יוד און שמעקט
איינ דאָס געלד דעם גוי. און דער „קאני-קראד“ טענעט אַלץ אין
איינעם: — „ניע, זשידאָווי נייע ספּשעדאַם!“

דערזעהן די גויע, רופט זי דער גוי צו:
— „קויף די קוה, אַ גוטע, גיט אַ סך מילך, אַ שטאָד אַ
יודען זי צו פערקויפען — און מעלאַקט אויס אַ פאַר טראָפען
מילך פון דער קוה'ס אייטער און גיט דער גויע צו פערזוכען:
„וועהט, ווי זיס!“ די גויע שמעהט אַבער און קלערט.

— וואָס קומט אַבער אַרויס פון דעם, אז אויף האָב נישט
מָעדר, ווי צוויי און פערציג רובל? — ווייזט זי אויפן קניפעל
אין טיפּעל, וואָס זי האַלט עס אין דער פרוסט. דער „קאני-קראד“
קראַצט זיך אין קאָפּ:

— פאר צוויי און פערציג רובל קען איך דיר זי נישט
פֿערקויפֿען, דער יוד גיט פֿופֿציג, און אז א יוד גיט — איז זי
ווערט.

ווי אייזיקל דערזעהט, אז די גוי'ע האָלט ביים קויפֿען —
פֿאַפֿט ער אַרויף:

— פֿערקויף זי מיר, צוויי און פֿופֿציג גיב איך דיר, דאָ
האָסטו דאָס געלד. דער „קאָני-קראַד“ טענעט אַליץ אין איינעם:
— ניין, אַ יודען וועל איך זי נישט פֿערקויפֿען. זוף אין
דעם זאָק — זאָגט ער צו דער גוי'ע — זוף גוט, אפשר וועסטו
נאָך עפֿים געפֿינען, אַ שאַד די קוה אין יודישע הענד צו געבען.
— אָבער, פֿאַטערל, נישט מעהר ווי צוויי און פֿערציג פֿאַר
די חוירים גענומען. מיט דריי גילדען, וואָס פֿאַר די אייער.

דער „קאָני-קראַד“ קראַצט זיך אין קאַפֿ, און אייזיקל ווינקט
איהם, אז ער זאָל דאָס געלד נעמען.

— וואָס קאָן מען מאַכען? — שרייט אויס דער „קאָני-
קראַד“ צו דער גוי'ע, גיב אַהער די האַנד. אזא איינער בין איך!
אַ קריסט איז אַ קריסט — וועל איך זי ליעבער פֿערקויפֿען אַ
קריסט פֿאַר צעהן רובֿל ווינציגער, איידער אַ יודען. — און שטעקט
אויס די האַנד נאָך דעם געלד.

די גוי'ע צאָהלט איהם אויס די פֿלוטיגע צוויי און פֿערציג
רובֿל, וואָס זי האָט גענומען פֿאַר די חוירים, און נעמט דאָס שטריק-
קעל אין האַנד אַריין.

דער גוי איז פֿאַלד פֿערשוואונדען. אייזיקל האָט נאָך פֿרע-
טענוועס צו דער גוי'ע: זי האָט איהם אויסגעדונגען די קוה,
און פֿערלאַנגט פֿון איהר אַ רובֿל אָבטרעט-געלד. נאָר פֿאַלד ווערט
ער פֿערשוואונדען, האָט מורא, אז דער „קאָני-קראַד“ זאָל דערווייל
נישט אַוועק מיטן געלד. אין אַ פֿאַר מינוט אַרום שטעהען זיי
שוין אין שצנקעל, טרינקען אינאיינעם און טיילען זיך מיט דער
גוי'עס פֿלוטיגע גראַשענס. דער „קאָני-קראַד“ האָט זיך אַוועקגעשטעלט
אין דער שענק פֿערטרינקען דאָס געלד. אייזיקל גיבט דאָס
געלד אַהיים געבראַכט צום ווייב און געגעבען דער יודינע: „נא,
פֿעדאָלש“.

די גוי'ע, וואָס האָט געקויפט די קוה, האָט זי גענומען

ביים שמריקעל — די קוה וויל ניש געהן. טרייבט זי זי אונטער מיט א צווייג, לאָזט די קוה אַראָב דעם קאַפּ, מאַכט אַ טריט, שטעקט אַרויס ווייט די צונג, גיסט זיך אים — ווערט פון דער קוה אַהאַלבע, די אייטערס איינגעפאַלען, באַלד פאַלט זי פֿון די פיס די פיס פּוּנגען זיך קרום אונטער איהר שווערער לאַסט, לעגט זיך אַוועק אין גאַס.

ווי די גוייע האָט דערזעהן, וואָס עס איז פון דער קוה געוואָרען, האָט זי זיך געגעפּען אַ וואָרף אַנידער אויף דער געה, צווישען די פֿוהרען און די אַקסען מיט איהרע צוויי שקצימלעך, מיט אַ גרויס געשריי: אַ, יעזוס! — געריסען האָט זיך די גוייע די האָר פון קאַפּ, געשלאָגען דעם קאַפּ אין די שטיינער פון פֿון גאַס, געלעגען מיט איהרע שקצים לעבען דער קראַנקער קוה און געשריען און געוויינט:

— אַ, יעזוס, וואָס וועל איך איצטער טון? דער פּויער איז געשטאַרבען, די חזירים האָבן איך פֿערקויכט, דאָס געלח האָבען זיי ביי מיר אויבגענאַרט, אַ יעזוס!

און די שקצים נאָך דער מומער האָבען אָנגעפילט דעם גאַנצען יאָהר-מאַרק מיט געוויין.

באַלד איז געוואָרען אַרום דער גוייע אַ געשמענד. די פּויער-מעס אַרום האָבען זיך אָנגעהויבען צו ווישען די טרערען פון די אויגען, דערזעהנדיג די אַרימע גוייע ביי דער קראַנקער קוה. דאָס פלוט האָט זיך צעקאַכט ביי די גויים. זיי זענען געשמאַנען אַרום, אויסגעהערט דער גוייעס קלאַג, געפרוכט די קוה צו ריה-הען ביים עק, די קוה האָט זיך אַבער ניש פּעוועגט. און די גויים האָבען אָנגעהויבען מיטצומיהלען מיט דער פּויערמע. איינע האָט דערצעהלט, אַז אַ יודעל איז אויף געווען דערביי.

— יאָ, דער יוד איז דאָרט געשמאַנען און געדונגען די קוה. איך האָב געזעהן, אַז ער גיט פּופּציג רופּעל — פֿון מיר האָט דער פּויער נאָר גענומען צוויי און פּערציג, — דערצעהלט די גוייע אין געוויין.

— עס איז געווען דעם יודענס קוה, אַדאיי אַזוי, דער יוד האָט זיך אָפּגענאַרט, — שרייען די גויים.

שפור זענען די גויים געווען, ביי יעדען קויף אין שאַנקעל

געזאנגען מיט די „קמעס“, און אויפגעקאָמט פון דער גוי'עס וויי-
נען — האָבען די פויערים געזאָפט די שטעקענס און אָנגעהויבען
צו שלאָגען דעם ערשטען בעסטען יודען, וואָס זיי האָבען דאָרט
געטראָפּען.

געווען איז עס אַ גאָמבינער קצב. די פויערים האָבען איהם
אויף דריערד אנדערגעוואָרפען, געריסען די באָרד און געשלאָגען
איהם איבערן קאָפּ מיט די שטעקענס.

די קצבים זענען געווען אין רב שלמה'ס הויף, וואָס איז ניט
ווייט געווען פון דעם אָקסען-מארק. דאָרט זענען געשטאָנען די
יונגע אָקסען, וואָס רב שלמה מיטן מחותן האָבען געבראַכט צו
פערקויפּען די שררה'ים אויף פּאַשע. די קצבים האָבען בעטראַכט
די שטענע געזונטע אָקסען און האָבען געוואַרט אויף אַ פּראַק, אַז
זיי וואָלען קענען עס אָבקויפּען.

ווי זיי האָבען דערהערט, אַז די גוים שלאָגען אַ יודען,
זענען זיי אַרויס פון רב שלמה'ס הויף מיט די אייזערנע שטע-
קעלעך אין די הענד און געוואָרען זיך אין די גוים אַרײַן.

באַלד האָט זיך צעפלאַקערט צווישען די יודען און די גוים
אַ מלחמה. די גוים האָבען אַרויסגעכאַפט די דישלען פון די
וועינען און געשלאָגען די קצבים-יונגען. איינעם האָבען זיי אַוועק-
געלעגט מיט אַ צעשפאלטענעם קאָפּ, דאָס בלוט איז גערונען איהם
איבערן פנים. איז דאָס ווייב אַרויס מיט אַ געוואָלד אין גאַס אַרײַן:
„געוואָלד, מען שלאָגט יודען! אויפ'ן אָקסען-מארק שלאָגט מען
יודען!“

האָבען די גאָמבינער פעלצען-סוחרים דערהערט, אַז זייערן
אַ גאָמבינער האָבען די גוים געהרגעט אויפ'ן אָקסען-מארק —
האָבען זיי געלאָזט די קראַמען און זענען אַרויס אין אָקסען-מארק
מיט די געוויינטען אין די הענד. די גאָמבינער ווייבער האָבען זיי נאָך
אונטערגעגעבען פייער: „מאַנספאַרשווינען זענט איהר! זעהט, ווי
מען שלאָגט אַ יודען, און איהר שווייגט“ — נאָך די גאָמבינער
האָט מען ניט געדאַרפּט אַינטערצוהיצען. גאָמבינער בלוט איז קיין
וואַסער נישט. אַז זיי האָבען דערהערט, אַז מען שלאָגט אַ גאָמ-
בינער, האָבען זיי זיך דאָס לעבען אַיינגעשטעלט. אַ קליינער
יונג, חיימל מאַלאַרוש, האָט זיך געגעבען אַ לאַז אַרײַן מיט

דער שער אין דער האנה צווישען א פאק גויים, און שוין האָט ער איינעם דאָס פרצוף אויפגעריסען מיט דער שער. טאָקע די גוים האָבען איהם אויף דער ערד אוועקגעלעגט און איהם גענומען מרעמען — האָבען עס די גאַמבינער דערזעהן, זענען זיי אַריין צווישן שיען די גויים דעם יונג אַרויסגעמען און אָנגעהויבען צו האַקען איבער די קעפּ. שוין לויפֿען די פּויערטעס איבער די גאַסען מיט אַגעשריי: „העי, כּלאַפי, כּלאַפי, נאַשיף ביאַן!“ און פֿון דער צווייטער זייט די ווייבער: „מען שלאָגט יודען אויפֿן אַקסען־מאַרק!“ אין פֿון אַלע זייטען געסלעך קומען גויים צו לויפֿען, יו־דען צו לויפֿען, קראַשענחויצער פּערד־סוחרים, זשאַלינער קצבים. גאַסטייגער ווייבער זענען אויף דאָ. איבערגעלאָזט האָבען זיי די מענער ביי די קראַמען און מיט די נעגעל די גויים די אויגען אויסגעדראַפטשעט. שוין האַלטען זיך איינס דאָס אַנדערע ביי די האַר, ביי די קעפּ. און בלוט רינט צווישען פּנימער, אויף קאַפּ־פּאַטעס, אויף ווייבער־טיכער, צווישען רעדער, חוירים און שריי־זענדיגע קאַטשקעס, און פֿערפֿעט די שטיינער.

רב שלמה איז געווען אין דער שמוצ און געהאנדעלט מיט אַ סוחר ווייצען, ווען דאָס געשלעג איז אויסגעבראַכען. געהערט אַז אין גאַס, פֿאַרן הויז, שלאָגען זיך יודען מיט גויים, האָט ער געכאַפט דעם שמעקען אין האַנד אין איז אַרויס אין גאַס אַריין. חנה־לע האָט זיך אַפּילו אין דער טיר געשמעלט און פּעשוואוירען איהם, ער זאָל נישט אַרויס — נאָר ער האָט זי זאַנפֿט אוועקגענומען און איז אַרויס אין געסיל אַריין. עס זענען פֿאַלד נאָך איהם אַרויס־געגאַנגען די סוחרים, די שטאַל־זינגען לייווער און בער. און אַז די יודען אין געסיל האָבען דערזעהן רב שלמה'ן געהן, האָ־בען זיך פֿאַלד אַלע אַרומגעקליבען אַרום איהם.

אָנגעקומען צום אַרט פֿון געשלעג, האָט רב שלמה אויפֿ־געהויבען דעם שמעקען און געשלאָגען איבער די קעפּ, וואָס האָ־בען זיך געהרגעט: „לאָזט אָב, לאָזט אָב!“

מען האָט זיך פֿאַלד אַריינגעריסען צווישען די שלאָגען־דיגע, זיי פֿונאַנדערגעריסען, אָפּגעוואַרפֿען. די יודען מיט די צע־בלוטשטע קעפּ האָבען דערזעהן רב שלמה'ן — האָבען זיי אָנגע־

לאָזט. — „שקצים, האָט רב שלמה געשריען, דעם גאַנצען מאַרק
וויילט איהר צעשלאַגען! וואָס איז געשעהן?“
— אייזיקל גנב האָט אַ גויע אַ קראַנקע קוה פֿערקויפֿט,
שלאָגען זיי יודען.

אַ סך פֿון די פּויערים האָבען געקענט רב שלמה'ן פֿון די
הייף, דער „קופיעץ“. אַ סך האָבען געמיינט, אַז עס איז דער
רב, האָבען זיי זיך איינגעשטעלט און געשריען: „דאָס געלד גיט'ס
אַב! דעם יודען גיט אַרויס, קופיעץ!“
און די יודען האָבען צוריק געשריען צו די פּויע-
רעם:

— דעם גוי גיט'ס אַרויס, דעם גוי! אַ גוי איז אויף געווען
דערפֿיי.

אַז רב שלמה האָט געהערט, וואָס עס איז געשעהן, האָט ער
געזאָגט:

— אַ רחמנות, אַן אַרימע גויע, געהט'ס ברענגט'ס
אייזיק'ן!

— די גוים וועלען איהם הרגענען, רב שלמה:
— לאָז איהם אַ שוואַרץ יאָהר! דאָס געלד זאָל ער אָב-
געבען. איבער איהם וועלען מיר דעם מאַרק פֿערלירען. געהט'ס
לייזער, בער — זינגען, ברענגט'ס איהם אַהער!
— אי פּאָ זשידאָ, אי פּאָ כּלאַפּאָ — האָבען די יודען גע-
שריען צו די גוים — ביידע זאָלען זיי קומען!
— געהט'ס, פּויערים! דער רב הייסט, דער „קופיעץ“ הייסט—
האָבען די גוים געשריען.

און עס האָבען זיך פּאַלד אַוועקגעלאָזט אַ פּאַר שטאַרקע
קצבים-זינגען נאָך אייזיקלען, און אַ פּאַר גוים — נאָך דעם „קאָ-
ני-קראָד“, ברענגען זיי אויפֿן מאַרק.

דעררוייל ווי רב שלמה איז אַווי געשטאַנען און געהעדט
מיט די פּויערים און די יודען, כּאַפּט זיך אונטער אַ זינגער שגן
און גיט רב שלמה'ן אַ פּאַטש און ווערט פֿערשוואַנדען צווישען די
פּויערים.

מעהר האָט מען נישט בעדאַרפֿט. עס האָט זיך געגעבען אַ
קאָף אין די יודען דאָס בלוט: רב שלמה'ן האָט מען געשלאַגען! —

און אריין אין דער מחנה פויערים. — בחנם האָט זיי רב שלמה
אזעקגעטריבען מיט דעם שטעקען, און זיי זאָלען זיך גיט שלאָ-
גען; זיי האָבען צעפֿראַסקעט די פּיסקעס פֿון יעדען גוי...
— דעם שגן גיטים אַרויס:

דער שגן איז אַריין צווישען די פויערים, און זיי האָבען
געפרוכט איהם צו בעהאַלטען, נאָר נאָמע פֿוהרמאַן האָט איהם גענו-
מען אײַפֿין אויג. ער איז פֿאַלד נאָך דעם שגן אין די פויע-
רים אַריין.

לאַנגע האָר האָט דער שגן געהאַט — האָט ער זיך גע-
געבען אַ לאַז אַריין מיט דער האַנד אין דעם שגנים לאַקען און
ער האַלט איהם! בחנם רייסען איהם די פויערים און שלאָגען
איהם איבער די הענד, בחנם פייסען איהם די פויערטעס דורך
די שטיוועל, רייסען איהם שטיקער פֿלייש פֿון די פֿיס, פֿון די
הענד אַרויס. נאָמע לאַזט שוין דעם שגן נישט אָב, שלעפט איהם
נאָך נאָך זיך, ווי אַ שטיק אַייזען, און ציהט איהם פֿון צווי-
שען די גויים אַרויס. די גויים שרעמען אויף איהם מיט די אַייזער-
נע פֿאַדקאוועס — אַ צעבלוטטיגער האָט זיך נאָמע אין דעם שגנים
האָר אַיינגעפֿלאַכטען, אַזוי ווי ער וואָלט אין איהם אַיינגעוואַקסען,
לאַזט איהם נישט נאָך, שלעפט איהם פֿון די פויערים אַרויס.

עס רינט דאָס בלוט פֿון זיי ביידען — פֿון נאָמען און פֿון
שגן און מישט זיך אויס אינאיינעם — און צוגעקלעפט איז ער צו
איהם און קיקעלט זיך מיטן שגן אויף דער ערד און שרייט
צו די יודען: „דאָ איז ער!“

און די יודען האָבען דערזעהן דעם שגן, זענען זיי צו מיט
די שטעקענס, מיט די געוויכטער:

— „קופּצא פֿשעפּראַשׁ!“ (בעט איבער דעם סוחר). עס האָ-
בען זיך אַריינגעמישט די עלטערע פויערים, אַ פֿאַר בעלי בתים,
וועלכע האָבען געקענט רב שלמה'ן אין אויף געשלאָגען דעם שגן:
„קופּצא פֿשעפּראַשׁ!“ דער שגן, אַ צעבלוטטיגער, מיט אויסגע-
בראַכענע פֿינגער איז געלעגען אויף דער ערד און געזוכט רב
שלמה'ס פֿאַלע פֿון ראָק, און געקושט ר' שלמה'ן די שטיוועל, די
פֿאַלעס, געציטערט פֿאַר שרעק און געשטאַמעלט: „אַ, יעזוס, אַ
באָזשע“.

— לאַזט איהם אָב! האָט רב שלמה געשריען און קוים א לעבעדיגען איהם אַהיסגענומען פֿון די יונגענס הענד. אייזיקל זעלנער האָט איהם נאָך געגעבען א פֿלעם מיטן שטעקען איבערן קאָפּ, און הער שגין איז אַ האַלבער הרג אַרויס פֿון יודישע הענד.

נאָר פֿאלד האָט מען געבראַכט צו פֿיהרען די צוויי גנבים, אייזיקלען און דעם „קאָני-קראַד“. די גאַמבינער סעדער-יודען האָפֿען געפֿיהרט אייזיקלען. געפֿונען האָבען זיי איהם אין שטאַל פּעדאַלטען. די הענד אַהינטער געפונדען און אַ בלייכער, אָהן אַ היטעל, איז אייזיקל געגאַנגען. און די גוים פֿון דעם דאָרף כמעט האָבען געפֿיהרט דעם שפורן גוי, דעם „קאָני-קראַד“. די נשטאַדט האָט זיי געקענט. אַ בשותפֿישע גנבים-פּאַר זענען דאָס געווען, און ווי עס זענען אין שטעדטיל אַ פּאַר זילבערנע לייכט-טער פֿערפֿאַלען געוואָרען, אָדער קאַלב-לעבער צוגעגנבֿעט געוואָרען, איז מען געגאַנגען צו אייזיקלען אויסקויפֿען.

שטיל איז געוואָרען צווישען עולם. די פּויערים מיט די יודען האָבען זיך שוין אויסגעמישט אין איין רעדעל, שלום גע-מאַכט צווישען זיך — דאָ אַ צעבלוטֿיגטער קאָפּ און דאָרט אַ צעבלוטֿיגטער קאָפּ, און האָבען ביידע געשריען: „סאַנד, סאַנד נאָ ולאַדזשע“ — אַ משפּט איבער די גנבים. רב שלמה האָט אייזיקלען געגעבען דעם ערשטען פּאַטש און געשריען: „דאָס געלד גיב אָב! איבער דיר וועט אַ מאַרק צעפֿיהרט ווערען? פֿון אַן אָרימער גויע נאַרסטו געלד אויס“.

אַ בלייכער איז געשטאַנען אייזיקל, און עס האָט זיך ביי איהם געטרייסעלט הענד און פֿיס. אַן אַלטער פּויער פֿון כמעט האָט דעם „קאָני-קראַד“ דעם ערשטען פּאַטש געגעבען מיט אַ געשריי: „אַ קריסט ביזטו? — אַ מאַטער ביזטו!“

שוין ווילען זיך אויף דעם פּאַר וואַרפֿען די יודען מיט די גוים און אויסגייען אויף זיי דעם רעשט פֿעס, וואָס שטעקט נאָך אין זייער בלוט, נאָר רב שלמה האָט זיי איינגעהאַלטען: צום ערשט די גויע דאָס געלד אָנגעגעבען. די יודען האָבען בע-זוכט אייזיקלען. אין צייה-פּנפֿות האָט ער געהאַט איינגעבונדען די איין און צוואַנציג רופֿעל. ביי דעם גוי האָט שוין געפֿעהלט

א פאר קערבלעך - פֿערשיפור'ש אין שענק - האָט רב שלמה צוגעלעגט פֿון זייניגע און אָפגעגעבען דער גויע צוריק דאָס געלד. די גויע האָט מיט טרערען אין די אייגען געדאַנקט רב שלמה'ן און געקושט איהם די קאַפּטע: „קופיען ספראַוועדליווי מאַ לי-מאַשמש נאַ וודאַווע אי סראַמע“ (אַן עהרליכער סוחר, האָט רחמנות אויף אַן אַלמנה מיט יתומים). די ווערטער האָבען ווייף געמאַכט די יודען אויף דער גויע, און זיי האָבען רחמנות געקראָגען אויף איהר: „טאַקע, אַן אַרימע גויע! וואָס, אַ גויע איז דען נישט קיין מענש? — האָבען די וויבער געשריען, — „מען נאַרט אויס ביי אַן אַרימער אַלמנה צוויי און פֿערציג קערבלעך!“...

האָבען זיך יודען געגעבען אַ נעם צום „סאַמאַ-סאַנד“ (זעלבסט-געריכט). די גוים האָבען זייער פעס אויסגעאַסען אויף דעם „קאַ-ני-קראַד“ מיט געשרייען: „אַ קריסט ביזטו? — אַ טאַטער ביזטו!“ און די יודען מיט די שטעקעלעך אויף אייזיקלען: „אַ יוד ביזטו? אַ טאַטער'ש האַרץ האָסטו! פֿון אַן אַרימער גויע געלד אויסנאַ-רען און איבער דיר אַ שטאַדט אומגליקליך מאַכען! אַ מאַרק צעפֿיהרען!“

יא אַ שעה אַרום זענען שוין געשטאַנען די כֿמעלער גוים מיט די גאַמבינער יודען ביי דבורה'ן אין שענקעל. בראַנפֿען און געלד האָט זיך געגאַסען ווי וואַסער, איבערגעפעטען זיך און אַרום-געהאַלטען זיך איינע די אַנדערע ביי די אַרעמס. דאָס בלוט פֿון זייער גוטפֿרינדשאַפֿט איז נאָך ניט פֿערטריקענט געוואָרען אויף זייערע געזיכטער און קליידער, און די גוים האָבען געשריען: „מיר האָבען צו די יודען גאַרנישט: דער וואָס איז אַ גנב, איז אַ גנב, און אַ קופיען איז אַ קופיען.“ און די יודען האָבען גע-שריען: „וואָס, אַ פֿיער איז נישט קיין מענש? אַ פֿיער איז אויף אַ מענש. איין גאָט איז גאָר אויף דער וועלט!“ און פאַטשען זיך איינע די אַנדערע אין די הענד אַריין אויף „זוגאַדע“ (שלום), אַז די הענד ווערען געשוואָלען.

און אַז מען איז דערנאָך ביים שטאַדט-פּלומפּעל געשטאַ-נען, און די יודען מיט די גוים האָבען איינע די אַנדערע וואַסער געפּלומפּעט און איבערן קאַפּ געגאַסען, דאָס בלוט פֿון קאַפּ און פּרצוף אָפגעוואַשען, האָט נישט איין גוי אויסגעשריען, טאַפענ-

דיג זיך ביי זיין לאך אין קאפ: „טע גאמבינסקי זשידי ווצאלע נייע
זשידי: נייע דאיאן זשי יוכא!“ (די גאמבינער יודען זענען גאר קיין
יודען נישט, זיי לאזען זיך נישט, די הינמישע בלוט).
אבער פארנאכט, אז דער עלטסטער סטראזשניק מיטן וואַיט
זענען אָנגעקומען אין שטעדטיל אַרײַן, האָט מען אַ „פּאַפּיר“
געמאַכט, רב שלמה'ן אליין אויפגעשריבען און אַ סך גאָמבינער יו-
דען מיט פּויערים, ווייל זיי האָבען אליין אַ „סאַנד“ געמאַכט. וואָ-
רום מען האָט אַיזיקל גנב און דעם „קאַני-קראַד“ פֿון גאָס געמוזט
אויפהויבען און אין שפּיטאַל זיי נעמען; אזוי צעשלאָגען זענען
זיי געווען.

פינפטער קאפיטעל.

די פישערס.

רב שלמה איז געפאָהרען אין דאָרף אַרײַן.
פֿאַר-נאַכט צו איז ער אָנגעקומען צו די לענסקער טײַכען.
ער האָט געדאַרפֿט זײַן בײַם שױרה אין לוצק, האָט ער נישט
געוואָלט בײַ-נאַכט דורכפֿאָהרען דעם לוצקער וואַלד. און אַ חזקה
האָט ער צו נעכטיגען דאָרט, וואו אַ יוד וואוינט. האָט ער דעם
יונג געהײסען פֿערפֿאָהרען צו ברוך לענסקער אויף נאַכט-
לעגער.

די נעכט האָבען שױן אָנגעהויבען צו ווערען קאַלטע. עס
איז שױן געווען אַ שטיק אין אלול אַרײַן, און די סעדער און די
נאַסע לאָנקעס, וועלכע האָבען זיך געלעגט אַהם די גרויסע לענ-
סקער טײַכען, זענען שוואַרץ-גרין געווען אין פֿײַכט; פֿון דער-
ווייטענס האָט שױן אַרויסגעשימערט דאָס ליכטעל פֿון ברוכ'ס פֿענס-
טער אַרויס און אַרײַנגעדונגען ווייט אין די נאַכטליכע סעדער
אַרײַן און אָפֿגעשלאָגען אַ ווידער-שײן אין די שוואַרצע
סטאַוען.

דער יונג איז פֿערפֿאָהרען אין הויף אַרײַן. אויף דער שוועל
פֿון הייזעל האָט זיך געוויזען רחל, רב ברוכ'ס יונגסטע טאָכטער.
איהרע שוואַרצע האָר זענען געווען צעלאָזט, די אַרבעל פֿון די
הענד אַרויסגעשאַרצט בײַ דער אַרבייט. דערזעהן פֿון דערווייטענס
רב שלמה'ס פֿוהר, האָט די מויד מיט פֿרייד אויפֿגעלאַכט און
איז אַרײַן אָנזאָגען די גדולה. רב שלמה'ן האָט עס געגעבען אַ
קלאַפּ אין האַרץ... ער האָט געוואָלט הייסען העם יונג אומדריעהען,
נאָר פֿערשעמט זיך פֿאַר זיך אַליין אין פֿאַרוואַרפען געמאַכט זיך
און געזאָגט: אַ דאָרן דעם יצר-הרע אין די אויגען אַרײַן.
עס זענען געשטאַנען רב ברוכ'ס צוויי מוידען, שטאַרק, ווי

די גויים, ביי א גרויסער באליע וועש און געוואשען. א וועש איז אַהן עין-הרע געווען ביי ברוך לענסקער א גרויסע. געהאַט האָט ער צעהן מוידען און זעקס יונגען, אלע שוין אויסגעגעבען, אַחוץ די צוויי יונגסטע. די אַרומיגע קצבים, פֿישער זענען זיינע איידעמס אָדער זיהן, און אלע וואוינען און האַלטען בשותפות דעם סטאַון. און די מוידען וואַשען די וועש פֿאַר דעם גאַנצען הויגעזינד. געטראָפֿען האָט רב שלמה ברוזין קראַנק. אַרויסגעקוקט האָט דער אַלטער יוד פֿון דעם ים קישענס און דעקעס אַרויס אַ צעהיצטער, אַ צעוואַרימטער, מיט אַרויט פנים, ווי פֿון אַ וואַרימער באַד אַרויס. וואָרום הייס איז געווען אין שטיבעל נישט אויסצוהאַלטען, און אַרויפֿגעלעגט האָבען זיי אויף דעם יודען אלע קישענס און דע-קעס, וואָס האָבען זיך געפֿינען אין דער משפּחה. דערגרייכט האָט דער טורעם פֿון די קישענס ביזן האַלבען פֿאַלקען אַרײַן. פֿער-זאַמעלט זענען געווען אַרום דעם בעט פֿון דעם אַלטען פֿישער-יוד אלע זיינע זיהן און איידעמס, אייניקלעך און אור-אייניקלעך; ערשט אַהיים געקומען פֿון וועג נאָך אין די קליידער, פֿיי געטרונג-קען מיט צעפֿלאַמטע שטאַרקע פֿנימער און אויסגעהערט דעם פֿאַ-טערס קרעכצען.

— אוי, שלעכט, רב שלמה, — ברומט דער יוד פֿון בעט אַרויס, דערזעהנדיג אַרײַנקומען רב שלמה'ן, פֿאַר וועלכען אלע האָבען זיך איפֿנעהויבען. מיט איין שאַד מיט דער האַנד האָט דער אַלטער אַראָפֿגעוואַרפֿען פֿון זיך דעם טורעם מיט די קישענס אין דעקעס און אויפֿגעזעצט זיך אויפֿין בעט — כּשוף מיר אַנגע-טאָן. די גויע, וואָס דער גנב האָט איהר די קראַנקע קינד אײַנגעהאַנדעלט. כּשוף געטאָן, רב שלמה, איף האָב עס אַליין גע-זעהן, דורכגעזעהנדיג דעם דאָרף, — זי האָט דאָך געוויזען מיין קאַפּ אין שפּיגעלע יוסעלען דעם דאָרפֿס-געהער, ער האָט דאָך דער-צעהלט אין דער חברה.

אַלט איז געווען ברוך לענסקער, פֿון די אַמאָליגע פֿישערס. קיינער, אפֿילו נישט ער אַליין האָבען געוואוסט, ווי אַלט דער יוד איז. אַז מען האָט איהם געפֿרעגט: „ווי אַלט?" — האָט ער גע-ענטפֿערט: „צעהל דייע צייהן". אַזוי האָט ער געלעבט אַהן רע-צענונג ווייט אין די יאָהרען אַרײַן. געזעהן האָט ער אַ שטיק וועלט.

נאפאלעאָנען נאָך, ווען ער איז מיט זיין מיליטער אין גרויס-
 פוילין געווען. צוגעשמעלט בשתיקה האָט דער יוד די פּאַלאַ-
 קען אָקסען אין די וועלדער אַרײַן, ווען זיי האָבען די „פּאַוסטאַניע“
 געמאַכט, — און נישט איין מאָל שוין געשטאַנען „אונטערן מע-
 סער“. קיינמאָל נישט קראַנק געווען, קינדער געהאַט יעדעס יאָהר,
 ביז טיף אין דער עלטער אַרײַן, און אויפֿגעשמעלט אַ דור מיט
 פֿישערס און קצבים, וועלכע בעזאָרגען אַ האַלבע מדינה יודען מיט
 פֿיש און פֿלייש אויף שבת. יעדער שענער פֿישער, אַלטער קצב איז
 זיין „מדותן“, און פֿאַר זײַנס אַ פּאַטש ציטערט נאָך היינט אַ
 גאַמבינער יונג.

— וואָס איז אײַך דען? — פֿרעגט רב שלמה, — געווען דער
 פֿעלדשער?

— וואָס פֿעלדשער, אז זי האָט פֿשוף געמאַן, די גויע?
 כִּגעה אַדורך איהר הויז, האָט זי מיר אונטערגעוואָרפֿען אַ פֿערדישע
 פּאַדקאַווע, אז אײַך זאָל אויפֿהויבען. דאָס האַרץ האָט מיר באַלד
 אָנגעדאַגט נישט גוטס, נאָר געה הויב נישט אויף קיין פּאַדקאַווע.
 אויפֿגעהויבען די פּאַדקאַווע, און אײַך דער הינטער מיר אַ ביזן גע-
 לעכטער. אײַך קוק זיך אים, די גויע שטעהט אויף דער שוועל
 פֿון דער טיר. „מיין שוואַרץ יאָהר אויף דיין קאַפֿ“. אײַך האָב
 באַלד געפֿיהלט, אז עס איז נישט גוט. אזוי ווי אײַך בין נאָר אַהיים
 געקומען, האָט מיר אָנגעהויבען צו פֿלאַמען די לינקע זייט און
 פֿלאַמט און פֿלאַמט, ווי אַ פֿייער וואָלט געברענט. זיי שמירען מיך
 מיט זאַלבען, וואָס מען שמירט די פֿערד. שמיר היינט, שמיר
 מאַרגען, אז ייסעלע דאַרפֿס געהער האָט מיין פנים אין אַ שפּי-
 געלע געזעהן. נא, קוק אַרײַן, — זאָגט זי, — אין טראַגט איהם
 אונטער אַ שפּיגעלע. מיין פנים האָט ער דאָך געזעהן.
 און נישט בלויז מיך האָט זי איהם געוווּען, נאָר אַלע
 יודען, און „וואַש ראַביען, אי טען באַנאַטע קופּיעין“,
 זאָגט זי. וואָס וועט דיר דאָ העלפֿען שמירען, אז אַ פֿשוף שטעקט
 דיר אין די זייטען?

דער יוד האָט אָפּגעקרעכט, אויסגעטרונקען דעם טיי און
 אונטערגעשטעקט צום שמירען די זייט, וועלכע איז שוין געווען קאָ-
 לירט פֿערשיידען-פֿאַרביג פֿון אַלערליי שמירערייען, וואָס זענען

אויף איהר אויסגעגאסען געווארען. דאָס ווייב איז געזעסען אויפֿן
 ראַנד פֿון בעט, די קינדער אַרום, און קיינס האָט נישט דערוועגט
 זיך קיין וואָרט אויסצורעדען אין רב שלמה'ס געגענוואָרט. דער
 עלטסטער זוהן, לייוערל, אַ שטאַרקער קצב, איז צוגעגאַנגען און
 אַרויסגעגאַסען זיך אויף די הענד עפּים אַ זאַלפּ, וואָס די גאַנצע
 שמוץ איז געוואָרען פֿערכאַפט פֿון זיין ריה, וואָס מען שמירט דער-
 מיט פֿערד, און האָט אָנגעהויבען דעם פֿאַטערס זייט אַזוי צו ריי-
 בען מיט זיינע אייזערנע הענד, אַז דער אַלטער האָט געקרעכצט
 אונטער זיי, און אויף הנאה געהאַט דערפֿון: „אַ, אַ“. דערנאָך, אַז
 זיי האָבען איהם אין בעט אַריינגעלעגט, אַ האַלבען עמער גע-
 קאַכט וואַסער, אָנגעגאַסען אין פֿלאַשען, אַרום איהם געלעגט, האָ-
 בען זיי איהם ווידער צוגעדעקט מיט די אַלע קישענס און דע-
 קעס. דער אַלטער האָט געשוויצט, ווי אין אַ באַד. מיד איז ער
 געווען פֿון דעם רייבען, איז ער פֿאַלד איינגעשלאָפען, אַרויסגע-
 שטעקט זיין צעקאַכט פֿנים פֿון דעם ווייסען בעטגעוואַנד און פֿער-
 נומען דאָס שטיבעל מיט זיין מוראדיג שטאַרבען.

דערזוויל האָבען די מוידען צוגערוימט אַ שטיבעל פֿאַר רב
 שלמה'ן. די זיהן מיט די איידעמס זענען אַהיים צו די ווייבער
 אויף נאַכט־עסען געגאַנגען און צום טייף אַראָפּ, אויף אַ
 גאַנצע נאַכט די פֿיש כַּאפּען נעם איז געווען דאָנערשטאַג אויף
 דער נאַכט, ווען מען כַּאפּט די פֿיש אויף שבת. אין קיך האָט
 שוין געקנאַקט איבערין פֿייער אַ פֿריש יאַיכעל פֿאַר רב שלמה'ן. און
 רב שלמה האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין אַ ווינקעל ביים שווי-
 בען-שענקעל, פֿון וועלכען עס האָבען אַרויסגעשמוקט די פֿרישע
 עפעל, מעריב דאווענען.

לאַנג איז געשטאַנען רב שלמה ביי דער שמונה עשרה
 און געבעטען צום רבוננו של עולם מיט אַ צעבראַכען האַרץ. אָבער
 נישט די תפלה פֿון סדור האָט ער געבעטען, אַן אַנדער תפלה:
 „רבוננו של עולם, שטעה מיר ביי, לאַז מיך נישט אַריינפֿאַלען
 אין שטנים האַנד, רבוננו של עולם!“ וואָרום אַ גרויסער נסיון איז
 איהם פֿאַרגעקומען בייצושטעהן — רחלע, ברוך לענסקערס יונג-
 גערע טאָכטער.

שוין לאַנג, ווי ער פֿיהלט, דער יצר-הרע שטופּט איהם

צו איהר... נאָך דענסטמאָל, בשעת נעכע האָט נאָך געלעבט.
אַבער זינט ער האָט חתונה געהאַט מיט דעם זינגען ווייבעל, האָט
ער ביי זיך דעם יצר-הרע אַראָפּגעוואָרפֿען. און אַ פּאַר מאָל איז
ער איהם שוין בייגעשטאַנען... נור היינט, איצט, און ביי רחל'ען...
נאָר צו-פֿיעל געוועהנט איז ער געווען צו איהר, דערפֿאַר
פעט ער איצט מיט אַ צעבראַכען האַרץ און שטעהט לענגער
שמונה עשרה.

און אזוי ווי ער שטעהט איצט, און דאָס האַרץ און די
מחשבה איז זיך מתכוֹן צום רבונו של עולם, הערט ער איהרע
טריט. מיט גרויס פּאַראַד גרייט זי צום טיש פֿאַרן סוחר, און
ער הערט, ווי איהר פֿרייה אויף זיין קומען שפּראַצט אַרויס פֿון
איהר גאַנג. ער הערט עס אין די בעוועגונגען איהרע, אין די
טריט איהרע, אין דעם קלאַנג פֿון די מעלער, וואָס זי גרייט צום
טיש — אין עס נעמט איהם אַרום אַ ווייך געפֿיהל צו איהר...
אַ רחמנות און אַ צערמליכקייט... מען טאָר נישט פֿערשעמען קיין
געפֿיהל, פֿון וועמען עס קומט אויף — טראַכט ער זיך, — זי איז
דאָך אויף אַ בעשעפֿעניש! און ער הויבט אָן מורא צו קריגען
פֿאַר זיך... און האָט פֿערדראָס, פֿאַרוואָס ער איז אַהער פֿערפֿאַהרען,
פֿאַרוואָס ער האָט זיך איינגעשטעלט. אַבער באלד געפֿינט ער דעם
בטחון אין רבונו של עולם. דער רבונו של עולם וועט איהם ניט
פֿערלאָזען, וואָרום וואָס וואָלט דען פֿון דעם מענשען געוואָרען,
ווען נישט דער רבונו של עולם? — ער פֿיהרט דאָך אַלע אונט־
זערע מעשים...

אַז ער האָט צוריק געפֿונען זיין בטחון, איז ער רוהיגער
געוואָרען. אויסגעגאַנגען שמונה עשרה, האָט ער זיך אַרומגעקוקט
אין שטייבעל. דער יצר-הרע האָט שוין אַלין אָנגעגרייט פֿאַר איהם...
דער אַלטער איז פֿעסט געשלאָפֿען, אויפֿ'ן טיש איז געווען אויס-
געשפּרייט אַ ריינער טישטויף, געווען געגרייט צום טיש בעל-
הבית'יש... די שטוב אויסגעקעהרט, מיט זאַמד אויסגעשטאַמען, דער
לאַמפּ בוענט זיך פֿרעגליך, און פֿון דער צווייטער שטוב, פֿון
דער קיך, הערט זיך, ווי זי וואַשט זיך... רחל'ע וואַשט זיך! דאָס
קאַלטע וואַסער גיסט זיך איבער איהר נאַקעט לייב, איבער איהרע
נאַקעטע הענד און האַלז...

רפ שלמה האָט געפרובט צו קלערען וועגען לוגיק, וועגען די צוויי טויזענד זעקלעך ווייץ, וואָס עס שטעהט איהם פֿאַר מאַרגען צו קויפֿען, וועגען דעם, וואָס לייבוש קראָשעטוי-צער האָט נישט אויסגעקויפֿט די שעפּסען, און וועגען דעם משפט, וואָס שטעהט פֿאַר איבער די צוויי גנבים, וואָס זידען און גויים האָבען בשותפות געשלאָגען אויפֿן יאָהר-מאַרק. אָבער פֿין דעם אַלעם שווימט איהם אויפֿן געדאַנק אַרויס „דוד המלך מיט בת-שבע“.... „זי האָט זיך געוואָשען אויפֿן דאַך, און דער קעניג האָט זי געזעהן...“

און ווידער טראַכט ער:

— שלעכט געטאָן, דאָ פֿערפֿאַהרען. מיטן יצר-הרע טאָר מען זיך ניט שפּילען.

טור פֿאַלד איז זי, רחלע, אַרײַן אויף דער שוועל פֿון דער טיר. ער האָט געקוקט אויף איהר.. געווען איז זי איצט אָנגעטאָן אין אַרײַן געוואָשען ווייס קאַפֿטעל, און די שענסטע שירץ פֿון קאַסטען אַרויסגענומען. און די שוואַרצע געדיכטע דאַך, ווי אַ ים וואַסער, פֿעלגענען איהר קאַפּ, און גרויסע אויגען האָט זי, און אַ שטאַרקען ווייסען האַלז, וואָס קוקט אַרויס פֿון אויסגעשניטענעם קאַפֿטעל, און רוימע ליפֿען, און שטאַרקע ווייסע צייהן, און אַז זי לאַכט, לאַכט אַלץ מיט מיט איהר. זי שטעהט און קוקט איהם אין די אויגען אַרײַן, און אַ גרויסע פֿרייד שפּראַצט פֿון איהר פֿנים אַרויס, אַז זי בעדינט דעם סוחר. זי וויל איהם זיין וואונש פֿון די ליפֿען אַראַפֿשארען... יאָ, ער האָט מורא פֿאַר איהר... ער ווייס, אַז זיין האַרץ איז שטענדיג געווען גענוגט צו איהר, און נאָך דעם ווייבס טויט, ווען ער האָט געקלערט וועגען אַ שידוך, האָט ער געקלערט וועגען איהר, — פֿון דער עבירה מאַכען אַ מצוה... פֿון אַ שטאַרקער משפּחה קומט זי אַרויס: צעהן פֿרידער, ווי די ריזען. אַ שטאַרקער דור וואַלט אַרויסגעקומען פֿון איהר. נאָר ער האַמ'ס נישט געוואַלט טון פֿאַר די קינדער. די קינדער וועלען זיך שַעמען, און צוליעב געכען, עליה השלום. און צוליעב דער וועלט, האָט ער גענומען אַ בת גדיבים.

אין שטיבעל איז קיינער נישט געווען. רחלע איז גע-

בלויבען מיט רב שלמה'ן אַליין. אַ מינוט האָט זי געוואָרט. צום סוף זאָגט זי:

— רב שלמה לאַנג שוין נישט געווען ביי אונז. מיר האָבען אזוי געוואָרט! — דערביי איז זי רויט געוואָרען און אין פערלעגענ-הייט שטעהן געבליבען אין אַ ווינקעל.
רב שלמה ענטפערט נישט.

— רב שלמה איז אַודאי הונגעריג; דאָס עסען וועט באַלד פֿאַרטיג זיין.

און זי קוקט איהם מיט שרעק אין די אויגען אַריין—מסתמא איז דער סוחר ביזוי. זי בעטראַכט איהם. נאָר אז זי זעהט, אז רב שלמה ענטפערט נישט, שווייגט זי און וואָרט אַ מינוט אין שטוב. איהר האַרץ קלאַפט אין דער הויף אזוי, אז רב שלמה הערט עס, הערט, ווי זי וואָרט און קוקט איהם מיט געטריישאַפט, ווי אַ הונט אין פנים אַריין, און וואָרט אויף עפּיס, גאַטש אויף אַ גוט וואָרט, און ער קאָן עס נישט איבערטראַגען, — רופט ער זיך אָן צו איהר מיט אַ שמייטעל אין באַרד אַריין:

— און וואָס מאַכט עטין? נישט אויסגעקומען, רחל'ע, דאָ צו זיין. אפשר איצט אָפּטער. וואָס, אפשר שוין אַ פּלז געוואָרען? די מויד ווערט רויט פֿאַר פרייד, ענטפערט מיט האַלב-פערשטענדליכע ווערטער און ברעכט אָב אין מיטען. נאָר זי קוקט, קוקט אויף רב שלמה'ן מיט פֿרייד און דאַנקבאַרקייט פֿאַר זיינע וואַרמע רייד, וואָס ער האָט גערעדט צו איהר, און וויל שוין מעהר גאַרנישט. זי געהט גליקליך פֿון שטיבעל אַרויס און הויפט אָן צו דערלאַנגען אויפֿן טיש. ביים וואַשען האָט זיך רב שלמה אומגליקליך געפיהלט. אָט האָט ער שוין געגעבען די האַנד דעם יצר-הרע, נאָר אינערליך האָט ער זיך נישט געפיהלט שולדיג און זיך געפיהלט גענוג שטאַרק. איבעריגענס, האָט ער זיך פֿער-לאָזט אויפֿן רבונז של עולם, אז דער רבונז של עולם וועט איהם נישט לאַזען קומען צו קיין עבירה.

רחל'ע האָט דערלאַנגט דאָס עסען פֿאַר רב שלמה'ן און האָט קיין איינציג וואָרט נישט גערעדט. דאָס פנים האָט איהר נאָר געפלאַמט, ווי פֿיער, און דאָס האַרץ האָט הויף געקלאַפט פֿון אונטער דעם לייכטען ווייסען קאַפּטעל. די האַר האָבען זיך איהר

נישט געהאלטען און ארויסגעפלאכטען זיך פון די צעפ. אז זי האט דערלאנגט דעם טעלער צום מיש, האבען איהר די הענד גע- ציטערט. רב שלמה האט דאס אלץ בעמערקט, און איהר אומ- רוהיגקייט האט איהם הנאה געטאן. ער האט איצט פערגעסען אן אלץ און הנאה געהאט פון עסען און פון דעם, וואס זי שטעהט הינטער איהם, ביי דער טיר, שטעהט און קוקט, ווי ער עסט, ווארט, ווי א געטרייער הונט, און ער הערט איהר הארץ- קלאפען פון דערווייטענס.

לאנג און הויך האט ער געצויגען דאס פענשען און פרום און ערנסט געבענשט. און זי איז אלץ נאך געשטאנען אויף איין ארט ביי דער טיר און האט נישט אראפגענומען דאס אויג פון איהם. בעטראכט איהם, בעטראכט און געווארט, און דאס הארץ איהרס האט געקלאפט ווי מיט האמערס.

אין שטיבעל איז קיינער נישט געווען. די מוטער איז שוין געשלאפען, און די שוועסטער איז אוועק צו א שוועגערין. עס האט זיך נאר געהערט דאס שנארען פון פרוך לענסקער. רב שלמה האט נאָר פֿענשען ארויסגענומען זיין רעכען-ביכעל און דערינען אריינגעקוקט. די מויד האט אלץ געווארט, געשטאנען אויף איין ארט און נישט אראפגענומען דאס אויג פון איהם. אז ער האט זיין רעכען-ביכעל צוגעמאכט, האט די מויד גע- פרעגט פערשעמט, מיט אראפגעגעהאלטענע אויגען צו דרערד:

— וואו וועט רב שלמה שלאפען? וואו שטענדיג?

רב שלמה האט געשאקעלט מיט'ן קאפ אויף יא און ווייטער געווען פערנומען מיט זיינע זאכען. די מויד איז פלינק אריין אין קאמער, אין דער צווייטער שטוב. רב שלמה איז איצט אומרוהיג געווארען. דאס הארץ האט איהם געקלאפט, און זיינע נאָלעכער האבען געציטערט... ער האט אָנגעהויבען שפרייזען איבער דער שטוב מיט פלינקע טריט. ער האט געוואלט ארויס פון שטוב, און האט נישט געקאנט. ער איז אריין אין קאמער. רחל'ע איז געשטאנען ביי דעם בעט, וואו ער האט געוואלט שלאפען, און אויסגעשפרייט א פריש ליילעך. אז זי האט איהם דערוועהן שטעהענדיג פאר איהר, האט זי אויפגעפֿענט די אויגען מיט די ליפען און געקוקט איהם אין פנים אריין. איהרע אויגען האָ-

בען א גלאַנגן געוואָרפֿען, און איהרע צייהן האָבען זיך אַרויסגעביסען
אויף איהרע ליפֿען, און זי האָט געקוקט אויף איהם האַלב אין
חלשות, און געוואַרט, געוואַרט, ווי אַ געטרייער הונט... און דאָס
הארץ האָט איהר הויף געקלאָפֿט.

— דו דאַרפסט אַ פֿלה ווערען, רחל'ע, — האָט איהר רב
שלמה געזאָגט אַ בלייבער, — נאָ, בעהאַלט דיר דאָס, וועסטו
האָבען צו שטייער אויף נדן. דו דאַרפסט אַ פֿלה ווערען, רחל'ע!
דאָס מיידעל האָט געלאָזט פֿאלען דעם הונדערטער אויף
דריערד און האָט איהם געקוקט מיט צער אין פנים אַרײַן, און פֿון
איהרע אויגען האָבען אַרויסגעשפּראַצט די טרערען אַזוי גרויס און
פול, ווי די פֿעריל.

דאָס האָט איהם געדוירט, און ער האָט זיך פֿאַרוואַרפֿען
געמאַכט פֿאַר דער שטאַלצקײַט. „האַסט צוגעוועהנט דאָס מיידעל
צו דיר“ — האָט ער זיך געזאָגט, און ער איז שוין גרייט גע-
ווען אַ טריט געהנטער צו טון צו איהר, און אויסגעשטרעקט די
האַנד נאָך איהר, ווי דאָס מיידעל מיט פֿערמאַכטע אויגען האָט
זיך אין זיין האַנד ווי אַ קרבן איבערגעגעבען... נאָר פֿאַלד האָט
ער געקלערט: יעדע יודישע טאָכטער איז ווי אַ מל'ים אַ טאָכ-
טער, און זי וועט אַמאָל וועמעס ווייב זיין. דאָס האָט איהם צו-
ריקגעשטעלט. ער האָט צו איהר געזאָגט מיט אַזוייכער, וואָ-
רימער שטים:

— ניין, רחל'ע, דו דאַרפסט אַ פֿלה ווערען, רחל'ע, און
גאָט זאָל דיר געבען, דו זאָלסט דיין בעשערטען געפינען, —
און ער איז פֿלונק פֿון שטוב אַרויס.

די נאַכט איז געווען אַ טונקעלע יאָן אַ וואַרימע, פֿאַטש
שוין אַן אלול-נאַכט. אלע פֿרוכטען און געוויקסען זענען שוין
רייף געווען, און ביי-נאַכט האָט דאָס די מיילער געעפענט און
אַרויסגעהויכט פֿון זיך דעם פעטען פֿרוכטען-געשמאַק. פֿעט איז
די ערד אַרום די לענסקער טייכען, רייף מיט סעדרע, און דער
עפעל און דער פֿאַרן, אַז זיי ווערען רייף, צעשיקען זיי זייער
ריח און פֿילען אָן די לופט. ליכטלעך האָבען זיך געליכטען
פֿון די גערטענער אַרויס, וואו יודען זענען געזעסען אין די סע-

דער צווישען גרינס. ליכטלעך האָבען געבלאָגדזשעט איבער די
 טונקעלע טייכען פון די פישער, וועלכע האָבען פֿערשפרייט די
 נעצען, די פיש צו לאַפען איבער נאַכט. אַלץ האָט זיך גע-
 טובליט אין געדיכטען, פעטען טונקעלן גראָ, וואָס איז פול גע-
 ווען מיט נאַכט-טוי. רב שלמה איז ווייט גענאַנען אין דער נאַכט,
 ביז ער איז אָנגעקומען צו די פֿרעגעס פון טייף. דאָרט זענען גע-
 זעכען די יודען, די פישערס, וועלכע האָבען אָפגעוואַרט די נעץ
 מיט די פיש, וואָס די יונגערע פישערס וועלען צופֿיהרען אויף די
 שיפלעך צום פֿרעג, דערווייל געשמועסט אין וואַסער אַרײַן, דער-
 צעהלט מעשיות פון שדים, פון לײז-ניקעס, און זייער געשפרעך
 איז, ווי בליי, אַריינגעפאלען און פֿערטרונקען געוואָרען אין דעם
 שוואַרצען טייף. אַז זיי האָבען דערזעהן רב שלמה'ן נױ האָבען
 געוואוכט, אַז רב שלמה נעכטיגט אין דאָרף, האָבען זיי זיך אויפ-
 געשטעלט, אָפגערוקט זיך און געמאַכט איהם אַן אַרט צווישען זיך.
 — איהר שלאַפט נישט, רב שלמה?

— גאָך פֿריה. וועגען וואָס רעדט איהר, יודען?
 — אָט זיצען מיר און דערצעהלען זיך מעשיות פון אַל-
 טען גאַסטינינער רבי'ן, — זאָגט לייזער פישער, וועלכער האָט זיך
 געהאַלטען פאַר אַלמדין, וואָרום ער איז געווען דער בעל-תפלה
 אין דער פישער-חברה, — מיר ווילען דאָך ופֿאַהרען אויף שבת-
 תשובה קיין גאַסטינין פאַר'ן משפּט. רב שלמה ווייס דאָך, אַז
 דער גוי איז געשטאַרבען.

— וועלכער גוי? — דער גנב פון יאָהר-מאַרק?
 — יאָ, דעם גוי האָבען זיי גע'הרג'עט. איצט וואַרפען זיי
 אַלץ אַרויף אויף די יודען — אַז מיר האָבען גע'הרג'עט דעם
 גוי. אין דער גאַנצער פֿראַצעס פֿאַלט אויף אונז. זיי האָבען זיך גע-
 נומען אַ „שרייבער“, ער זאָל פֿיהרען דעם פֿראַצעס.
 — אונזער פֿראַצעס וועט פֿיהרען דער רבונז של עולם! —
 האָט זיך אָפגערופען אַן אַלמער יוד, וואָס זיין ווייסע פֿאַרד האָט
 געלויכטען אין דער טונקעלער נאַכט אַרײַן — מיר וועלען פֿאַה-
 רען קיין גאַסטינין, דער רבי זאָל פֿאַר אונז מתפלל זיין.
 — זיי פֿאַהרען אויפֿן „אַטפוסט“ צו זייער „הייליגען“.
 אַז איהר פֿאַהרט זיך צו אייער גאַט, פֿאַהרען מיר צו אונזערן,

און מיר וועלען זעהן, וועלכער איז שטארקער, — רופט זיך אָב
אָיונגער פּישער, אַגראָבער יונג.

— ווען פּאָהרט איהר? — פרעגט רב שלמה.

— אויף שבת-תּשׁוּבָה. דער משפּט וועט זיין אַמאָג פּאַר
ערב יום-כּפּוּר, ווילען מיר שבת-תּשׁוּבָה ביים רבי'ן זיין. קראָך
שענוויין פּאָהרט, זשאַכלין פּאָהרט — אַלע פּון די מקומות פּאָהר-
רען, וואָס זיי האָבען „אויפגעשריבען“, אַז דער רבי זאָל מיט
אונז תּהלים זאָגען. רב שלמה וועט דאָך אויף זיין?

— אַז אַלע יודען פּאָהרען, וועל איך אויף אויף שבת זיין.

— מען מעג פּאָהרען צו איהם, רב שלמה. אוי מען מען, —

דערצעהלט ווידער דער אַלטער פּישער דער בעל-תּפּילה, — איך האָב
גאָך זיין פּאָטער, דעם אַלטען גאַסטינינער, געקענט. איז דאָס
געווען אַ יוד, ווען ער האָט אונז דעם לענסקער טייף אָפּגעריינגט!
איהר געדענקט נישט, פּישערס, ווען דער טייף איז געשטאַנען
אַ „ממא“, די פּיש זענען איבער די ברענעס געשוואומען, און
קיניגער האָט זיך צו זיי נישט צוגעריהרט; דער טייף איז געווען
פּערשאַלטען. שניקעס זענט איהר נאָך דעמאָלט געווען. מיר,
אַלטע פּישערס, געדענקען עס, ווען עס האָט פּון טייף „געסטראַ-
שעט“ מיט נישט-גוטע. אַך, ווען נישט דער אַלטער גאַסטינינער,
זכּרונו לברכה, וואָלט איהר נישט היינט אויף די זאַמדען פּיש
געכאַפט.

— דערצעהלט, רב לייזער, דערצעהלט. רב שלמה וויל אויף

הערען, — ווערען יודען נייגעריג.

דער יוד רוקט זיך געהנטער צו צו רב שלמה'ן און
הויפט אָן דערצעהלען, און זיינע ווערטער ווערען פּערשוואונדען
אין דער שוואַרצער נאַכט אַריין.

— פּאַרצייטענס, רב שלמה, ווען עס איז נאָך נישט גע-

ווען דער נייער גאַסטינינער וועג, איז מען געפּאָהרען צום טייף
מיט'ן אַלטען פּוילישען וועג. פּרוּך לענסקער האָט דאָרט דעמאָלט
געוואוינט אויף יענער זייט טייף. איך האָב גענומען דעם טייף,
בעצאָהלט דעם שררה דריי הונדערט גילדען, און דאָ הויפט מען
אָן צו רעדען, אַז פּישערס ווילען נישט די נעץ פּערשוואַרען און
וואַסער — עס „סטראַשעט“ מיט שדימ. יודען — סוחרים, שניידערס,

שוסטערס פאָהרען אויף די יאָהר-מערק, קומען אַהיים, דערצעהלען
 מיאסע זאָכען. איינער האָט געזעהן פון טייף וויסע נענו אַרויס-
 געהן, זענען זיי נאָכגעפאָהרען די גענו, געוואָלט זיי באַפען.
 מיט אַמאָל ווערען די גענו נישט, און די פוהר ליגט אין אַ בלאַטע,
 נישט אַרויסצוקריכען. אַנדערע דערצעהלען, אז זיי האָבען ביי-
 נאָכט געזעהן פֿרויען זיך פאָדען אין טייף, געפאָשט אין וואָ-
 סער און אויף געלאָכט. עס דערצעהלט איינער, אַ צווייטער, און
 מען הויבט אָן צו וויכען דעם וועג ביים טייף. עס רוקט זיך אָן
 מיין טערמין, אויף געה צו אַ פישער אַגוי: „פֿערוואַרף מיר די
 נעץ אין טייף“, — „פאָר קיין מיליאָן אויף נישט. מיין לעבען און מיין
 אמונה איז מיר טייערער“.

געה אויף צו אָן אַנדער פישער: „פֿערוואַרף מיר די נעץ
 אין טייף!“ — „מיין לעבען און מיין אמונה איז מיר טייערער“.
 נישט גוט, טראַכט אויף מיר. לויף אויף צו אַנטאָניען. אַגוי געווען
 דעמאָלט אַוואַקאָ, בעקאָנט געווען אין די מקומות פאָר „אַלע-
 בען-איינשטעלער“: „געה, פֿערוואַרף מיר די נעץ אין טייף“. —
 „אז דו וועסט מיטגעהן. אין צווייען געה אויף, איינער נישט“.

קלער אַהין, קלער אַהער, דריי הונדערט גילדען איז דאָך
 עפּיס געלד, און אַווייב מיט קינדער זענען נישט קיין שטיינער-
 אויף דער גאָס. גוט, זאָג אויף. אויף שטעל איין דאָס לעבען.
 מיר נעמען אַ פוהר, פֿערפֿאָהרען צו פרוכץ. זאָגט ער צו מיר:
 „לייזער, לאָז אָב, זעהסט, די פענסטער, וואָס געהען אַרויס פון
 מיין שטיבעל צום טייף, האָב אויף פֿערהאַקט — אויף וויל נישט
 זעהן, וואָס דאָרט טוט זיך פיינאַכט. אַגאַנצע נאָכט האַלט אויף
 דעם סדור אויפגעמישט ביי „שמע ישראל“ און מאַפעלטע מוזות
 אַנגעשלאָגען“.

אויף קוק אויף גאַרנישט. קום, זאָג אויף, צום גוי. מיר
 וואַרטען, ביז עס ווערט טונקעל. זומער, עס ווערט שפעט פּינ-
 סטער. די נאָכט וואַרטט זיך שוין צווישען די קשאַקעס אין
 טייף אַרין. לאָזען מיר זיך מיטן שיפעל, פֿערוואַרפען די נעץ.
 צוערשט גאַרנישט, עס פאָלט די נאָכט ביסלעכווייז, ביז עס ווערט
 גאַנץ טונקעל. פּלוצים זאָגט צו מיר דער גוי: „לייזער, גיב
 נאָר אַ קוק!“ אויף גיב אַ קוק. אידר זעהט דאָרט אין טייף, וואו

דאָס שיפעל פערפֿאהרט איצט, דאָרט פֿון יענעם עק ביי די קשאַקעס, גיט זיך אַ טיוף אַ פרוי, אָבער אַ פרוי, ווי אַ פּריציפּע, מיט נאָסע האָר, גיט זיך אַ קוק אַרום איבערן וואַסער מיט אַ פּאַר גרינע אויגען, ווי אַ לעמפעל וואָלט דיר אַרומגעלאָפּען איבערן וואַסער און אַ פּרום כאַ-כאַ-כאַ און אַ טיוף אונטערן וואַסער. אין אַ מינוט אַרום אַגאַנצע סטאַדע דאַמען, אַ צוואַנציג שטיק. אַלע האָבען זיי אויסגעזעהן גלייך, אַלע מיט גרינע אויגען און לאַנגע נאַסע האָר. אַ זעץ-אויף זיך אין וואַסער ביזן האַלבען לויב - כאַ-כאַ-כאַ! איך גיב אַגעשריי: „שמע ישראל“, דער גוי, להבדיל: „אוי, יעזוס“. און ווי זיי הערען אונזער געשריי - אַ טיוף אונטער און וואַסער. דו זעהסט שוין נישט, נאָר דו פיהלסט פון וואַסער אַזאַ פּרומען, אַזאַ ביטער געוויין, אַז דאָס האַרץ ווערט צעשניטען... קיים מיט צרות זיך צום ברעג צוגעשיפט. דאָס לע-בען איז טייערער ווי אַליץ.

די נאַכט איז געלעגען שוואַרץ-טיף, פּערזונקען אין די גרעזער, טיף פּערזונקען אין וואַסער. פון דערווייטענס האָט זיך געהערט, ווי די פּיישערס קלאַפּען לייכט מיט זייערע רודערס איבער דעם אויבערפלאַך פון וואַסער, און יעדע מינוט גיט עס אין וואַסער אַ צוג. פאַלט אַ שטערן איבער דער טונקעלער נאַכט אין וואַסער אַרײַן, און עס דוכט זיך, אַז אַט באלד וועלען אַרויס-טויכען פון טיף די וואַסער-פּרויען, וועגען וועלכע לייזער פּיישער דערצעהלט.

— און וואָס איז געוואָרען דער סוף? — פּרענען רי זונגע פּיישערס מיט אומגעדולד.

— דערווייל ווערען פּייש טייערער אין די אַרומיגע מקומות. אַ קליינגקייט, לענסק גיט קיין פּייש נישט! די פּייש שווימען דיר איבער דעם ברעג - נו, געה כאַפּ זיי! אפילו ווען דו וועסט זיי כאַפּען, ווילען אויך די ווייבער קיין לענסקער פּייש נישט קויפּען. איך לויף צום שררה: „געוואָלד, פּאַניע לעבען! אַן אַרומאָן אַיז, דריי הונדערט גילדען!“ דער שררה, אַרשע, זאָגט: „וואָס זאָל איך דיר טון? פּאַהר צו דיין ראַביען, זאָל ער דיר העלפּען.“ איך גיב מיר אַ טראַכט: אין אַ גוטער שעה, אַפּשד האַסטו רעכט. וואו איז טאַקע געווען מיין שכל ביז איצט? — איך פּאַהר קיין גאָ-

סמינין, ריים מיך אריין צום רבי'ן — א פראַסטער איז ער דאָך גע-
 ווען און א צוגעלאָזענער; ווער עס האָט געוואָלט — קום אריין און
 זאָג: רבי, אזוי און אזוי! און איך וויל שוין גאַרנישט פאַר מיר,
 אפשר בין איך נישט ווערט, נאָר פאַר'ן פּלל — אַרימע לייט קאָ-
 נען, נעביך, קיין פיש נישט קויפּען אויף שבת. אין די אלע
 מקומות זענען פיש טייער געוואָרען. דער רבי רופט אריין דעם
 שמש, און דער שמש זאָגט אויף דאָסזעלבע: „גילדען אַ פונט
 פיש. אַ האַלבע שטאַרט שוין די דריטע וואָך אָהן פיש. און
 נישט בלויז ביי אונז.“ דער רבי דרעהט זיך אַרויף און אַראָב
 איבער דער שטוב. מיט אַמאָל מאַכט ער צו מיר: — „האַסט שוין
 דעם חודש מחדש לבנה געווען?“ — „ניין“, — זאָג איך. — „האַסט
 דאָ דעם וואָגען?“ — „יא“, — זאָג איך. — „מיר פֿאַהרען היינט אויף
 דער נאַכט צום טייף. נאָר געדענק, זאַלסט קיינעם נישט זאָגען
 דערפון, עס איז אַ גרויסער סוד, און וואָס דו וועסט זעהן, זאַלסטו
 שוויגען, זאָל נאָט אַבדיטען.“

פאַרנאַכט האָב איך איינגעשפּאַנט מיין וואָגען און געוואַרט
 הינטער דער שטאַרט, ווי עס איז געווען אַבנערערט מיט'ן שמש.
 איך גיב אַ קוק — דער רבי מיט'ן שמש געהען אין פּראַסטע קליי-
 דער, פּדו מען זאָל זיי נישט דערקענען. פּלינג אַרויף אויף דער פּוהר,
 און מיר פֿאַהרען. דער טייף איז נישט ווייט, אַוואָרסט צעהן. און
 אַנאַכט איז דענסטמאָל געווען — אַמחיה. די לבנה איז ערשט
 אַרויס אויפ'ן הימעל, זומער-לעב. גיך זענען מיר אָנגעקומען צום
 לענסקער וועלדעל ביים טייף. דער רבי איז אַראָב פון וואָגען,
 אריין אַביסעל טיפּער אין וואַלד אריין, געשטעלט זיך אונטער
 אַבויס און מעריב געדאווענט. געקערעכט, נעביך, איי געקערעכט!
 איך מיט'ן שמש — הינטער איהם. נאָך מעריב זאָגט ער צו מיר: —
 בלייב דו ביים וואָגען, און איך וועל מחדש זיין די לבנה.

וואַרט איך און זעה, ווי אָט הויפּען זיך שוין אָן די פּרויען
 צו בעווייזען. דאָס האַרץ קלאַפט מיר. דער רבי קוקט נישט אויף
 זיי, נאָר נעמט אַרויס דאָס סדור'ל און הויבט אָן מחדש צו זיין
 די לבנה. איך קוק הינטער מיר — די פּרויען האָבען זיך אלע אויס-
 געזעצט אין וואַסער און האַרען זיך אַיין, ווערען נישט פּער-
 שוואַנדען. פּלוצים, ווי דער רבי זאָגט אזוי צו אונז „שלום

עליכם", און מיר ענטפערן איהם „עליכם שלום", — גיט ער זיך אדרעה אויס צו די פרויען און זאגט צו זיי: „שלום עליכם!" ווי זיי האָבען נור דערהערט דאָס וואָרט, איז, ווי דו וואָלסט זיי פון וואַסער אָפגעווישט — אונטערנעטונקט און נישטאָ מעהר.

נאָך דעם מחדש זיין די לבנה האָט זיך דער רבי גע-
שטעלט ביים פרעג און גערעדט אין וואַסער אַרײַן: „איך בין
גור אויף אײך, איהר זאָלט מעהר דאָ נישט אַהער קומען, אײערע
נשמות טיבל זיין; יודען דאַרפֿען פיש אויף שבת".

און פון דענסטמאָל אָן — שאַ! מען הערט נישט און מען
זעהט נישט, ווי מען וואָלט דאָס וואַסער מיט אַ האַנטן אָפגעווישט.
דער שמש האָט אָבער דאָך דערנאָך דערצעהלט. עס זע-
נען געווען די מתים פון דעם דערבייאַגען בית-עולם, וואָס ליגט
אויפֿן באַרג... זענען זיי אַהער געקומען, אין טײַך טיבל צו
זיין זייערע נשמות, איידער זיי זענען אין הימעל אַרויף צום
בית-דין של מעלה. אַחַר זינדיגע נשמות געווען, וואָס מען
האָט נישט געלאָזט אין הימעל אַרײַן, און מיט דעם, וואָס דער
רבי האָט זיי געזאָגט „שלום עליכם", — האָט ער זיי אַרויפגעבראַכט
אין הימעל אַרײַן.

— אַזאַ יוד איז געווען דער אַלטער גאַסטינינער, — ווענדט
זיך דער אַלטער פישער צו די יונגע, — דאָס, וואָס איהר כאַפֿט
איצט פיש אין טײַך, האָט אַלץ דער רבי געמאַכט; אַז נישט,
וואָלט פון טײַך אַזומפֿ געוואָרען.

דער יוד האָט געענדיגט זיין ערצעהלונג. עס זענען נאָך
געזעסען די פישערס פערטראַכט און נעקקט טיף אין טונקעלן
וואַסער אַרײַן און צוגעהערט זיך צום קלאַפֿען פֿון די שיפֿלעך אין
די וועלען פון וואַסער פון דערווייטענס. עס האָט זיך געדאַכט
צו פּערינעמען דעם רבי'נס „שלום עליכם", וואָס האָט געשוועבט
איבערן וואַסער. באַלד זענען די שיפֿלעך צוגעשוואַמען צום פרעג
און געשלעפט אַשווער אָנגעפילטע נעץ מיט אַ גוט געווינס; די
יונגען האָבען זיך אָנגעהויבען צו רודערן, אויפגעשטעלט די
טונען מיט וואַסער, אָנגעצונדען די שטורקאַצען, און ביי דעם
ליכט האָבען ברוך לענסקער'ס זיהן אָנגעהויבען אַרויסצו-וואַרפען

פון די שילעך אויפן ברעג גרויסע העכט, לעשטשעס, קארפען, וואָס זייערע נאָסע טונקעלע שופען האָבען געבלישטשעט אין פלאַם פון די שטורקאָצען. די יונגען האָבען די גרויסע פֿעטע פיש אַרײַנגעלאָזט אין די גרויסע טונען וואָסער, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די פיש, וועלכע קומען אַרויס פון דער טיפֿעניש פון טײַך, זענען דאָס די פּערװאַנדעלטע פֿרויען, וואָס זענען אויף שטענדיג אין וואָסער פֿערטריבען געוואָרען און זענען מגולגל געװאָרען אין די טונקעלע לעבעדיגע פֿיש...

אַז רב שלמה איז דערנאָך אַרײַן צום פֿישער געשטיגען, האָט ער נאָך געטראָפּען די מויד זיצענדיג אין קיך און וואָר טענדיג... איהר קאַפּ האָט זי געהאַט געוואָשען, די שוואַרצע געפּ פּערפלאַכטען אין רויטע בענדלעך און האָט זי פֿערבונדען אַרום איהר קאַפּ. זי האָט געהאַלטען אַ שפּיגעלע אין האַנד און זיך בעטראַכט דערינען...

אַ מינוט האָט זיך רב שלמה אָנגעשטעלט, בלייך געוואָרען, געקוקט אויף איהר. די מויד האָט איהם ווידער געשיקט איהרע בליקען פון איהרע גלענצענדע אויגען און טיף אַרײַנגעדורנגען אין זיינע אויגען, ווי זי וואָלט געוואָלט דורך איהר בליק איהר גאַנצע זעהנוזכט און וואונש פון איהר וואָרים בלוט אייסדריקען. איהר פולע ברוסט האָט הויך געקלאַפּט און זיך געהויבען און געשלאָגען פון איהר לייכטען ווייסען קאַפּטעל. זי איז געזעסען אויף איין אָרט און הינמיש בעמענדיג געקוקט אויף איהם... דער יוד האָט געפיהלט איהר וואַרימען בליק, און אַציטער איז איהם אַדורך דורך דעם לייב. ער איז פלינק אַרײַן אין זיין קאַמער, זיך פּעדמאַכט און הויך, פרום און מיטן גאַנצען האַרץ קריאת־שמע געלייענט.

צו מאַרגענס בעגינען, ווען רב שלמה איז געזעסען אויף זיין וואָגען, און די פּאַר שטאַרקע פּערד האָבען איהם געטראָגען איבער דעם פייכטען וועג, וואו אַרום און אַרום זענען געשטאַנען די פּאַרטיג געוואַקסענע תּבואות אויף די פעלדער, די פֿרוכט־טען אין די סעדר, אַלץ בעהויכט און דורכגעטונקט מיט דער פייכטקייט פון מאַרגען, — האָט גרויסע פֿרייד און אַ גרויסער

שטאַלץ אָנגעפילט זיין האַרץ איבער דעם, וואָס דער רבונו של
עולם איז איהם בייגעשטאַנען, און ער האָט גובר געווען זיין
יצר-הרע... און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אָ די אַלטע פעל-
דער און מעדער וואַקסען דאָס פאַר איהם, פאַר איהם ווערען זיי
רייף – אָ ער זאָל זייערע תבואות קייפּען. און מיט דעם גרויסען
בטחון אין רבונו של עולם איז ער זיין וועג געפּאַהרען – גרויסע
געשעפטען מיט דעם גרויסען לוצקער שדרה צו מאַכען.

זעקסמער קאפיטעל.

די מלחמה צווישן די געמער.

עס זענען אָנגעקומען שווערע צייטען אויף יודען. דער גוי, דער „קאָניקראַד“, וואָס מען האָט געשלאָגען אויפֿן מאַרק, איז פון די קלעפֿ געשטאַרבען. דער יוד, אייזיקל גנב, איז אַ גע-זונטער אַרויסגעקומען. האָבען די גוים געזאָגט, אַז „זייערן“ האָבען די יודען לעבען געלאָזט און „אונזערן“ האָבען זיי געהרגעט. אַ לויב האָט מען געמאַכט דעם גנב, גלייך ווי נישט אַ קאָניקראַד וואָלט געשטאַרבען, נור אַ הייליגער. די קירף האָט אַ גאַנצען מאָג געקלאָנגען, און דער קלאָנג האָט אויף יודען אַ שרעק אָנגעוואָרפען. זיי האָבען פּערפיהרט אַ פּראָצעס, אַ „שרייפּער“ האָבען זיי זיך פון דער גרויסער שטאַדט געלאָזט ברענגען, אַז ער זאָל זיין זייער מליץ יושר, אין אַרויפֿגעלעגט דאָס גאַנצע פּעקעל אויף יודען. געהערט האָט מען שוין, אַז מען האָט אַ פּאַר יודען, שניידער, די ריכטיגע אָנפיהרער פֿון געשלעג, אין וואָך אַריינגעזעצט און רב שלמה'ן האָט מען גערופּען אין „ראַטהויז“ אויפֿן פֿערהער. געוואָלט האָט מען איהם פּערהאַלטען, איז אָבער געוואָרען אַ גע-וויין אין שטאַדט, האָט מען אַיינגעלעגט אַ הויז אין ערבות און איהם אַרויסגעלאָזט. איז די שרעק בעפּאלען אַלעמען פון קליין ביז גרויס, און מען איז געלאָפּען קיין גאַסמינין, צום רביץ.

די גאַסמינינער ערד איז געווען פרומע ערד. פון יאָהרען-לאַנג איז דאָרט געשטאַנען די אַלטע גאַסמינינער שול, ווענען וועלכער מען דערצעהלט זיך אָן ביי יודען וואונדער-מעשיות, וואָס אין איהר איז געשעהן. וויפּעל תּפילות, וויפּעל יודישע טרע-רען האָבען איהרע אַלטע הונדערט-יעהריגע ווענט שוין אין זיך אַיינגעזאָפּט! קליין איז די שול פון דרויסען, פּדי זי זאָל זיך נישט וואָרפען די גוים אין די אויגען. און זינט יודען זענען אין גלות, מוז די יודישע שול זיין נידעריגער פּאַר זייער קירף... נאָר דער

נר תמיד, וואָס מען האָט אין איהר אָנגעצונדען פאַר הונדערטער
 יאָהרען, ברענט נאָך דאָרט ביו אויפֿן היינטיגען טאָג. און אַ חזקה
 איז עס, אַז אין שול וואָל תמיד פֿאַמט איין יוד ויצען, ביי-
 טאָג און ביי-נאַכט, און וואָל דאָרט תורה לערנען; און דער קול
 התורה, וואָס האָט זיך געלאָזט הערען אין איהר אין דעם ערשטען
 טאָג, וואָס מען האָט די שול אויפגעעמענט, איז נאָך נישט פֿער-
 שוויגען געוואָרען ביזן היינטיגען טאָג. יודען גלויבען, אַז ווען,
 חלילה, דער קול התורה אָדער דער נר תמיד וועט אין דער שול
 אויף איין מינוט איבערגעריסען ווערען, געהט די וועלט, חלילה,
 אונטער...

וואָרום די גאַנצע וועלט בעשטעהט נאָר אויף דער תורה,
 וואָס ווערט געלערנט אין דער שול... מתמידים ויצען דאָרט און
 לערנען יומם ילילה. אַרום דער שול געפינען זיך די גרויסע
 ישיבות, בעקאַנט אין פּוילען. ליעב האַבען די גאַסטינינער בעלי-
 בתים די בית-מדרש-בחורים און בעזאָרגען זיי מיט מעג — אַ
 חזקה שוין פון יאָהרען, — ציהט אָן די יוגענד פון די מקומות
 אַרום אין די גרויסע גאַסטינינער ישיבות תורה צו לערנען. די ראשי-
 ישיבות מיט די משגיחים מיט די קאַפלען אויף די קעפּ דעהען
 זיך אַרויף און אַראָב אין די ישיבות, און דעם קול התורה פֿון
 יונגלעך און בחורים הערט מען פון גאַסטינין אויף וויאַרסטען ווייט.
 היימיש זענען די בחורים ביי די שטאָדט-בעלי-בתים. די טאַמעס גי-
 בען זיי עסען, און די טעכטער וואַשען פאַר זיי וועש... און האָט
 אַ יוד אין די מקומות אַרום אַ טאַכטער אויסצוגעבען, שפּאַנט
 ער דעם וואָגען איין און פּאָהרט קיין גאַסטינין, קומט אין דער
 ישיבה צום רבי'ן אַריין: „רבי, גיט מיר אַ חתן פאַר מיין טאַכטער“.
 פּוהרט דער רבי אַ בחור אַרויס פון דער ישיבה: „נאָ, דאָ האַסטו
 אַ חתן פאַר דיין טאַכטער“. נעמט זיך דער יוד זיין איידעם אַהיים:
 „דאָ האַסטו דיר דיין פרויט, דיין קלייד, דיין ווייב מיט
 דיין שטוב, און זיין מיר און לערן“.
 אין יעדער יודישער שטוב איז דאָ אַן איידעם אַ לערן-

קינד, וואָס זיצט אַ גאַנצען טאָג איבער די גרויסע גמרות. עס אַר-
 בייט דער שווער, די שוויגער, די זיהן, די טעכטער; די ווייבער
 פּאָהרען אויף די יאָהר-מערק און שלאָגען זיך מיט די גוים,

און אין דער-היים זיצט דער איידעם און לערנט. מען קאָלט פֿאַר איהם יאָכלעך, און מען האָט דרף-ארץ פֿאַר איהם. און פֿאַהרט דער שוועהר אין די גרויסע שמאָדט אַרײַן, ברענגט ער מיט אין אַן עק פֿון זײַן וואָגען די ספרים פֿון יאָהר-מאַרק פֿאַר זײַן איידעם. אין יעדער יודישער שמוץ איז דאָ אַ שאַנק מיט ספרים, שײַם, רמב״ם, שאלות תשובות, ראשונים און אַחרונים... אַזוי ווערט די תורה פערשפרייט פֿון גאָסטינין איבער דער גאַנצער סביבה אַרום...

און אַזוי ווי ביי יודען, אַזוי איז, להפֿדיל, אויף ביי גוים. אויף דער גאָסטינינער ערד שטעהט די בעריהמטע דאָמבראָווער קירך, וואָס איהרע הייליגע בילדער זענען וואונדער, און די גוים פֿון דער גאַנצער מאַזאַוויצער ערד זענען עולה-רגל אַהין אין שלאָ-גען דעם שטערן אָן איהר הייליגער שוועל. פֿרום איז דער גוי פֿון דער גאָסטינינער ערד, און נישט צו איינעם ווייזען זיך הייליגע געשטאַלמען אין די נעכט פֿון מאַי-געבעט, ווען דער גוי זיצט אויס די גאַנצע נאַכט ביי די צלמים. דערפֿאַר, אַז עס קומט אָן אַן עת צרה אויף יודען, אָדער אויף גוים — אַיילען די ביידע פֿעלקער פֿון לאַנד פֿוילן קײַן גאָסטינין.

פערשטאַנען האָט דער ביסקאָפֿ פֿון דער דאָמבראָווער קירך, אַז יודען וועלען פֿאַרן פֿראַצעס קומען צום רבי'ן — האָט ער אויב-גערופען אַן „אַטפֿוסט" צום דאָמבראָווער הייליגען בילד, וואָס איז הינטער גאָסטינין, און, אויף להבעים, אויף דעמועלבען ישבת, וואָס יודען קומען צום רבי'ן.

בעלעבט איז היינט, פֿרייטאָג, דער וועג קײַן גאָסטינין. עס פֿאַהרען יודען צום רבי'ן, די אַרימערע געהען צו-פֿוס. עס געהען די גוים צום „אַטפֿוסט" אין דער קירך אַרײַן, וואָס דער גלח האָט אויסגערופֿען דוקא אויף דעם הייליגען שבת, פֿדי צו שטערען דאָס געבעט, אַז די תפילות זאָלען אויפֿן וועג צום שעה-הרחמים פֿערבלאָנדזשעט ווערען אין שטנים האַנד... נאָר מיר האָבען אַ גרויסען חזוק — דעם גאָסטינינער רבי'ן... „אַז איהר צו אַייערס — געהען מיר צו אונזערס" — טראַכט זיך נישט איין יוד, דערווענדיג די גוים. און נישט איין יודען פֿיהרט טאַקע דער שטן אַליין, דער גוי אויף זײַן אייגענער פֿוהר. אויסגענומען אויף זײַן וואָגען

דעם יוד, אז ער זאל איהם שמערען אין זיין דאווענען... און נישט
אין יוד האָט אויף די נאַרשקייט געטאָן — אויפגענומען אויף
זיין פּוּד אַ גוי'ע, צו פיהרען זי אויפ'ן „אַטמוסט" אין דער קירך
אַרײַן.

די שמאָרט איז שוין פּוּל די גויים אין די נייע זונטאַגדיגע
רעק, וואָס יודען האָבען דורך די לאַנגע ווינטער-געלט אויפגע-
נייהט. אויסגעפּוצט האָבען זיך די פּויערטעס פאַר זייער גאָט אין
דעם שענסטען און דעם בעסטען, וואָס זיי האָבען נאָר אין זייער
קאָסטען בעדאָלטען געהאַט. עס וואַרמען זיך די רויט-קאַלירטע
מיכער איבער די רוקענס, און עס פאַרבען זיך די רייך-געפאַרבעטע
פענדער, אַז דאָס גאַנצע שטעדטיל איז פּוּל פּוּן די קאַלירען, און
וואו מען קוקט, רייסט עס אויף — מיט קרעלען-בעפּוצטע
קעפּ פּוּן די פּויערטעס, פּוּן דער ווייסקייט פּוּן פּויערשע מאַנטלען
מיט די רויטע הויזען... און די קירכען-גלאַק קלינגט, קלינגט
פּוּן פּויער-מאַרגען אָן, און יעדער קלאַנג גיט אַ ריז אין יודישען
האַרץ...

נור יודען האָבען אויף נישט געשוויגען. עס גליפּען אָן פּוּד-
רען מיט יודען איבער אַלע וועגען, שאַסייען אין שטעדטיל אַרײַן.
פּלינג געכאַפט אַן אַכסנייה, מען וואוינט מניימוזויז אין איין שטוב.
און געלאָפּען אין מקוה אַרײַן זיך טיבל זיין און אַרויף צום
רבי'ן „שלום-עליכם" אָפּגעבען. עס זיצט דער רבי אין זיין וויימען
כאַלאַט אין „שלום-שטיבעל", האַלט די האַנד אויסגעשמרעקט צום
עולם. אַ תּפּילה ליגט אויסגענאַסען איבער זיינע געשלאָסענע אוי-
גען אין אַפּענע ליפּען. ער ווייס, דער רבי, יעדען יודענס צרות:
טרויעריג זענען יודען און האָבען מורא. דער רבי זעהט די טרוי-
עריגקייט און די אימה, וואָס קוקט אַרויס פּוּן יודישע אויגען,
ווען זיי גיבען איהם אָפּ „שלום-עליכם". אַ יום-הדין שמעקט פאַר,
אַ יום-הדין פאַר גאָט און אַ יום-הדין פאַר בשר ודם. גאָט איז
אַן אַל דרום והנון, אָבער דער בשר ודם... מיר זענען אין גלות,
אין גוי'אישע הענד. און דער רבי קרעכצט — טיפע יודישע קרעכ-
צען אויף יודישע צרות.

נור קוים רוקט דער שבת צו, געהט אַוועק דער יודישער טרויער
מיט די יודישע צרות. מען לאָזט די רשעים אַרויס פּוּן גיהנום,

און מיט דער נשמה יתירה קומט דער בטחון און די אמונה אין דעם רבנו של עולם. פֿול אָנגעשטאַפּט מיט יודען איז דעם רבי'נס בית-המדרש, פֿערנומען דער הויף בױז אין דעם געסיל אַרײַן. און פֿון אינעווייניג שימערן אַרויס די ליכט, דעם רבי'נס וויסער אָט-לעמענער כּאַלאַט און יואל חזנים זיסע שטים. „רַב לֵךְ שְׂכַת בַּעֲמֵק הַבַּכָּא“, „קומי צאי מתוך ההפכה“ — האָט אין גאָס אַרום גע-קלונגען. יודען האָבען אונטערגעכאַפּט דאָס געזאַנג און האָבען געגלויבט אין די ווערטער און דערנאָך, אָ יואל האָט אויסגע-לאָזט „פי בָּךְ יחַמו עֵנַי עִמִּי“—זענען זיי שוין גאַנץ רוהיג געוואָרען. באַלד האָט דער עולם אַ וועג צווישען זיך געמאַכט. עס האָבען זיך געוווּען דעם רבי'נס הויף-מענשען, די אַלטע רבי'צין מיט די שניידר און טעכטער, די גרויסע פֿעריל זענען אַראָפּגע-האַנגען פֿון זיי, זיי פֿלשרע שבת-טראָפּען... און אַז דער רבי האָט דעם פּוס גענומען אין האַנד אַרײַן און קידוש געמאַכט, איז דו קדושה אַראָפּגעקומען איבער דער וועלט, האָט זיך אַלץ פֿערו-הויבט און אַלץ האָט זיך געהייליגט, און יודען האָבען זיך ווידער דערמאַנט, ווער זיי זענען, ווער עס איז זייער גאָט, און אַ רוהיג-קייט איז געקומען איבער זיי אין דער גרויסער שבת'דיגער היי-ליגקייט...

צו מאָרגענס אין דער פֿריה, פֿון בעגינען אָן, האָט זיך געהערט פֿון דער קירך אַ מוראדיג קלונגען, אַ געזאַנג און אַ ברומען איבערן שטאָדט, וואָס האָט יודען פֿעאומרוהיגט. עס איז געווען דאָס אַרויסגעהן איבער דער שטאָדט מיט זייערע פֿאַנגעס און בילדער, מיט זייערע גלחים און גלחמילעך אין וויסען אָנגע-טאָן. זיי האָבען געהאַלטען די געבעט-בוכער אין דער האַנד און אַלע האָבען געווונגען און צוגעקלימפּערט מיט גלעקלעך און אַרומ-גערינגעלט דריי מאָל זייער קירך. די גאָס איז פֿול געווען מיט זייער געזאַנג און געשריי, און די קולות האָבען זיך אַרײַנגע-ריסען אין רבי'נס בית-המדרש אַרײַן. מען איז פֿונקט געשטאַ-נען שמונה עשרה. יודען האָבען געהערט דאָס געזאַנג — דאָס דאָר-נען די גוים צו זייערן. און פֿונקט, ווען מיר שטעהען שמונה-עשרה, וויל דער שמן שטערען אונזערע תּפּילות... זענען זיי גע-

וואָרען צעשראַקען און ניט געקאָנט מ'זון זיין די נויטיגע פונות. דאָס קירכען-געקלאַנג האָט אַרײַנגעדױנגען אין שול אַרײַן, מבולבל געמאַכט די מחות, און דאָס דאַונען איז אַרויס אַ טרױערײַגס, אַ צעריסענס. „דער שטן האָט, הלילה, מנצה געווען!“ — איז אַ גרויסע שרעק די יודען בעפאַלען.

דערפאַר אָבער האָבען מיר געהאַט אַ דוד המלך, און בײַ דוד המלך אױף דער וואַנט איז אַ פֿידעלע געהאַנגען. האָט דוד המלך אױסגעשפּיעלט אױף זײַן פֿידעלע די קאַפּיטלעך תּהלים. איז נישט דאָ קײַן אײַן צרה, וואָס דוד המלך האָט נישט פֿריהער אײַנגעזעהן, אַז עס וועט אױף זײַן פֿאַלק קומען, און דערויף אַ קאַפּיטעל תּהלים פֿערפֿאַסט. וואָס די ווילסט בעטען צו גאָט, וואָס נאָר זײַן האַרץ פּעגעהרט — געפֿינסטו שױן אין תּהלים.

דערפאַר איז דער גאַסטינינער רבי אַזאַ גרויסער אַנדענגער פֿון דוד המלכים תּהלים. באַלד נאָכ'ן מיטאַג, יודען האָבען זײַך נאָר אױפֿגעהויבען פֿון די טישען, האָבען זײַ זײַך געאַיילט אין רבי'נס בית-המדרש אַרײַן. זעקס גרויסע לײַכט האָבען פֿאַר'ן עמוד גע-ברענט, זעקס יאָהרצײטען געווען. דער רבי אַלײַן איז געשטאַנען פֿאַר'ן עמוד, און פּויל איז דער בית-המדרש, אַנגעשטאַפט מיט יודען און יודישע קינדער, אַלע בית-המדרש-פּחורים און תּלמוד-תּורה-קינדער, און אַפֿילו די ווייבער-שול איז פּויל. און דער רבי זאָגט תּהלים פֿאַר'ן עמוד — דער רבי אַ פּסוק, און דער עולם אַ פּסוק. דער רבי און די עדה יודען דערצעהלען דעם רבּונו של עולם, וואָס פֿאַר אַ צרות עס שמעוּען פֿאַר. און עס דוכט זײַך, אַז דער רבּונו של עולם זיצט דאָ און הערט אױס אַלץ, וואָס יודען דערצעהלען.

פרענט דער רבי: „אַשאַ עיני אל תּהרים, מאַין יבּואַ עורי?“ ענטפֿערן איהם יודען אָב: „עורי מעם די עושה שמים וארץ.“ זאָגט דער רבי: „וגם פי אַלף בּגיאַ צלמות, לאַ איראַ דע, פי אַתּה עמדי“ — ווערט אַ גרויס געוויין אין בית-המדרש, און יודען שרײַען נאָך דעם רבי'ן און זאָגען מיט: „וגם פי אַלף בּגיאַ צלמות“ — וואָרום אַ גרויסע שרעק האָט אַנגענומען יודען פֿאַר דעם יום-הדין, וואָס שמעוּהט זײַ פֿאַר.

נאָר רב שלמה האָט אויף נישט געשוויגען און געגרייט זיך
צו דער מלחמה. קודם כל איז ער אַריבערגעפאָהרען איבער די
הויפּען, צו די שדרות, וועלכע האָבען געזאָלט זיין די שופּטים, —
רחמים געפעטען, מתנות געטיילט און אַיינגעשטעלט זיך, דער-
צעהלט, ווי די מעשה איז געווען, און געפעטען, אז מען זאָל
רחמנות האָבען, נישט אונטערברענגען אַ וועלט מיט יודען. נאָר
קיין המּחות האָט ער פון זיי ניט געקראָגען. מען איז געווען
פערביטערט אויף יודען. רב שלמה האָט פאַר זיך נישט מורא
געהאַט. ער האָט געגלויבט באמונה שלמה, אז דאָ קאָן העלפּען
נאָר דער רבּנו של עולם, און אַזוי ווי דער פּורא עולם וועט
וועלען, אַזוי וועט זיין. ביז איצט האָט איהם טאַקע גאָט גע-
פּיהרט אין זיין וועג, איהם פּינגעשטאַנען און איהם אַרויסגענומען
פון אלעם שלעכטען. פאַרוואָס, ווייסט ער נישט. אפּשך צוליב
זכות אַבות נואָרום אין זכות עצמו האָט רב שלמה נישט גע-
גלויבט, ער האָט זיך געהאַלטען פאַר נישט זעהר קיין גרויסען
צדיק, און עפּיכ וואָס שוועבט שוין דאָרט אויף זיין נשמה...
נאָר אפּשך האָט זיך שוין דער זכות אַבות אויסגעלאָזט. און דער-
צו דאָרף אַ יוד תמיד זיין גרייט, און דערצו איז אויף רב שלמה
גרייט געווען. ווי נאָר עס איז איהם עטוואָס געקומען אין וועג,
האָט זיך איהם געדאַכט, אז ביז איצט זענען געווען די זיבען
פעטע יאָר, און פון איצט אָן הויבען זיך שוין אָן די זיבען
מאָנעדע יאָר... און ער איז שטענדיג געווען גרייט אַנצונעמען
גאָטס רצון, נעמען דעם שטעקען אין האַנד און צו געהן און
אַנצוהויבען אויפ'ס ניי, ווי ער האָט אַנגעהויבען, ווען ער איז
געווען אַ יונגער-מאַן. און וואָלט נעכע געלעבט, וואָלט עס איהם
גאַרנישט אַזוי שרעקליך געווען. זי איז געווען מיט איהם אין
דעה, זיי האָבען פּיידע אַנגעהויבען פון אַרימקייט, פּיידע האָט
דער רבּנו של עולם אויפּגעהויבען אין דער-הויף — וואָלט זי
פערשטאַנען, אז נישט שטענדיג מוז גאָט העלפּען, און וואָלטען
פּיידע צוזאַמען ווידער אינאיינעם אַראָפּגענידערט... אָבער חנה'לע
איז אַריינגעקומען אין רייַכקייט, און אַ יונג מיידעל איז עס גע-
ווען, און חתונה האָט זי געהאַט מיט אַן אַלמן מיט קינדער, און
איצט פּיהרט זי שוין אַזאָ הייז, און איז שוין אין די הויבע

חדשים... פאר איהר און פאר איהרע קינדער האָט ער זיך געפֿיהלט ווי אַ מהויב, אַז עס מוז איהם שמענדיג גוט געהן — דייך זיין און גיטער האָבען און אַ גרויס הויז פיהרען; וואָרום אַז נישט, מיט וואָס פאר אַ רעכט האָט ער דען גענומען אַ זונג מיידעל — ער, דער אלטן, אַ פאָטער פון אזוי פֿיעל קינדער?

איצט ערשט האָט ער איינגעזעהן זיין פעהלער, וואָס ער איז נאָגענאָנגען זיין האַרץ און גענומען אויף זיך אזא התחייבות, וואָס לויט נישט אין זיין האַנד צו פּעצאָהלען, נאָר אין גאָטס האַנד. און וואָס פאר אַ רעכט האָט ער געהאַט אויף דעם רבונו של עולם, וועקלען אויסצושמעלען? צי איז דען גאָט מחויב איהם צו העלפֿען.

אַט די געדאַנקען האָבען רב שלמה'ן געדריקט גאַנצע טעג און איהם נישט געלאָזט שלאָפען ביי-נאַכט. און פאר וועמען דאָס האַרץ אויסצורעדן האָט ער ניט געהאַט. די קינדער? די עלטערע טאָכטער? געוואוינט האָט ער, אַז אַ טאָכטערס אַ האַרץ הענגט שמענדיג אָן דער מוטער, וועט זי זיך נאָר פֿרעגן. און וואָס פאר אַ רעכט האָט ער עס צו רעדן אויס'ן וויבעל? אין חנה'לעס אויגען, זעהט ער, לויט עפֿים אַ בקשה צו איהם שוין זינט אייניגע טעג. אפשר וואָלט גוט געווען מיט'ן וויבעל אַליין איבערצורעדן? איז זי אָבער אין די הויכע חדשים, שוין פּערטאָן מיט איהר אייגען גליק. און געטראַכט האָט ער פון נעכען, האָט ער פּער-מידען מיט איהר צו ריידען.

נאָר לאַנג, שוין לאַנג האָט חנה'לע געוואַרט אויף דער מינוט. פון יענעם פּרייטאָג-צו-נאַכט, ווען זי האָט איהם לויב געקראָגען, האָט זי אָנגעהערט צו איהם, געזוכט אַ געלעגענהייט, אַז זי זאָל זיך איהם אַזעקגעבען אינגאַנצען, און געפּרעהט זיך אין האַרץ אויף דעם נסיון, וואָס גאָט האָט זיי צוגעשיקט, אַז זיי זאָלען איהם ביידע קאָנען ביישמעדין.

און אַמאָל אויף דער-נאַכט, ווען זיי זענען אַליין געבליבען, האָט זי רב שלמה געטראַפֿען וויינענדיג. ווען זי האָט זיך אויס-געווישט איהרע שטענע שוואַרצע אויגען מיט איהר געהאַפּטען טי-טעל, פּרעגט ער זי:

— וואָס וויינטו, חנה'לע? — האָט דיר ווער שלעכטס גע-

טאָן? פעהלט דיר עטוואָס? — ענטפערט זי איהם:
— קיינער האָט מיר קיין שלעכטס נישט געטאָן, נאָר דו,
שלמה, דו מיינסט, אז איך פערשטעה נישט, וואָס דו קלערסט,
אז איך פיהל נישט דיין האַרץ, שלמה?
— איך קלער, חלילה, נישט קיין שלעכטס אויף דיר, הנהילע, —
זאָגט רב שלמה.

— אַ, יאָ, שלמה, דו קלערסט וועגען מיר זעהר פיעל
שלעכטס. הלואי זאָל דיר דער רבונג של עולם מוחל זיין מיין צער.
וואָס, בין איך נישט דיין ווייב? וואָס טויג מיר דייןע הייזער
מיט דייןע פעלדער, ווען דיין האַרץ איז נישט מיט מיר? דאָס האָב
איך געבעטען דעם רבונג של עולם טאָג און נאַכט, אז ער זאָל
אונז אַ נסיון צושיקען, אז איך זאָל גאַרנישט האָבען, גאַרנישט
האָבען, נאָר דיך, שלמה.

— ווייסטו, וואָס עס שמעדת אונז פאָר, חנהילע?
— וואָס קאָן איך פערשטעהן, ווען דיין האַרץ איז נישט
מיט מיר? וואָס קאָן מיר נאָך ערגערס געשעהן, שלמה?
— חנהילע, איך האָב נישט אַזוי געמיינט.
— יאָ, שלמה, איך ווייס דייןע געדאַנקען. אז מען איז
אַ יודיש ווייבעל, פיהלט מען זי געדאַנקען פון מאַן. איך ווייס,
אז דו קלערסט וועגען מיר זעהר נישט גוט. האָב איך דאָס פער-
דינט? וואָס זאָל איך טון, שלמה, אז איך זאָל דיין האַרץ געווינען?
דיין קינה טראָג איך שוין אונטער מיין האַרץ און דיך האָב
איך נאָך נישט.

— ווייסט, חנהילע, אז מיטן רבונג של עולם האָט קיינער
קיין קאַנטראַקט נישט געמאַכט? — זאָגט רב שלמה, געדונטער צו-
געעהנדיג צו איהר, — אין וואָס וועסטו טון, אז עס וועט, חלילה,
אונז אויסקומען צו ליידען, זעהר צו ליידען; אז עס וועט איהם
געפעלען, אז פון היינט אָן זאָל אַן אנדערער טראַגען דעם קאַפעל
פון „שלמה נגיד“? מיר האָבען נישט געמאַכט מיט איהם קיין
קאַנטראַקט, און פאַרוואָס קומט דען גראַד אונז דאָס רייכקייט, און
נישט קיין אנדערן?

דאָס ווייבעל האָט איהם נאָר געקוקט אין די אויגען אַריין:
— אַלין זאָל ער ביי מיר אוועקגעמען, נאָר מיט איין זאָך.

זאל ער מיך נישט שטראַפֿען — דיין האַרץ זאל ער ביי מיר נישט
אָוועקנעמען. דו ווייסט נישט די לידען. וואָס קאָן זיין נאָך ער-
גער פון די ווערטער, וואָס דו זאָגסט מיר איצט?

— איך מוז דיר זאָגען, חנה־לע, דו האָסט אָנגעהויבען
רעדען מיט מיר. איך מוז דיר זאָגען. איך בין דיר מחויב. איך
האָב דיר גענומען אַ מידעל, ווען איך בין שוין אַן אלמן געווען
מיט קינדער, ביזט אין עשירות אַריינגעקומען, קאָנסטו מיינען,
עס מוז אַזוי זיין. און דאָ ווייסט מען נישט, ווי דאָס רעדעל
קאָן זיך געבען אַ דרעה, און נישט דאָס געלד בלויז אָוועקנעמען
און אַרימע־לייט צו זיין, נאָר נאָך ערגער. דער רבונג של עולם
וועט וועלען אונז שטראַפֿען מיט ענוי הגוף, פּערשיקען אין די
ווייטע מקומות, מיט בזיון און בושה. מיר שטעהען פאַר אַ משפּט
פון בשר ודם, אָהן רחמנות. מילא, איך בין גרייט פאַר־ליעב
נעמען אַלין, וואָס ער וועט מיר שיקען. ער האָט מיר געגעבען גוטע
יאָהרען, ער קאָן מיר געבען שלעכטע יאָהרען. אָבער דו ביזט
נאָך אַ זונג ווייבעל, דו הויבסט ערשט אָן צו לעבען. ביזט אַריי-
געקומען אין אַ גרויס הייז, קאָנסט מיינען, אַז עס קומט דיר,
און נישט פאַר־ליעב נעמען גאַסס שטראַפֿן. איך מוז עס דיר זאָגען.
— צי בין איך דען נישט דיין ווייב? — וויינט דאָס ווייבעל, —
פאַרוואָס רעדסט דו צו מיר, ווי איך וואָלט, חלילה, אַ פֿרעמדע
געווען? איז דען נישט דיין גורל מײן גורל? און אפשר איז עס
שוין צוליבע מיר, אפשר איז עס שוין מײן מול. פאַרוואָס רעדסט
דו צו מיר אָוועלכע רייד?

— אָבער וועסטו עס פאַר־ליעב נעמען און קיין תּרעומות
נישט האָבען אויפֿן רבונג של עולם, נישט, חלילה, בפה, נאָר
אויף במחשבה, אָפּילו נישט שטראַפֿען אַזוי?
— שלמה, וואָס קאָן מיר בעסער זיין, ווי צו טיילען מיט דיר
דיין גורל? דאָס איז דאָך געווען מײן געבעט צום רבונג של
עולם בײַ־טאָג און בײַ־נאַכט! און זאל דער רבונג של עולם אונז
שטראַפֿען. מיט וואָס זיין לייעבען נאָמען וועט געפּעלען — ווען
דיין האַרץ איז נאָר מיט מיר, קאָן מיר גאָר נישט געשעהן, האָב
איך פאַר גאַרנישט קיין מורא, וועל איך פאַר לייעב נעמען,
אָפּילו, חלילה, אין די הייזער צו געהן.

— אויב אזוי, האָב איך טאַקע פון דיר שלעכט געקלערט,
זיי מיר מוחל, תנהילע. איך ווייס, אז דיין האַרץ איז טיט מיר,
און דער רבונו של עולם וועט אונז העלפען. — און רב שלמה
האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין איין ווינקעל שטוב מיטן תהלים
אין דער האַנד און האָט געזאָגט זיין קאָפיטעל תהלים, וואָס ער
זאָגט, ווען ער איז אין אַ גרויסער ספּנה. און תנהילע האָט זיך אַוועק-
געשטעלט אין צווייטען ווינקעל שטוב מיטן תהלים אין דער האַנד,
נאָר זי האָט נישט געזאָגט פון דעם תהלים, זי האָט געזאָגט איהרע
אייגענע ווערטער.
מיט אַזא האַרץ איז רב שלמה געפּאָהרען צום יום-הדין.

זיבעטער קאפיטעל.

די מצוה.

מיר האָבען אַ גרויסען גאָט. דריי טעג האָט זיך אוועקגע-
צויגען דער משפט. זייער „שרייבער“ האָט וועלטען איינגעלעגט,
געשאַטען אויף יודען פעך און שוועבעל, אָבער ער האָט גאַרנישט
געקאָנט מאַכען קענען דעם רבונו של עולמים ווילען, קענען יודענס
תהלים זאָגען. די גוייע, וואָס מען האָט איהר פערקויפט די קראַנקע
קהל, האָט זיך מודה געווען, אַז דאָס האָט איהר דער גוי פער-
קויפט, און דער אַלטער פויער פון דאָרף, וואָס האָט געמאַכט
מיט רב שלמה'ן דעם „סאַמע-סאַנד“ (ועלפּסט-גערייט), האָט גע-
זאָגט בפּיה'ש, בפּני קהל עם ועדה, אַז דאָס האָט ער אַליין מיט
רב שלמה'ן געמאַכט דעם „סאַמע-סאַנד“. וואָרום פֿון פֿאַרצייטענס
אַן פיהרט מען זיך, אַז מען טאַפט אַ גנב אויסן ירד, געהערט
ער צום ירד; און אַ גנב'ס אַ פעל איז ווי אַ הונטס אַ פעל, און
ווער עס וויל, מעג שלאָגען. האָבען די „סענדושעס“ (רייטער)
איינגעזעהן, אַז דער גוי האָט רעכט, האָבען זיי געמאַכט אַ פּעראַ-
טונג און אויף דער פּעראַטונג האָבען זיי בעשטימט, אַז מען זאָל
צעהן גויים מיט צעהן יודען איינזעצען אין „קאָזע“ אויף אַכט טעג,
און רב שלמה מיט דעם אַלטען פויער זאָלען בעצאָהלען אַז פּינף
און צוואַנציג רובל קגס דער אַלמנה פון דעם „קאָניקראַד“.

נאָך דעם משפט האָבען יודען מיט די גויים געמאַכט אַ
גרויסע „גאָרע“. מען איז געזאָגען אין שענקעל אַרין און אינ-
איינעם געברונקען און געפאַטשט זיך אין די הענד אַרין, און די
גויים האָבען געשריען ביים גלעזעל פּראַנפֿען: „גאָש אי וואָש
פּאַג זגאַדושילוזשע“ — אַז זייער גאָט מיט אינזער גאָט האָבען
דאָס געמאַכט דעם שלום, זענען זיך דורכגעקומען. נאָר די יודען
האָבען בשום ארפֿן ניט געוואָלט דערויף בעשטעהן און ניט גע-
וואָלט נאָכגעבען, אַז דאָס האָט אויף זייער גאָט געמאַכט, נאָר

מחמת שלום וועגען האָבען זיי געשוויגען און שלום געשלאָסען מיט די גויים, וואָס מען דארף דאָך פֿון זיי צו לעבען. דער משפט האָט זיך נאָר געענדיגט, האָט זיך אָנגע- הויבען פֿאַלד אַ צווייטער משפט — דער משפט מיטן רבנו של עולם. עס האָט זיך געגעבען אַרוק צו דער „יום כּפור“. נאָר פֿאַר דעם יום הדין מיטן רבנו של עולם האָבען יודען אַ גרויסען „שרייבער“ — דעם גאָסטינינער רבי׳ן. זיי פּערלאָזען זיך אויף איהם יעדעס יאָהר, און אודאי נאָך דעם יום כּפור, ווי ער האָט זיי ערשט אזא נס געוויזען. געזעהן האָבען זיי, אז דער רבנו של עולם וויל זיי העלפֿען, אין דעם, וואָס ער האָט זיי פֿון „גויאישע הענד“ אַרויסגענומען. געבליבען איז מען איבער יום כּפור אין גאָסטינין ביים רבי׳ן. דער רבי האָט אַליין געזאָגט „כל נדריו“, איז מען דאָך געווען אַ ביסעל רוהיג. נאָר ביי „נעילה“ איז אויף יודען אַ גרויסע שרעק בעפֿאַלען: ווער ווייסט, אפֿשר איז דער זכות פֿון רבי׳ן היי-יאָהר אויסגעלאָזט געוואָרען ביים דין פֿון בשר ודם, און דער רבנו של עולם האָט זיי אַרויסגענומען פֿון מענשענס הענד, כדי ער אַליין זאָל זיי משפטן, און דער רבי קאָן זיי גאָר- ניט העלפֿען, נאָר זיי מוזען אַליין זייערע הערצער צעברעכען פֿאַרן רבש״ע. דאָס האָט זיי דער רבי געזאָגט פֿאַר נעילה, כדי זיי זאָלען זיך צישט צו פֿיעל פֿערלאָזען אויפֿין רבי׳ן, נור זיי זאָלען אַליין תּשובֿה טון. ביים פעטען צום רבנו של עולם איז ביי נעילה מאַקע געווען אַ גרויס געוויין אין רבינים בית-המדרש. און אז דער רבי האָט געזאָגט מיט זיין צעבראַלען האַרץ און צעבראַלען שטים „פתח לנו שַׁערי שמים“ — איז יודען בעפֿאַלען אַ גרויס שרעק, און זיי האָבען זעהר גרויס מורא געקראָגען. די שרעק האָט אָנגע- האַלטען ביז צום לעצטען שוּפֿר פֿלאָזען. נאָר אז דער רבי האָט געזעהן, אז יודען וויינען און האָבען מורא, איז ער ווידער במח געווען, וואָרום זיין פֿלל איז דאָך געווען — „דאָרט, וואו עס איז דאָ אמונה, דאָרט איז דאָ גאולה“, — האָט ער יודען נאָך נעילה געטרייסט מיט זיין פֿרעהליכען „גוט-וואָך, יודען“, „גוט-יאָהר, אַ גוט- יאָהר“, און איז דעם מוצאי יום כּפור געווען זעהר אויסגעלעגנט און צוגעלאָזט צו יודען. ביי קדוש לבנה, ווען מען איז פֿון שוּל אַרויס, האָט זיך דער רבי געווענדט צום עולם מיט אַ פֿרעהליכען

„שלום-עליכם“, און זיין פנים האָט געלויבטען. דאָס האָט יודען זעהר דערפֿרעגט, און די סעודה נאָך יום-כּפּור האָט מען געגע- מען מיט אַפּעטיט און פֿרייד; שוין געפֿיהלט אַ יום-טובֿ־דיגע שטי- מונג. נאָך דער סעודה איז מען אַרונטער צום רבין זיך גע- זעגענען. דער רבי איז געווען זעהר גוט אויפֿגעלעגט און צו- געלאָזט, איז געזעסען מיט זיין לאַנגער לולקע און גרויסער באַרד אין מיטען שטוב אויפֿן פֿאַמער-שטול און געהייסען אַלע- מען אַריינלאָזען. דער עולם האָט זיך געשטופּט ביי דער מיר, אַוועקגעשטופּט די שמישים מיט די גבאים און אַריין אין שטוב. דער רבי האָט געשמייעלט און זיך מיט אַלעמען געזעגענט און אַנגעוואונשען יודען אַל דאָס גומס – האָט מען נאָך אויף דעמזעלבען אויף-דער-נאַכט די וועגען געשפּאַנט און מיט דער ליכטיגער לכּנה איבער די וועגען אין די שטעדטלעך אַדיים געפֿאַהרען, די סוכה מאַכען. און יודען האָבען אונטערגעלאָפּט זמירלעך אויפֿן וועג און דערצעהלט זיך פֿון דעם רבינים מעשים, פֿון יאָהר-מערק, פֿון סעדר און פעלצען – אין דער ליכטיגער לכּנה אַריין.

אַז רב שלמה איז צומאָרגענס פֿאַר-נאַכט אַהיים געקומען (נאָך אָבגעמאַכט אויפֿן וועג אייניגע געשעפּטען), האָט ער שוין געטראָפּען ביי זיך אַ פֿולע שטוב מיט ווייבער. אין דער קיך האָט געברענגט אַ גרויס פֿייער, און גרויסע טעפּ מיט וואַרים וואַסער האָ- בען געקאָכט. די ווייבער זענען געגאַנגען אויף די שפיץ נעגעל און געבראָכען זיך די הענד. און פֿון דער צווייטער שטוב האָ- בען זיך געהערט חנה־לעס מורא־דיגע קרעכצען, וואָס יעדער קרעכץ און געשריי איז אַזוי שרעקליך געווען, אַז דאָס האַרץ איז צע- דימען געוואָרען. ער איז אַריין צום ווייבעל אַבלאַסער און אַדער- שראַקענער, האָט ער זי נעפֿיך געטראָפּען ליגען אין בעט, און גרויסע טראַפענס שווייס האָבען אַרויסגעשלאָגען אויף איהר צע- היצט געזיכט. און שצן איז זי געווען אין דער היץ, ווי אַ מלכה. אַז זי האָט הערזעהן רב שלמה'ן, האָט זי איהם אַנגעלאָפּט ביי דער האַנד: „שלמה, העלף מיר, איך געה אויס“, און גרויסע טרערען שלאָגען איהר פֿון די שצנע אויגען אַרויס. ווערט רב שלמה'ס האַרץ צעשניטען אויף שטיקלעך פֿון איהרע רייד, זאָגט

ער: „וואָס קאָן איך העלפֿען? דאָ קאָן נאָר איין רבּונו של עולם
 העלפֿען. נאָר שווייג, חנה'לע. וועסט זעהן, גאָט וועט אונז העל-
 פֿען. ער העלפֿט מיר אין אלע מיינע וועגען – וועט ער אויף איצט
 מיך נישט פֿערלאָזען אין מיין גרעסטער אַנגסט און נויט.“ אין
 הויפט אָן די הענד צו ברעכען: „אוי, טאָטע אין הימעל!“ דער-
 צעהלט מען איהם, אָ דאָס האַלט שוין אָן פֿון נעכטען, פֿון
 נעילה אָן, און מען האָט מורא, אָ דאָ זאָל זיך נישט האָ-
 פען נעכע, ועליה השלום, זיין געשטאַרבען ווייב, אַרײַנגעמישט,
 וועלכע האָט געקאַנט, חלילה, ווערען בעלידיגט... שיקט רבּ
 שלמה באַלד אַ שליח מיוחד אויף אַ פֿעריד קיין גאַסטינין צום
 רביץ. מען לאָזט דעם בית-עולם אויסמעסטען און מען שיקט
 צו נעכען אויפֿין קבר פעטען מחילה אין נאָמען פֿון יונגען וויי-
 בעל, אָ זי זאָל רחמנות האָפען אויף אַ יונג לעבען און מוחל
 זיין... און עס פעט די טאָסטער אַליין ביי דער מוטערס קבר:
 „זי איז אַ גוטע מוטער צו די שטיף-קינדער“; – דאָס זאָל איהר ביי-
 שטעהן. און די שטיף-קינדער אַליין זאָגען תהילים פֿאַר דער
 שטיף-מאמע.

זעהט רבּ שלמה דעם ווייבעלס צער, קאָן ער עס שוין
 נישט מער אויסהאַלטען. געהט ער אַריין צו זיך אין שטוב
 און שליסט זיך אַיין און שטעלט זיך אַוועק אין אַ ווינקעל און
 הויפט אָן צו וויינען מיט גרויסע טרערען און זאָגט צום רבּונו
 של עולם אַזוי: „טאָטע אין הימעל, שטעה מיר ביי. אָ איך האָב
 געזינדיגט, לאָז עס אויס צו מיין קאַפּ, אָבער אויף דעם ווייבעל
 האָב רחמנות. זי איז דאָך אַן אומשולדיג קינד, אַ צדיקת איז זי
 דאָך. איך ווייס, איך בין נישט ווערט דיין חסד, און אַלין, וואָס
 די טוט מיר, איז גענוג. גענוג האָסטו מיר געטאָן. נעם מיר
 אַלין אַוועק, און ווען עס איז בעוויליגט ביי דיר, לאָז מיך אין
 די הייזער אַרומגעהן, מאַך מיך מבייש פֿאַר מענשען, נאָר שטעה
 מיר ביי, האָב רחמנות אויפֿין ווייבעל!“

און פֿון דער צווייטער שטוב רייסען זיך אַריין די קרעפֿ-
 צען און די געשרייען, און יעדער קרעכץ איז געביף אַזוי,
 ווי מען וואָלט אַן אומשולדיג טויב געמושטעט. קאָן עס שוין נישט
 רבּ שלמה אויסהאַלטען, און אַ גרויסער שטראָם טרערען גיט איהם

אָגאַס פֿון די אויגען, און ער שרייט אויס: „רבונו של עולם, אײַף קאָן איהר צער נישט הערען, גיס אויס דיין פעס אויף מיר, אויף מיין הויז. האָב רחמנות אויף איהר.“ און ער לויפט אַרײַן צום ווייבעל און ער כאַפט אָן איהר בלייבע האַנד און וויינט אויף איהר, און וויינט אויף איהר גאַנץ לאַנג, און וויל נישט אַוועק פֿון פעס, אין האַלט זי ביים קאָפּ אָן, און קושט איהר אין איהר שענגעם שמערן און טרייסט זי און זאָגט איהר מיט גרויסע טרערען: „וויין נישט, הנהלע, שריי נישט, הער רבונו של עולם וועט דיר העלפֿען, מיר האָבען אַ גרויסען גאַט: וויין נישט, וויין נישט.“ און זי ענטפערט איהם גאַרנישט, קאָן נישט רעדען. אויגען האָט זי גרויסע, און קוקט אויף איהם, מיט איהרע גרויסע אויגען, און שַעץ איז זי, ווי אַ מלכה, און איהר יעדער בליק ציהט פֿון איהם דאָס חיות אַרויס.

וועקט מען איהם אויף, און די באַבע זאָגט איהם מול-טובֿ, און ווייזט איהם אַ שרייענדיג קינד, אַ פּן-זכר. ווייסט ער שוין נישט, וואָס עס טוט זיך מיט איהם: צי זאָל ער טאַנצען אין מיטען דער שטוב פֿאַר פֿרייד, צי זאָל ער וויינען. קוקט ער אויף הנהלען – שמייכלט זי מיט אַזאַ זיס-צערדיג שמייכל, און די שכינה שיינט אויף איהר, און די אויגען זענען פֿול מיט פֿרייד און דאַנק, און שמעקט די הענד און גלעט רב שלמה'ס קאָפּ. נעמט מען און מען שיקט אַ צווייטען רייטער אָנזאָגען דעם רבין, אַז די גאולה איז שוין געקומען. שיקט מען אַ צעהן פֿונט ליכט אין שול אַרונטער און אין בית-המדרש אַרײַן. בעשטעלט מען פֿאַר די תלמוד-תורה-קינדער שמועלעך אויפֿן ווינטער, שיקט מען אַ צעהן קערץ קוילען אין הקדש אַרונטער.

צומאָרגענס אין הערפֿריה, אַז מען האָט זיך פֿערוווגט, הנהלען איז שוין נישט געשלאָפֿען, דאָס קינד ביי איהר, געהט רב שלמה אַרײַן. ווייזט איהם די באַבע דאָס קינד, זי פֿאַדט עס. אָהן עיץ-דרע אַ גרויס קינד, אַ שטאַרקס, און האָט דער מוטער גרויס צער אָנגעטאָן, וויל עס איו, אָהן עיץ-הרע, אַזוי שטאַרק. געהט רב שלמה צו צו הנהלען, נעמט ער זי אָן ביי דער האַנד און פֿרעגט זי, וואָס זי מאַכט. קוקט זי איהם אין די אויגען אַרײַן, און איצט – שוין נישט מיט שעמעוודיגקייט און נישט מיט מורא,

נאָר מיט לעבע און זיכערקייט. זי איז די מוטער פון זיין קינד און זאָגט צו איהם אזוי: „איך האָב נאָר מורא געהאַט, שלמה, אז איך זאָל נישט פֿערשעמט ווערען.“ פֿרעגט ער זי: „פֿאַרוואָס זאָלסטו נישט פֿערשעמט ווערען?“ ענטפֿערט זי איהם: „אז איך זאָל נישט פֿערשעמט ווערען פֿאַר גאָט און פֿאַר לייט, אז איך בין נישט ווערט צו זיין די מאמע פֿון דיין קינד.“ גלעט ער זי איבערן שטערן און זאָגט: „דער רבנו של עולם וועט דיך, חלילה, נישט פֿערשעמען, וועסט נאָך די זכיה האָבען צו זיין אַ מוטער פֿון אַסך קינדער און וועסט נאָך די זכיה האָבען צו הערען זייער קול תורה, און מיר וועלען נאָך דערלעבען מגדל צו זיין זיי לתורה, לחופה ולמעשים טובים.“

קוקט זי איהם אין די אויגען אריין מיט דאנקבאַרקייט און זאָגט: „אַמין. און ער זאָל דיר העלפֿען, אז די פרנסה זאָל דיר אַנקומען גרינג, און מיר זאָלען זיי דערלעבען אויפֿצוציהען און נחת האָבען פֿון זיין, — און ער פֿיהלט, איהרע טרערען פֿאַלען אויף זיין האַנד: „מיר זאָלען, חלילה, נישט פֿערשעמט ווערען.“ ענטפֿערט ער איהר: „דער רבנו של עולם האָט מיר שטענדיג געהאַלפֿען. איך ווייס נישט, פֿאַרוואָס ער טוט מיר דעם חסד, וואָס בין איך מעהר ווערט פֿאַר אַן אַנדער יודען. נאָר איך האָב בטחון אין איהם און דאַנק איהם און לויב איהם פֿאַר אַלץ, וואָס ער טוט מיט מיר. האָב נישט קיין מורא, חנה־לע, וועסט נישט פֿערשעמט ווערען, וואָרום דיין שאַנד איז מיין שאַנד.“ זאָגט זי: „דו ביזט עס ווערט, שלמה, אז גאָט זאָל דיר העלפֿען. וואָרום דו האָסט אַ ווייך האַרץ און דו לעבסט נישט פֿאַר דיר, נאָר פֿאַר אַנדערע, און איך וועל דיך פֿאַלגען, שלמה, און וועל מיך אַזוי פֿיהרען, ווי דו הייסט מיר.“ זאָגט ער צו איהר: „אַזוי טוסטו גוט, חנה־לע, וואָרום וואָס מעהר דו וועסט אויסגעבען פֿאַרן רבנו של עולם, אַלץ מעהר וועט ער דיר בעצאָהלען. האָב נישט קיין מורא, ער איז אַ גוטער בטוח, און מען קאָן איהם געטרויען.“

מאַכט זי אָב ביי זיך אין האַרץ, אז זי זאָל ליבט שיקען אין בית־המדרש אריין, אז זי זאָל אַרימע קינפֿעטאַרינס בעזאָרגען מיט לייליכער און יאָכלעך, אז זי זאָל פֿאַר די תלמוד־תורה־קינ-

דער אַ מוטער זיין, און אורחים ליעב האָבען, ווי איהר מאַן האָט זיי ליעב.
האָט מען נאָך מורא פֿאַרן שטן, און נאָך דערצו ביי
אַ בכור, קלעפט מען אים די ווענט מיט קוויטלעך. קומען צו געהן
די חדר-יונגלעך יעדען פֿאַר-נאַכט אין דער קינפעטאַרינס שטוב
אַרײַן און לייענען קריאת-שמע פֿאַר דעם קליינעם קינד, וואָס קאָן
נאָך אַליין נישט קריאת-שמע לייענען. טיילט מען זיי לעקעכֿלעך,
פרעהען זיך די קינדער און פעטען זיך, אַז מען זאָל זיי דאָס
נייע קינד וויזען, וואָס איז געקומען פֿון הימעל אַראָב. דערצעהלט
זיי די באַבע, אַז דאָס קינד איז נישטאַ. עס האָט זיך אין דעם
גרויסען פעלץ אָנגעטאָן און איז געפֿאַהרען איבער דער מדינה
אַ שידוך טון.

שיקט דער רבי אַ רייטער אָנזאָגען, אַז ער וועט אויפֿין
ברית קומען צו פֿאַהרען מיט זיין אייגענעם מוהל. ווייס רב שלמה,
אַז דער רבי וויל די תנאים אָפֿשרייבען מיט זיימלען אין דעם
טאָג פֿון ברית, וואָס עס איז אַ מולדֿיגער טאָג. שיקט מען אין
דער גרויסער שטאָדט נאָך אַ סאָרווער און אַ מענשטען צו ברוך
פֿישער נאָך לעבעדיגע פֿיש אויפֿין ברית. קימען משפּחות צו פֿאַר-
רען פֿון דער פֿרעמד. דער ווייבעלס מורינדיגע משפּחה פֿין גרויס-
פּוילן: דער פֿאָטער איהרער, רב שלמה גראַסגליק, מיטן שטייפֿען
געוואַשענעם קעלנערל און מיט דעם אויסגעריבענעם פּאַלטאָ פֿון
פֿיינעם קאלישער קאַרט; איהר מוטער מיט די שוועס-
טער - מעהר פֿעסטער שוין אין דער שטוב, וייער
טאָכטער האָט שוין אַ קינד געהאַט. נעמען זיי זיך צו דער סעודה,
באַקען אַזעלכע גרויס-פּוילישע קיכעלעך און פּוטער-קוכענס אַ פֿולע
שטוב. טענען די היימישע, אַז „פּוטער-קוכענס איז גוט פֿאַר
גרויס-פּוילישע, וואָס דער גרעסטער יום-טובֿ איז, ווען מען עסט
פּוטער-קוכען און מען טרינקט קאַווע. מיר דאַרפֿען דאָס גוטע
שטיקעל פֿיש און דאָס גוטע ביסעל ציבעלעס.“ בעלידיגט זיך
באַלד דעם ווייבעלס משפּחה (די גרויס-פּוילישע - אַ ליאָדע וואָס,
ווערען זיי באַלד ברוגז) און ענטפֿערן, אַז „ציבעלעס איז גוט פֿאַר די
קליין-פּוילישע, „ליטוואַקעס“, וואָס עסען נאָר ציבעלעס מיט קנאָבעל.“
און ה' גראַסגליק, חנהֿלעס פֿאָטער, געהט עפֿים אַדום אַ ברוגזֿדיגער
(שמענדיג איז דער „אַריסטאָקראַטישער“ יוד ברוגז, ווייל ברוגזֿקייט

געהער צו אַרױסאַקראַטיע). ווײל איהם רב שלמה איבערפעטען און מאַכט איהם אַ שטענע מתנה, א זילעפרן מאַפאָק-שקעמעלע מיט שטיינער אויסגעזעצט, און בעט איהם איבער, עד זאָל נישט ברוגז זײן. וואָרום מען האָט נישט קײן צײט צו איהם. אַלע זע-נען פֿערטאָן ביים רבי'ן, וואָס איז שוין אָנגעקומען מיט זײן זוהן און פֿלה און שטעהט אײן ביים שותף, בײ רב יוסף, אין הער גרעסטער שטוב פֿון שטאָדט.

די נאַכט פֿאַרן ברית איז מען אויף — אַגעפֿעהרליכע נאַכט, און נישט אײן קינד האָט שוין דער שטן מוזיק געווען אין דער נאַכט, אײדער דאָס קינד ווערט אַ „יוד“. און ווי עס איז בע-וואוסט, פֿערשטעלט זיך דער שטן אין דער נאַכט אין אַ קאַפּ אָדער אין אַ הונט צו שעדיגען דאָס קינד. זיצען אַלע אויף די נאַכט הײנטער דער קינפעטאַרינס צימער. די זילפֿערנע לײכטער ברענגען זיך אויפֿן טיש, און דאָס גומע ביסעל משקה מיט דעם גומען שטיקעל לעקעף איז אויך אָנגעגרייט, דאָס האַרץ צו דערבאַפֿען. זיצט מען און מען לערנט משניות.

די שטעיה, דעם רבי'נס אַלטער שמש, וועלכער איז נאָך געווען אַ שמש ביים אַלטען, זכרוננו לברכה, זיצט ביים אײניגע-הײצעטען אײווען, רױכערט די לױלקע און דערצײהלט דעם אַר-מיגען עולם, ווי דער אַלטער, זכרוננו לברכה, האָט אַמאָל דעם שטן גוט אַדורכגעשלאָגען. עס איז אַזוי געשעהן:

„איוד האָט געוואוינט בײ אַ פֿרייך אויפֿן דאָרף, האָבען זיך בײ איהם נעביף קײן קינדער נישט געדאַלטען. ווי עס איז איהם געבוירען געוואָרען אַ קינד, איז עס אין דער נאַכט פֿאַרן ברית געשטאַרבען. איז דער יוד צום רבי'ן געקומען וויינען. איז דער רבי אַליין צום יוד געפֿאָהרען פֿאַר אַ ברית — סנדק זײן. ער איז אויף אַגאַנצע נאַכט און זאָגט אָן, אַז מען זאָל שטעקענס אָנגרײטען. אין דעם קומט אַרײן אַ שוואַרצע קאַפּ און לאָזט זיך צו דער קינפעטאַרין אין בעט אַרײן. דער רבי האָט זי אָפֿער אָב-געוואַרט, האָט ער געהײסען פֿאַפען די קאַפּ. איז זי אין די העקע אַרײן, האָט מען די העקע אויף דער עדה אַוועקגעלעגט און גוט דורכגעקלאַפט מיט שטעקענס, ביז די קאַפּ איז אַ צע-הרגעטע אַרויס דורך אַ שפּאַרע פֿון שטיב. צו מאַרגענס האָט

מען געהערט, אז דער פריץ פֿון דאָרף ליגט אַ צעקלאַפּטער אין
 בעט. וואָרום דאָס איז טאַקע געווען די שוואַרצע קאַץ, ווייל
 דער פריץ איז געווען אַ פֿשוף-מאַכער, אַ שלוח פֿון שטן, האָט
 ער די קינדער פֿון יודישען אַרענדאַר מוזיק געווען"...

אין דער קיף שטעהען די מומעס מיט די קעלינס און קאַ-
 כען דערווייל די פֿיש, פּרעגלען די גענו פֿאַרן מאָרגענדיגען
 פּרית, און דער געשמאַק לויפֿט פֿון קיף אַרײַן אין די שטוב,
 וואו רב שמועיה דערצעהלט די מעשיות. דער סאַרווער מאַכט די
 מיטען גרייט, שטעלט דעם פּראַנפֿען און גיסט דעם וויין. אַזוי
 היט מען אָב אַגאַנצע נאַכט הינטער דעם צימער פֿון דער קינ-
 פעטאַרין די נאַכט, איידער דאָס קינד ווערט אַ יוד. און היטען
 זאָל זיך דער שטן, ער זאָל זיך איצט דאָ ניט בעווייזען אין
 רב שלמה'ס שטוב אין געשמאַלט פֿון אַ הונט אָדער אַ קאַץ. ער
 וואָלט קיין לעבעדיגער נישט אַרויס פֿון דאַנען...

שוין איז דאָס ווייבעל אויף. אַנגעטאָן אין איהר שענסמען
 זשפּיצען-קאַפּטען, מיט דעם הייבעל אויפֿן קאַפּ — האַלט זי איהר
 ערשט-געבוירען קינד אויף דער האַנד. דער עולם הויבט זיך שוין
 אָן צוזאַמענצוקומען. דאָס הייז ווערט בעלעבט, און די יונגע מאַמע
 הויבט אָן דאָס קינד אַנצומיין צו דער מצוה. אַ קליידעל האָט זי
 פֿאַר איהר קינד אליין אויסגעהעפֿט דורך דער צייט, ווען זי האָט
 עס געטראָגען, אַנצומיין צו דער ערשטער מצוה — און הייסע טרע-
 רען רינען איבער איהר שַען פנים אויפֿן קינד'ס קישען אַרויף.
 די ערשטע מצוה ביי יודען איז צער, און זי וויינט אויף איהר
 קינד'ס ליידען. נאָך אַ יודיש ווייבעל איז זי דאָך און זי ווייסט,
 אז דער רבנו של עולם גיט פּח די קליינע יודישע קינדער אַרײַ-
 בערצוטראָגען דעם צער, אז ניט, וואָלמען זיי עס דאָך נישט אויס-
 געהאַלטען... נאָך עס איז דאָך איהר ערשט קינד — עס ווייסט
 נאָך גאַרנישט, און עס זאָל שוין אַזוי ליידען... וויינט זי, און
 די טרערען זענען וואַרימע, נאָך דאָס האַרץ איז איהר פֿול מיט
 פֿרייד, וואָס זי האָט די זכּיה געהאַט צו דערלעבען איבערצוגעבען
 איהר קינד צו דער ערשטער יודישער מצוה. און זי ווייסט, אַז
 זי טוט אַ גרויס אומרעכט, וואָס זי וויינט. פֿרעהען, פֿרעהען דאָרף

זי זיך, און זי פֿרעגט זיך טאָקע, און דאָס גאַנצע פנים איהרס לייכט פֿון פֿריד. נאָר די טרערען רינגען דאָך פֿון די אויגען אי-בערין פנים אויפֿין קינדס קישעלע.

קומט אַרײַן רב שלמה, און זײַן גאַנץ פנים שמייעלעט פֿאַר גדולה. און אָנעמאָן איז ער צום ערשטען מאל אין דער אַטלעסענער קאַפּאַטע און אַ גרויס שטרימעל - דעם רבינס מחותן... און זײַן שײַן פנים מיט זײַן שוואַרצער באַרד לייכטען אַרויס פֿון שטריי-מעל. זאָגט ער צו איהר: „תנהילע, דו וויינסט? פֿרעגט דאָרפֿסטו זיך, וואָס דער רבונג של עולם האָט דיך צו דעם מזבח געווען.“ זאָגט זי: „איך ווייס, שלמה, איך בין אַ נאַרישע יודינע און איך קאָן זיך נאָך, תלילה, פֿערזינדיגען פֿאַרין רבונג של עולם. וואָס זאָל איך טון? איך קאָן זיך דאָך נישט איינהאַלטען - אזא שוואַלב, אזא טייבעלע, און שױן אזוי פֿיעל צער.“ ענטפֿערט רב שלמה: „פֿאַר דעם זענען מיר יודען. עס שטעהט: „ברמוף חיי“, דאָס איז טייטש - אין דיין פלוט זאָלסטו לעבען. און פֿרעג-סטו זיך נישט, וואָס דיין קינד איז אַ יוד?“ זאָגט זי: „איך פֿרעג זיך, שלמה, איך פֿרעג זיך זעהר.“ און זי שמייעלעט מיט חן פֿון אונטער איהרע טרערען אַרויס.

נעמט רב שלמה אַרויס אַ שנור פֿעריל און גיט איהר אַ מתנה. „נא, - זאָגט ער, - איך האָב עס פֿעהאַלטען פֿאַר דיר, אז דו וועסט די זכיה האָבען דיין קינד צו דער ערשטער מצוה איבערצוגעבען, טו עס אָן און טראָג עס געזונטערהײַד.“

נעמט זי די שנור פֿעריל און מיט עס אָן אויף איהר שאַנעם אַלבאַסטער-האַלז. פֿאַסט עס איהר, ווי אַ מלכה אַ קרוין. שמייעלעט זי ווייטער, און די טרערען גיסען זיך, און זי זאָגט: „איך דאַנק דיר, שלמה, און דאַנק דיר פֿאַר אַלעס.“ און אַ נייער שטראַם טרערען גיסט זיך איהר פֿון די אויגען, אָבער דאָס זענען שױן נישט טרערען פֿון צער, נאָר פֿון גרויסער, גרויסער פֿריד...

נעמט שױן די „קוואַטער“ דאָס קינד. מיט קוואַטערשאַפֿט האָט מען מכבֿד געווען דאָס נייע חתן-פֿלה-פֿאַר, היימיל מיט דעם רבינס אייניקעל. גיט זי אַרויס דאָס קינד פֿון די הענד, ווערט איהר ווידער באַנג. נאָר דערינגען זיצט שױן דער רבי אין טלית אויף דעם גרויסען פֿאַטער-שטול. און עס שטעהען אַרום

רבנים און „גוטע יודען“, און אַ רב איז דער מוהל, און איהר שלמה איז דערביי. דערמאָנט זי זיך, אין וועמעס הענד איהר קינד איז, ווערט זי רוחגער, נאָר איהר האַרץ שלאָגט. באלד הערט זיך פֿון דאָרט דעם קינדס שרייען, רייסט איהר מוטער-האַרץ אויף. זי וויל אַראָב פֿון בעט — דערמאָנט זי זיך, אַז איהר קינד ווערט איצט אַ יוד, געהט אַרײַן אין בונד יודישקייט, און אַזוי וועט זײַן קול זײַן, אַז ער וועט די הייליגע תורה לערנען — שלינגט זי די טרערען...

ברענגט מען איהר באלד דאָס קינד אַרײַן, וויל עס אַן אַנ-הער יודיגע אײַנשטילען, לאָזט זי נישט. רינען איהר די טרע-הען פֿון די שטענע אויגען אויף די ברוסטען אַרױף. זײַגט איהר קינד די מילך מיט איהרע טרערען. ווייזט זיך דער רב אין מיר און זאָגט איהר „מזל טוב“. קומט רב שלמה אַרײַן און קוקט איהר מיט לייעכע אין די אויגען אַרײַן און זאָגט איהר: „חנהלע, מיר זאָלען דערלעבען נחת פֿון אונזער קינד“. איז עס איהר אַ בעצאָהלונג פֿאַר אַלע טרערען, וואָס זי האָט פֿערגאַסען.

הערט זי אין מיטען דערינען אַ שטען געזאָנג. דאָס זינגט דער חזן מיט די משוררים — און אַ פֿולע הויז מיט יודען. די טעלער קלאַפען, דער וויין גיסט זיך אין בעכער, און עס הערט זיך אין מיטען דערינען דער קול התורה. יודען שפּאַרען זיך און לערנען, און ווייבער זיצען אַרום חנהלען און האַבען דרף אַרײַן. נאָר יעדעס מאָל קומט אַרײַן צו איהר רב שלמה, דאָס שטריימעל פֿעררוקט אָן אַ זייט, און די אויגען גלאַנצען איהם פֿאַר נחת און פֿון דעם ביסעל וויין, וואָס ער האָט געטרונקען. און ער פּערודהיגט חנהלען און טרייסט איהר, זי זאָל נישט וויינען. און די ווייבער זעהען, ווי רב שלמה האָט לייעב זײַן ווייבעל, זענען זיי איהר מקנא...

אויף דער נאַכט האָט מען ווידער די מיטען געגרייט צו די תנאים פֿון היימל מיט'ן רבי'נס אײַניקעל. דער רבי זיצט אויבען, און אַרום איהם די רבנים פֿון דער געגענד אַרום, — וואָס זענען געקומען צו רב שלמה'ן אויפֿן ברית און דעם רבי'ן זעהן, די פני פֿון שטאָדט — די שענסטע יודען. און היימל אין שטריי-

מעלע מיט דער אטלעסענער קאפאטע ויצט מיט זיין רביין — מיט רב שמואל דיין. צום ערשטען מאל, זינט נאך דער „מעשה“, ווי מען האָט איהם געכאַפּט... שבת אין שול, ווייזט זיך דער יוד צווישען יודען. נישט געוואָלט האָט ער קומען צום טיש, נאָר דער רבי אליין האָט געשיקט נאָך איהם, מקרב געווען איהם און גערעדט מיט איהם ביחידות. און צו רב שלמה'ן האָט דער רבי גע- זאָגט פֿלגי קהל ועדה: „דערפֿאַר, וואָס דו האָסט אויף דעם יודען יחמנות געהאַט און איהם אַרײַנגענומען צו דיר אין שטוב אַרײַן און נישט דוחה געווען אַ יודישע נשמה — האָט דער רבונג של עולם געהאַלפֿען, און דו האָסט אַ קינד אַ בן תורה“. געמיינט האָט ער חיימלען.

ויצט דער חתן נעבען רב און הינטער איהם זיין רבי, און דער עולם אַרום, און חיימל מאַלט זיך גרייט זאָגען אַ דרשה פֿאַר די תנאים.

עס ויצען די שטריימלעך אַרום טיש און האַרלעך אויס דאָס פֿשטל, וואָס חיימל זאָגט פֿאַר זײ. ער ציהט אָן גמרות, רמב"ם, ראשונים און אַחרונים, וואַרפֿט אָן „קשיות“ אַ גאַנצען באַרג און מיט איין מאַך, מיט איין תירוץ פֿערענטפֿערט ער אַלץ, וואַרפֿט אַראָפּ דעם גאַנצען טורעם, וואָס ער האָט אויפֿגעבויט. עס פֿרױבט איהם צו כאַפֿען אַ „שטריימעל“, אַ רבֿל, און וואַרפֿט איהם אונטער אַ קשיא. אָבער דאָס יונגעל לאָזט זיך נישט, שפּאַרט זיך מיט די יודען מיט די גרויע בערד, פֿרענגט ראיות פֿון רש"י, פֿון תוספֿות און ווייזט זיינע בקיאות. די יודען קוקען דעם יונגעל אין מויל אַרײַן און האַפֿען הנאה פֿון איהם. דער רבי אליין האָט איהם שוין איינגע מאַל אין בעקעל געקניפֿט און געזאָגט: „אָוואַ“. און עס ויצט רב שלמה אין אַ ווינקעל און קוקט זיך צו. פֿערגעסען האָט ער איצט אָן אַלע געשעפֿטען. ער זעהט נאָר דאָס יונגעל, און דעם רבונג של עולמים האַנד — ווי דער רבונג של עולם פֿיהרט עס זיין וועלט. איהם האָט גאָט נישט מזכה געווען מיט דעם, ער קאָן זיך נישט אַרײַנמישען דאָ און אַרײַנרעדען צווישען די יודען מיט די גרויע בערד — אַ סך ענינים פֿערשמעהט ער נישט און ווייסט דעם פֿשט נישט, נאָר זיין קינד, זיין חיימל... ער זעהט, ווי דער רבונג של עולם שענקט איהם ווידער צוריק דעם

„אור תורה“: גאָט צינדט ווידער אָן זיין הייליג ליכט אין זיין משפּחה. מיט זיין זוהן, מיט חיימלען, וועט זיך אָנהויבען אַ נייער דור. און עס שטעהען-אויף פֿאַר זינע אויגען די גרויסע זיידעס זיינע, די גרויסע יודען די רבנים — דער „אור החיים“, דער „נודע ביהודה“ און די גרויסע רבנים פֿון דער שטאָרט שערעין. און חיימל וועט ווידער ציהען דעם שטור, וואָס איז געוואָרען איבערגעריסען. און פֿאַרוואָס קומט דאָס איהם? פֿאַרוואָס האָט דאָס איהם דער רבונג של עולם אויסגעקליבען, אָז ער זאָל די זכיה האָבען צו הערלעבען „תורה וגדולה במקום אחד“ — און פֿאַרוואָס ניט קיין אנדער יוד? און ער דערמאָנט זיך אָן דוד המלך, וואָס ער האָט געזונגען פֿאַרן רבונג של עולם, ווען גאָט האָט איהם אויסגע-קליבען פֿאַר אַ מלך איבער זיין פֿאָלק, און הייסע טרערען פֿאַלען איהם פֿון די אויגען אין זיין שוואַרצער פֿאַרד אַרײַן.

אין דער צווייטער שטוב, ביי חנה'לען, זענען די ווייבער פֿער-זאַמעלט. די אַלטע רביצין האָט שוין נישט געלעבט. זיצט דער פּלה'ס מוטער מיט דער פּלה פֿון אויבען-אָן, און רעכטס נעבען זיי די מחותנת'שע, חנה'לע. זי האָט זיך „איינגעשטעלט דאָס לעבען“ און איז אַרויסגעגאַנגען פֿון בעט. זי האָט געזאָגט, אָז די שטחה פֿון דעם פֿרעמדען קינד איז ביי איהר טייערער פֿון איהר אייגען קינד, האָט זי זיך אָנגעמאַן און זיך אַוועקגעזעצט מיט דער פּלה און די פּלה זעהר מקרבֿ געווען און גערעדט מיט איהר. אַרום זיי זענען געזעסען די שענסטע בעל-הבית'שעס פֿון דער שטאָרט — די יודישע מאמעס. די בריליאַנטען האָבען זיך געבלישט'שעט אין דער שוין פֿונ'ס ליכט. עס האָבען געוואָרען זייער איידעלן גלאַנץ די פּעריל אויף די ווייסע העלזער פֿון די יודישע טעכטער, און דער זייד און סאַמעט האָט געבלישט'שעט. געאיידעלט זענען יודישע טעכטער און געוועהנט זענען זיי פֿון דער-היים צו טראָגען דעם איי-דעלן שטאַלץ פֿון זייד. אַזוי זיצען די ווייבער אַרום דער שענער פּלה. און פֿון דעם צווייטען שטוב הערט זיך דעם חתנים קול, חיימל'ס קול התורה, ווי ער זאָגט די דרשה פֿאַר די תנאים פֿאַר די אַלטע יודען מיט די ווייסע בערד, און דער אַלטער סוֹר־מיט דער גרויער פֿאַרד און ברילען זיצט ביי אַ גרויסען פֿאַרמעט פֿאַר

צוויי זילבערנע בעלי־כמענדע לייכטער און שרייבט די תנאים צווישען
דעם גאָסטינינער רבי און רב שלמה נגיד.
דערנאָך, אַז דער רבי און רב שלמה האָבען אונטערגעשריבען
די תנאים, איז רב שלמה פֿערשוואונדען געוואָרען אין זיין חדר מיוחד,
זיך אַוועקגעשטעלט אין אַווינקעל און מיט טרערען אין די אויגען
דעם רבוננו של עולם געדאַנקט פֿאַר דעם גרויסען חסד, וואָס ער
טוט מיט איהם, וואָס ער האָט צוריקגעגעבען זיין משפּחה דעם
אור התורה. און געדאַנקט האָט ער דעם רבוננו של עולם פֿאַר
אַלץ, פֿאַר אַלץ, און ער האָט געזאָגט זיין קאָפיטעל תהלים —
יעדער יוד האָט זיין קאָפיטעל תהלים, וועלכעס ער זאָגט, זען ער
איז אין דער גרעסטער נויט און אין דער גרעסטער שמחה. נאָר
וועלכען קאָפיטעל תהלים רב שלמה האָט געזאָגט, וועל איך נישט
דערצעהלען, ווייל דאָס איז רב שלמה'ס סוד.